

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

İTALYAN ATİPİK FEODALİTESİ BAĞLAMINDA KENT/KOMÜN GELENEĞİ VE HÜMANİZM İLİŞKİSİ

Rabia Nur MEŞE KOYUNSEVER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

İTALYAN ATİPİK FEODALİTESİ BAĞLAMINDA KENT/KOMÜN GELENEĞİ
VE HÜMANİZM İLİŞKİSİ

Rabia Nur MEŞE KOYUNSEVER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Rabia Nur Meşe Koyunsever tarafından hazırlanan İTALYAN ATİPİK FEODALİTESİ BAĞLAMINDA KENT/KOMÜN GELENEĞİ VE HÜMANİZM İLİŞKİSİ başlıklı bu çalışma, 06.05.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Ömür BİRLER (Başkan)

Prof. Dr. Örsan Ö. AKBULUT (Danışman)

Doç. Dr. Ruhtan YALÇINER (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

Rabia Nur MEŞE KOYUNSEVER

I “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması hâlinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.*

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Örsan . Akbulut** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Rabia Nur MEŞE KOYUNSEVER

TEŞEKKÜR

Lisans hayatımın son dönemlerinde yollarımızın kesiştiği, siyaset bilimine olan ilgimi, bilgi ve tecrübesiyle artırarak beni akademinin penceresinden bakmaya yönelten danışmanım Prof. Dr. Örsan Akbulut'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Gündelik hayatın yoğun temposunda tez yazım sürecinin nasıl yönetileceğini ve sürecin zorluklarıyla nasıl başa çıkılacağını öğrettiği, en önemlisi de bana inanıp sabrettiği için ona minnettarım. Bu tezi yazarken zorlandığım anlarda, günün herhangi bir saatinde attığım e-postalara kısa sürede dönüş yaparak çalışkanlığın ne demek olduğuna tanıklık ettiğim Prof. Dr. Örsan Akbulut'un öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım. Kıymetli hocamın rehberliğinde soru sormayı, sorulara yanıt aramayı ve bu yanıtları temellendirmeyi öğrendiğim için kendimi şanslı hissediyorum.

Tezimin değerlendirilmesi aşamasında, zamanlarını ayırarak katkı ve önerileriyle çalışmamı daha iyi bir hale getirmeme yardımcı olan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Ruhtan Yalçiner ve Dr. Ömür Birler'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili aileme nasıl ve ne kadar teşekkür edersem edeyim yeterli olmayacağını biliyorum. Kız kardeşimi ve beni iyi bir insan olma öğüdüyle, güçlü kadınlar olarak yetiştiren canım annem ve babama sonsuz teşekkür ederim. Kuşkusuz bu günlere gelmemin en büyük payı onlara aittir. Kıymetli babam Yakup Meşe ve değerli annem Ümran Meşe'nin bizi yetiştirirken en çok kullandıkları "en başarılı çocuk mutlu çocuktur" söylemi her zaman güvende, mutlu ve desteklenmiş hissettirmiştir. Tez yazım sürecinde de aynı tutumu sürdürerek yanımda oldukları için minnettarım. Canım kız kardeşim Zeynep Nur Meşe'ye yazma sürecimde başka alternatiflerin varlığını göstererek beni sosyal hayata yeniden kazandırdığı için teşekkür ederim. Tabii ki geniş aileme özellikle anneannem, büyükbabam ve babaanneme "aman kuzum neler yaşadın bu sene" ifadeleriyle derdimi paylaştıkları için çok teşekkür ederim.

Hayatı paylaştığımız gibi tez sürecimi de benimle paylaşan sevgili eşim Şahin Koyunsever'e tez savunma günümde dahi yanımda olduğu ve desteğini her zaman hissettirdiği için çok teşekkür ederim. Teze dair kaygılarımın en yoğun olduğu zamanlarda bile beni sakinleştirerek sağlıklı düşünmemi sağladığı, birlikte farklı şeyler çalışarak sabahladığımız gecelerde beni yalnız bırakmadığı ve hep kalabalık hissettirdiği için şükranlarımı sunarım. Arkadaşlığı, dostluğu ve sevgisiyle daha iyi bir insan olarak birlikte büyüdüğümüz canım eşime varlığı için teşekkür ederim. Şahin, iyi ki varsın!

Son olarak akademik gelişimime destek olarak sürecimi kolaylaştıran Gülizar Yavaş'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca teze dair yaşadığım buhran anlarımda; neşeleri, esprileri ve sohbetleriyle hayattan keyif almamı sağlayan sevgili arkadaşlarım Hümeysra, Merve, Damla, Kürşad ve Atalay'a destekleyici yaklaşımları ve bana olan inançları için teşekkür ederim

Destekleriniz ve katkılarınız olmadan bu çalışmayı tamamlayamazdım.

ÖZET

MEŞE, Rabia Nur. İtalyan Atipik Feodalitesi Bağlamında Kent/*Komün* Geleneği ve Hümanizm İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2024

Hümanizm ile İtalyan ticari kent devletleri arasındaki ilişkiler, akademik literatürde sıkça tartışılan alanlardan birisini oluşturmaktadır. Bu konudaki araştırmaların büyük bir bölümü, hümanizm ile İtalyan ticari kent devletleri arasındaki ilişkileri incelerken genellikle Rönesans Dönemi'ni odak noktası olarak almaktadır. Dolayısıyla Rönesans öncesi hümanizm ile İtalyan ticari kent devletleri arasındaki ilişkilerin literatürde daha az yer aldığı görülmektedir. Sınırlı çalışmanın bulunduğu Rönesans dönemi öncesi araştırmalarında temel alınan hümanizm türü, vatandaşlık erdemlerini ve “modern” değerleri içerdiği iddia edilen “sivil hümanizm” olmuştur. Sunulan çalışmada Rönesans öncesi ve özellikle komün yapılarının görece gerilediği 13. ve 14. yüzyıllar arası dönem temel alınmıştır. Hümanist düşüncenin İtalyan yarımadası ticari kent komünlerinin gevşek feodal yapısı içinde iktidar ağlarını nasıl etkilediğini ve hümanizmin bu iktidar ilişkilerinden nasıl etkilendiğini, siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metoduyla irdelenmektedir. Bu etkileşimlerin tarihsel ve maddi koşulları ayrıntılı bir şekilde incelenerek, hümanist düşüncenin İtalyan sosyo-politik yapılar üzerindeki etkileri analiz edilmektedir.

Orta çağ İtalya coğrafyasının gelişimi, Avrupa'nın geri kalanından farklılaşmıştır. İtalyan kentleri, lonca örgütlerinin birleşmesiyle geliştirilen *komün* yapılanmalarını oluşturmuştur. Özellikle yarımada'nın kuzeyinde gelişen ticaret, kentlerin üretim biçiminin kapitalist biçimde gerçekleştirildiği yorumuna neden olmuştur. Ancak, yarımada'nın kuzeyinde üretim biçimi değişmemiş, atipik feodal nitelikler göstermiştir. *Komünler*, klasik feodal yapıda olduğu gibi ekonomi dışı zor ve yargı tekeline sahip olan siyasal varlıklar olarak şekillenmiştir. İmparatorluk ve Papalık arasındaki siyasi mücadelelerin

zayıfladığı dönemde ortaya çıkan *komünler*, hümanizmin gelişimiyle paralellikler göstermiştir. Hümanizm, antikiteye olan merakı ve bu merakın getirdiği Latince ilgisini ifade etmektedir. Bir hümanizm biçimi olan “sivil hümanizm” politik zeminden şekillenmiş olsa da sivil hümanizm içerisinde yer alan yurttaşlık ve özgürlük anlayışının “modern” olarak adlandırılması mümkün olmamıştır. Çünkü vatandaşlık kavramı herkesi kapsayıcı bir vatandaşlığı içermemiştir.

Anahtar Sözcükler:

Atipik Feodalite, Kent *Komünü*, Hümanizm, Sivil Hümanizm

ABSTRACT

MEŞE, Rabia Nur. The Relationship between the City/Commune Tradition and Humanism in the Context of Italian Atypical Feudalism, Master Thesis, Ankara, 2024

The relationship between humanism and the Italian commercial city-states is a frequently discussed topic in academic literature. Most research in this area focuses on the Renaissance period when examining these relationships. Therefore, the connections between pre-Renaissance humanism and Italian commercial city-states are less represented in the literature. The limited studies on the pre-Renaissance period often center on "civic humanism," which is said to include civic virtues and "modern" values. This study focuses on the pre-Renaissance period, particularly the 13th and 14th centuries when commune structures were relatively declining. It examines how humanist thought influenced the power networks within the loose feudal structures of the Italian peninsula's commercial city communes and how humanism was affected by these power relationships, using the social history methodology of political thought. By detailing the historical and material conditions of these interactions, the study analyzes the impact of humanist thought on Italian socio-political structures.

The development of medieval Italy differed from the rest of Europe. Italian cities formed communes through the unification of guild organizations. The trade that developed in the northern part of the peninsula led to the interpretation that the cities' production methods were capitalist. However, the production methods did not change and exhibited atypical feudal characteristics. Communes emerged as political entities holding economic coercion and judicial monopoly, similar to the classical feudal structure. The communes that arose during the period of weakened political struggle

between the Empire and the Papacy paralleled the development of humanism. Humanism expresses an interest in antiquity and the Latin works that this interest brought. Although "civic humanism," a form of humanism, was shaped by the political landscape, the understanding of citizenship and freedom within civic humanism could not be considered "modern." This is because the concept of citizenship did not encompass an inclusive citizenship for all.

Keywords:

Atypical Feudalism, Urban Commune, Humanism, Civil Humanism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: İTALYAN KENT DEVLETLERİNİN/KOMÜNLERİNİN FEODALİTE BAĞLAMINDA ATİPİK ÖZELLİKLERİ	15
1.1.BÖLÜNMÜŞ EGEMENLİĞİN İSTİSNAİ BİR TAMAMLAYICI PARÇASI OLARAK İTALYAN SİYASİ COĞRAFYASI.....	15
1.2. ATİPİK FEODALİTENİN TİCARETLE BÜTÜNSEL TAMAMLAYICI İLİŞKİSİ.....	26
1.2.1. İtalyan Kent Devleti/Komünü Ticaretine İlişkin Geleneksel Yaklaşımlar	40
1.2.2.Evrenselci Otoriteler ve Komünler	45
1.2.3. Floransa'nın Atipik Feodalliğinin Farklılaşması	50
1.3. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	63
2.BÖLÜM: HÜMANİZMİN İTALYAN KENT DEVLETİ/KOMÜNÜ GELENEĞİNDE BAĞLAMSAL FARKLILIĞI.....	65
2.1. HÜMANİZMİN TEMEL KARAKTERİSTİKLERİNİN TARTIŞILMASI	65

2.1.1. Tarihsel Süreçte Hürnanizm Karakteristikleri	73
2.1.2. Hürnanist Karakteristiği ve Hürnanist Eğitimin Etkileri	77
2.1.3. Komün Hürnanistlerinin Karakteristiği	86
2.2. İTALYAN KENT DEVLETİ/KOMÜNÜ GELENEĞİNDE SİVİL HÜRMANİZMİN SİYASALLIĞI.....	96
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	109
EK-1 ORİJİNALLİK RAPORU.....	114
EK -2 ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	116

GİRİŞ

Hümanizm, gündelik dilde insan sevgisi anlamıyla yanlış kullanılsa da literatüre içkin bir kavram olarak irdelendiğinde; tanımlamasının yapılması, sınırların çizilmesi ve kronolojik olarak bir alanda köklendirilmesi bakımından oldukça tartışmalı bir kavram olmuştur. Hümanizm üzerine gerçekleştirilen çalışmaların hatırı sayılır bir çoğunluğu kavramı insanın öncelendiği bir düşünce biçimi olarak konumlandırmakta ve aynı zamanda seküler bireyin gelişiminin ön plana çıkarılması şeklinde sunulmaktadır. Yapılan araştırmaların bir kısmında kavramın kökenini M.S 4-5. yüzyıl Antik Yunan'a dayandırılırken bazı çalışmalar kavramın kökenini 13. yüzyıl orta çağa dayandırmakta kimi kaynaklar ise kavramın kökenini 18. yüzyıl olarak göstermektedir. Terimin kavramsallaşmasının 18. yüzyılda -izm hâlini aldığı bilinmektedir.

Sunulmakta olan tezin ana teması hümanizmin İtalya coğrafi bölgesi üzerinde tarihselleştirilmesi olması hasebiyle tezde kullanılacak yöntem siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metodu olmuştur.

Metodun nasıl kullanılacağına ilişkin bir çerçeve sunmak maksadıyla tarihsel bağlam ile siyaset bilimi, özellikle tarihsel bağlam ve siyasal düşünce arasındaki ilişkilene biçimlerini tespit etmek önem arz etmektedir. Çünkü siyasal düşüncenin tarihsel bir olgu olarak ele alınması her zaman tartışmalara ve kutuplaşmalara alan açan bir konu olmuştur. Siyasal düşüncenin tarihle ilişkilendirilmesi siyasal düşünce tarihini kaleme alan araştırmacılar arasında her daim kabul görmüş bir düşünce olmamıştır; günümüzde de siyasal teorinin tarihsel bağlamda değerlendirmesinin, siyasal düşünürlerin eserlerinin küçümsenmesine ve önemlerinin yadsınmasına yol açtığı, onların kendi zamanlarının sınırlarını aşan derin anlamlarının göz ardı edildiği iddiası hâkim bir düşünce olmuştur (Wood, 2013:16).

1960'lar ve 1970'lerde, siyaset teorisinin yeniden canlanması esnasında, akademik çevreler disiplinin mahiyeti ve geleceği üzerine sürekli tartışmalar yürütmüştür. Özellikle ABD'deki üniversitelerde bulunan siyaset teorisyenlerinden, siyaset çalışmalarında “deneysel” ve “normatif” olarak adlandırılabilir bir ayrımın varlığı kabullenilmiştir. Bir başka ifadeyle, bir tarafta siyasal yaşamın gerçeklerinin bilimsel yöntemlerle ele alındığı siyaset “bilimi” bulunurken diğer tarafta siyasal düşüncenin “teori” biçimini aldığı ve daha çok felsefenin soyutlamalarıyla birlikte olması gerekenlerle ilgilenen bir alan oluşturulmuştur (Wood, 2013:16). Akbulut'un ifadesiyle siyaset “biliminin” ABD merkezli olarak bilimleştirilmesi süreci, siyasetin bir form olarak, incelenen nesne konumuna dönüştürülmesi anlamına gelmiştir. Siyasetin incelenen nesne olarak konumlandırılması da siyasal olanın siyaset biçimi içinde katılaştırılması ve belli bir bilim siyaseti çerçevesinde konumlandırılmasını beraberinde getirmiştir (Akbulut, 2011:4-5). Bir başka ifadeyle, siyasal olanının belirli sınırlara belirli yaklaşım biçimiyle hapsedilmesi anlamına gelmiştir. Siyaset bilminde gerçekleşen bilim- teori ayrılığının kaynağında soğuk savaş dönemi kültürünün etkisi yer almaktadır. Çünkü soğuk savaş döneminde akademisyenlerin toplumsal eleştiride bulunmasından kaçınması telkini yoğun bir şekilde yapılmıştır. Bu süreç siyaset biliminin eleştirel derinliğini büyük ölçüde azaltmış ve siyaset biliminin "bilim" alanından beklenen, yaratıcı düşünce değil, daha çok belirli bir siyasi duruş sergileme tutumunu beraberinde getirmiştir (Wood, 2013:17).

Kanadalı siyaset kuramcı C.B. Macpherson ise siyaset kuramına yeni bir soluk getirerek 17. yüzyıl düşünürlerini tarihsel bağlam içerisinde irdelemiştir (Wood, 2013:17). Macpherson, alana kazandırdığı tarihsel bağlam çalışmasıyla birlikte hem soğuk savaş sonrası siyaset bilminde gelişen tarafsızlık anlayışına hem de salt teori çalışılmasına alternatif oluşturmuştur. Ancak, Macpherson'un bu yeni yaklaşımına, düşünürlere politik mücadele alanı üstü bir yer atfedip düşünürlerin tarafsız düşünceler ürettiğini iddia edenlerce karşı çıkmıştır. Tarihsel bağlam çalışan Macpherson gibi araştırmacıların, politik düşünürleri kendi zaman ve mekânlarının özgün koşulları içinde ve yaşayan canlılar olarak değerlendirmeleri, bu düşünürlerin çalışmalarını

önemsizleştirdiği ve düşünürlerin propagandacı olarak gösterildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler sebebiyle siyaset biliminde tarihsel bağlam çalışmaları kenara itilmiştir. Çünkü tarihsel yaklaşıma karşı çıkanlara göre büyük siyasi düşünürler tarih ötesi bir nitelik taşımaktadır. Bu perspektifi benimseyenler, evrensel nitelikteki soruların spesifik siyasi menfaatlere hizmet edecek şekilde veya partizan hedefler doğrultusunda formüle edilip cevaplandırılabilceği gibi hususları dikkate almamıştır. Oysaki tarihsel yaklaşımda, düşünürlerin insanlık idealleri ve bu ideallerin toplumsal ve siyasi ilişkilere etkileri ele alınırken aynı zamanda düşünürlerin kendi dönemlerindeki çatışmalarda aldıkları pozisyonlar hakkında da kapsamlı bilgiler verilmektedir. Ancak tarihsel yaklaşımda yer alan bu niteliklerin farkında olmayan bazı akademisyenler, düşünürleri zaman ve mekân bağlamında değerlendirmenin getireceği önemli faydaları göz ardı etmiştir (Wood, 2013:18).

Tarihselleştirmenin dışlandığı görüşün aksine Cambridge Okulu, diğer uç noktaya giderek siyasi teori alanındaki tüm çalışmaları tarihselleştirme yolunu seçmiştir. Ancak Cambridge Okulu tarihselleştirdikleri siyasi düşünceleri yalnızca yazdıkları dönemde değerlendirmiş ve kendi dönemleri ötesinde geniş bir perspektifte değerlendirmeyi reddetmiştir. Cambridge Okulunun en önemli temsilcisi Quentin Skinner'dir (Wood, 2013:19). Skinner *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri* adlı eserinin giriş bölümünde yöntemini ifade etmiştir. Skinner'e göre:

..., Klasik metinlere daha az, ideolojilerin tarihine daha çok odaklanan bir tarih yazmaya çalıştım; amacım, daha önde gelen teorisyenlerin yazılarının daha sonra yerleştirilebileceği genel bir çerçeve oluşturmaktı. Geleneksel 'metinselci' yöntemle ilgili hissettiğim bir tatminsizlik, her ne kadar bu yöntemin savunucuları genellikle siyaset teorisinin tarihini yazdıklarını iddia etseler de bize nadiren gerçek tarihler sunmuş olmalarıydı. Ancak siyasi fikirlerin öğrencileri olarak asıl dikkatimizi siyasi yaşamın sorunlarını soyutlama ve soyutlama düzeyinde tartışanlara odaklamaya devam edersek, bu tür bir tarihsel anlayışa ulaşmayı nasıl umabileceğimizi anlamak zordur. Öte yandan bu klasik metinleri uygun ideolojik bağlamlarıyla kuşatmaya çalışırsak, siyasal düşüncenin tüm farklı biçimleriyle daha önceki dönemlerde gerçekte nasıl yürütüldüğüne dair daha gerçekçi bir tablo oluşturabiliriz.... Herhangi birinin siyasi davranışını betimlerken yeniden elindeki normatif kelime hazinesine

başvurduğumuz zaman, onun davranışlarının sınırlamalarından da bahsetmiş oluyoruz. Buna göre bazı kişilerin niye öyle davrandığını açıklarken, kaçınılmaz olarak onun kullandığı sözcüklere gönderme yaparız; çünkü bunlar hareketlerinin belirleyicilerinden biri olmaktadır. Bunun anlamı da şudur: Eğer yazdığımız tarihlerde bu tür kelime hazinesine odaklanırsak, o zaman tam olarak siyasi düşüncenin açıklanma yollarının, siyasi davranışlara bağlı olduğunu da gösterebiliriz (Skinner, 2002: xi-xii).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Skinner metin merkezli yaklaşımdan uzaklaşmakta ve aynı zamanda siyasi felsefe ile ideoloji arasındaki ayrımı belirginleştirmektedir. Ayrıca metnin yalnızca okunarak anlaşılmasından ziyade yazarın gerçekte ne ifade etmek istediğini daha detaylı anlamamızın tarih okumasından geçtiğini vurgulamaktadır. Skinner'in *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri Rönesans* kısmına dair bir irdeleme yapıldığında 1300-1600'lü yılları içeren tarihsel yaklaşımında büyük ekonomik dönüşümleri göz ardı ettiği görülmektedir. Çünkü aristokratik yapılar, köylülük, toprak dağılımı, işgücün toplumsal yapısı, kentleşme, zanaatkarlar, ticaret, imalat sanayi gibi unsurların baskın bir biçimde yer almadığı dikkat çekmektedir. Ayrıca Skinner'ın yaklaşımının, vurguladığı bağlamsal analize ve metnin tarihselliğine rağmen, paradoksal bir biçimde ideolojilerin tarihi olarak görülmektedir. Dolayısıyla Skinner'in anlayışında fikirlerin tarihi dışında, tarih için çok az hassasiyet gösterilmiştir. Onun kullandığı "tarihsel bağlam" ifadesi, öncelikle ideolojik paradigmayı belirtmektedir. Skinner'in pozisyonu, bir klasik metnin anlamının, uygun ideolojik bağlamda—bir çağın ortak söylemlerinin birkaç alanından birinin paylaşılan kelime dağarcığı, kuralları ve varsayımları örneğin: Skolastisizm, hümanizm, Lütercilik, Kalvencilik yerleştirilerek yeniden yakalanabileceği ile ilişkili olmuştur (Wood, 1984:16). Skinner için tarih, temelde ideolojilerin tarihinde meydana gelmiştir. Öte yandan Skinner çalışmalarında büyük ölçüde tarih ile dil formülasyonları arasında var olan ilişkilerle ilgilenirken dilin siyasette merkezi konumda olduğunu gösterme eğiliminde olmuştur. Siyaset dilin manipülatif niteliğine indirgenmiştir (Wood, 1984:15).

Cambridge ekolünün bir diğere önemli ismi J. G. A. Pocock ise ekole ekonomik gelişmeleri de içeren 18. yüzyıl Britanya'sındaki sermayenin ve ticari toplumun keşfine ilişkin bir eser üretmiştir. Ancak Wood'a göre Pocock'un eserlerinde yer alan toplumsal süreçler tarihle bağıntısız aktarılmış ve siyaset dilindeki değişmelerle tarih izlenimi gerçekleştirilmiştir. Wood'a Pocock'un yaklaşımını “... *Pocock'a göre, bir toplumsal dönüşümün zirveye ulaşması ve pekişmesi, söylemdeki değişikliklerle gözlemlenebilir; bu değişiklikler, dönüşümün kökeni ve nedenidir*” (Wood, 2013:21) biçiminde özetlemiştir. Hem Pocock hem de Skinner örneğinde görüldüğü üzere Cambridge ekolünde; geniş toplumsal gelişmeleri içermeyen veya büyük ya da küçük herhangi bir tarihsel süreçle ilişkilendirilmeyen, örneğin belirli dönemlerde ve yerlerde gerçekleşen özel siyasi tartışmalar gibi, birbirinden bağımsız, son derece yerel ve spesifik olaylar koleksiyonunun ön plana çıktığı gözlemlenmektedir (Wood, 2013:21). Dolayısıyla Wood'a göre “*Tarih anlayışı bakımından Cambridge ekolü ile daha moda “post-modern” eğilimler arasında temel bir ortak yön vardır. Her ikisi için de söylem, sosyal yaşamın yegâne belirleyici, asli ögesidir ve tarih, tesadüflerin içinde yok edilir. Her ikisinin de “büyük anlatılara” cevabı, üstünlüklerini ve kusurlarını eleştirel analize tabi tutarak değil, tarihsel süreçleri topyekûn çöpe atarak verilir*” (Wood, 2013: 23).

Neal Wood'un Cambridge ekolüne yönelik eleştiriler getirmesiyle birlikte tarihsel bağlamın siyaset bilimindeki kullanımına yeni bir soluk getirilerek siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metodu ortaya çıkmıştır. Neal Wood bu yeni yaklaşımın temel prensiplerini açıklamıştır (Koçak, 2024:8). “[*Yöntem*] ... özellikle bir yazarın sosyal, politik ve ekonomik bağlamının- ve yalnızca çağdaş fikirler bağlamının değil- yazarın düşüncesini güçlü bir şekilde şekillendirdiğini ve genellikle mücadelesinin alanını oluşturduğunu vurgular.” (Comniel, 2019: xvii).

Siyaset teorisine dair düşünme süreci, belirli prensiplerin toplumsal ilişkiler ve politik yapılar açısından ne anlama geldiğini değerlendirmeyi ve bunun üzerine bir görüş oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Siyaset teorisinin görevlerinden biri, çağımıza ve ortamımıza dair algımızı ve kavramsal araçlarımızı iyileştirmekse, tarihsel siyaset

teorilerinin kendi politik içeriklerinden soyutlanarak ulaşılması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle siyasal düşünceinin toplumsal tarihi, siyaset teorisine dair bir görüş oluşturmak için siyasi bağlamdaki geçişin siyasal teori üzerindeki etkisini çözümlmek için uygulanmaktadır.

Siyasal düşünceinin toplumsal tarihi çerçevesinde yapılan analizin birinci evresi, bir tarihsel bağlamın kendine has niteliklerini belirleyerek, sosyal ve politik çatışmaların ve karmaşaların yaşandığı zaman dilimlerini tespit etmeyi ve bu dönemlerdeki sosyal ve materyal ilişkilerde meydana gelen değişimler hakkındaki tartışmaları aydınlatmayı hedeflemektedir (Koçak, 2024:9). Bu yaklaşımın odak noktası, sadece metinler veya söylemsel paradigmlar değil, aynı zamanda bunların ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal ilişkiler ve siyasi teorisyenler tarafından incelenen özel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu tür bir bağlamsal inceleme, bir siyasi düşünürden diğerine aktarılan mirası takip etmenin ötesine geçmektedir. Bahis konusu metodoloji, belirli toplumsal ilişkilerin insan yaratıcılığının sınırlarını nasıl şekillendirdiğini incelemeyi önermektedir. Bu metodoloji sadece siyasi teoriyle sınırlı kalmayıp, siyasi teorilerin doğduğu tarihsel bağlam ve kültürel atmosferle ilgili diğer ifade biçimlerinin de keşfini teşvik etmektedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde, siyasal düşünceinin toplumsal tarihi metodolojisi Cambridge ekolü gibi tarihsel koşulları ön plana çıkarmaktadır. Fakat yöntemin Cambridge ekolünden farkı, düşünürlerin cevaplarının siyasi alanın dışında ve metinlerin ötesinde yer alan insanlar arasındaki etkileşim biçimlerinden, toplumsal baskıları ve gerginlikleri de hesaba katarak incelenmesidir. Nihai noktada siyasal düşünceinin toplumsal tarihi yaklaşımı Cambridge ekolüne göre bağlam olarak farklı bir düzlem sunmaktadır. Siyasal düşünceinin toplumsal tarihi metodunda tarihin izlenimi, Cambridge ekolünde bulunan keskin biçimde sınırlandırılmış mekân ve zamansallıkları temel almak yerine tarihsel süreçlerin baz alındığı bir tutumda gerçekleştirilmiştir (Wood, 2013:25).

Siyasal düşünceinin toplumsal tarihi metodolojisinin önemli temsilcilerinden olan Wood'un eserlerinde tarihin siyaset teorisine ilişkilendirilme biçimi sunulurken aynı

zamanda yönteme içkin tarih anlayışının da farklılaştığı görülmektedir. Wood'a göre geçmiş zamandaki siyasal düşünceyi incelemenin felsefi ve tarihsel olmak üzere iki saf formu bulunmaktadır (Wood, 1984:1). Pratikte, akademik çalışmalar bu iki ideal tip arasında bir yerde bulunmakta ve çoğunun felsefi uca daha çok yakınlaştığı görülmektedir. Felsefi yöntem, bir siyasi teori klasiğinin kelimeleri, önermeleri ve fikirlerinin iç ilişkilerine odaklanmaktadır. Kavramların analizi ve değerlendirilmesine, argümantasyonun mantığına ve başlıca siyasi fikirlerin tutarlılığına vurgu yapılmaktadır. Genellikle düşünürün; yükümlülük, otorite veya adalet gibi siyasi felsefenin ebedi problemlerinden birine katkısını değerlendirmek amaçlanmıştır (Wood, 1984:1). Böylece incelenen kavramlar genellikle herhangi bir dış referansa sahip olmayan soyutlamaların özerk bir dünyasını oluşturuyor gibi muamele görse de, tarih sık sık bir metni "arka planı" yoluyla "aydınlatmak" ve anlayışımızı "zenginleştirmek" için kullanılmasına ilaveten tarihin kullanımını aynı zamanda, bir düşünürün öncüllerinin ve çağdaşlarının kendi düşüncesi üzerindeki etkisini izleyerek fikirlerin bir soy kütüğünü oluşturma biçiminde de kullanılmakta ve tarih felsefi modda çok az rol oynamaktadır (Wood, 1984:2). Felsefi yaklaşım siyasi düşünce araştırmacıları arasında daha yaygın bir form olarak gelişmiştir. Tüm zihinsel etkinlikler arasında felsefenin en yüksek olarak atfedilmesi dolayısıyla filozofların belirli bir konuma yerleştirilmesini sağlamıştır (Wood, 1984:17). Oysaki siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metodolojisinde, siyasi düşünürlerin önemleri kabul edilirken aynı zamanda onların tarihsel bağlama göre değerlendirilmeleri sağlanmıştır. Bu yaklaşımla siyasi düşünürler, sadece önceki filozofların bıraktığı zengin entelektüel mirası kullanan ya da zamanlarının özgün diliyle konuşan kişiler olarak değil, aynı zamanda kendi tarihleri içinde yaşayan ve ona bağlı insanlar olarak anlaşılmalıdır (Wood, 2008:23). Çünkü tarihselleştirmek aynı zamanda insanlaştırmaktır; fikirleri kendi maddi ve pratik ortamlarından ayırmak, onlarla insani ilişki noktalarımızı kaybedeceğimiz anlamına gelmektedir. Siyasi düşünürlerin eserlerine de benzer bir tutumla yaklaşıldığında; siyasi düşünürlerce üretilen metinlerde yer alan kuramların ortaya çıktığı tarihsel bağlam metni saf soyutlamalardan çıkararak düşünürün amacı ve ne söylemek istediğini daha iyi anlayabilmemiz kolaylaştırmakta, insan pratiğinin ve toplumsal ilişkilerin dünyasına girebilmemizi sağlamaktadır (Wood, 2008: 26).

Cambidge ekolünde yer alan tarihsel yaklaşım ise bir klasik metnin anlamının, sadece uygun sosyal, politik ve ekonomik bağlamda sağlam bir şekilde konumlandırıldığında belirlenebileceği varsayımına dayanmaktadır. Fikirlerin mantığı genellikle, çağın günlük yaşamı, politikanın kargaşası ve pazarın telaşı gibi uygulamaların mantığı ile ilişkilendirilirken, metnin kendi iç değerlendirmesi göz ardı edilmektedir (Wood, 1984:2). Wood'a göre

“Fikirler ve eylemler, birbirlerine karşılıklı bağımlı ve iç içe geçmiş, kesintisiz bir ağ oluşturduğundan, tarih asla siyasi teoriye statik ve cansız bir şekilde sadece arka plan olarak hizmet etmeyecek biçimde konumlandırılmalıdır. Teorisyen ve teori, tarihsel sürecin temel ve bütünlük bileşenleridir. İkisini ayırmak, tarihin, insan yaratıcılığının ve teorisyenin fikirlerinin doğasını bulandırmak ve çarpıtmak anlamına gelir” (Wood, 1984:2).

Metnin içsel bağıntılarını anlamlandırmak metodun temel niteliklerinden birisi olmuştur.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere tezde kullanılacak metodun teori ve tarihselliğin karmaşık yapısını içerdiği açıktır. Bu karmaşık yapıya ilaveten metodun tarihsel yaklaşımı da özgünlüğünü korumaktadır çünkü metoda içkin tarih anlayışı yukarıdan tarih ile aşağıdan tarihin bütünlük olarak kullanılmasından geçmektedir. Wood'a göre;

“Fransız Devrimi'nden ve endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışından önce, bazı dikkate değer istisnalar dışında, klasik siyasi teori metinleri genellikle "yukarıdan tarihler"dir, esasen mevcut devletin korunması veya değişikliğe ihtiyacı üzerine yazılmış, yönetici sınıfların bir üyesi veya müşterisi perspektifinden yazılmış yansımalarından oluşmaktadır ve geçmişin imajı, tarihçi tarafından incelenen çoğu belgede olduğu gibi, genellikle çeşitli şekillerde çarpıtılmıştır. Bu "yukarıdan tarih" in tam karakteri, yalnızca belirli düşünürlerin zamanlarının "aşağıdan tarih" i hakkında öğrenilebileceklerle ilişkilendirilerek netleştirilebilir” (Wood , 1984:8).

Yöntemin özgün yapısı, bir klasik metnin gerçek anlamının anlaşılmasının yolunun yalnızca metnin içinde bulunduğu tarihsel bütünlüğün bir parçası olarak değerlendirilip kavranmasını içerirken metni tarihsel bağlamına oturtturarak ve yazarın görüşlerini somut

durumlar ile ilişkilendirmekten geçmektedir. Aynı zamanda kullanılan tarihsel yaklaşım yukarıdan tarih ile aşağıdan tarihin ilişkilendirilmesini gerektirmektedir. Böylece düşünürün fikirleri bir sosyal matrise yerleştirilmektedir. Burada kastedilen sosyal matrise yerleştirme tutumu düşünürlerin fikirlerinin; kritik siyasi çatışmalar, toplumun yapısı, yasaların doğası çerçevesinde sınıf ve statü sistemleriyle nasıl ilişkilendiklerini kurmaktan geçmektedir. Görüldüğü üzere, siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metodolojisinde, "tarihsel materyalizm" geleneğinin bazı temel ilkeleri yer almaktadır. Bu yaklaşımda, toplumsal yeniden üretim süreçleri, insanların yaşamın maddi koşullarına erişim yolları, üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin siyasi iktidarla nasıl ilişkilendirildiği, direniş ve mücadele dinamiklerine dair unsurlar gözetilmektedir. Ancak, siyaset teorisinin toplumsal tarihi metoduyla yapılan irdelemedeki tarihsel okuma, merkezi bir şekilde sınıf temelli yapılmamaktadır ve sınıfsal konuma dair değerlendirmelerden çıkarımlar yapılması zaruri olmamıştır (Wood, 2013:24). Siyasi fikirler ve eylemlerin bütünlüğü sosyal matris kurularak sağlanmaktadır. Sosyal matrisin tesisi aynı zamanda toplumda daha önce yaşananlar ve gelecekte olacaklara ilişkin çıkarımlar yapılmasına yardımcı olmaktadır. Siyasal düşünce tarihi bu minvalde irdelendiğinde metin, tarih içerisinde dinamik ve canlı bir öge olarak yeniden konumlandırılmaktadır (Wood, 1984:13).

Siyasal düşüncenin toplumsal tarihi yaklaşım içerisinde geçmişteki siyasi fikirlerin felsefe ile olan ilişkisi düzleminde ise metinlerin felsefi boyutunu reddetmemekle birlikte salt felsefeleştirmeden uzak bir duruş da şekillenmiştir. Wood bu durumu;

“Çok sayıda akademisyen için, geçmişteki siyasi fikirler, kendi yaşamı ve mantığı olan ve büyük tarihsel dünyadan neredeyse tamamen kopuk bir soyutlamalar küresi gibi görünmektedir. Geçmiş siyasi teori, kesinlikle sadece felsefe meselesi olsaydı, bu tutum belki meşru olabilirdi; ancak bazı son derece önemli ve etkili siyasi teorisyenler—Polybius, Marsiglio, Machiavelli, Bodin, Winstanley, Harrington, Rousseau, Burke, Madison—teknik anlamda filozof olarak adlandırılmaz. Daha da önemlisi, siyasi teori, bir filozofun veya filozof olmayan bir kişinin yaratımı olsa bile, temelde siyasidir ve siyasi asla sadece entelektüel veya dilbilimsel manipülasyon meselesi değildir.” (Wood, 2013:16) biçiminde özetlemiştir.

İfadelerden de anlaşılacağı üzere filozof olmayan ve siyasi teori üreten aktörlerin varlığı mümkün olmakta ve dilin bu yapı içerisindeki görevine dikkat çekilmiştir. Siyasette dilin önemli bir faktör olması, çıkarları harekete geçirme, anlaşmazlıkları çözme, otorite yaratma ve ifade etme işlevsellikleri nedeniyle önemlidir fakat kelimeler tören ritüeli, gösteri, grev, işsizlik, açlık, suikast, devrim, savaş gibi sözsüz eylemlerle tamamlanmaktadır. Dolayısıyla siyaseti sadece dilbilimine indirgeme tamamlayıcı sebeplerin varlığı sebebiyle mümkün olmamaktadır. Düşünürlerin yazma eylemleri ise en acil sosyal ve siyasi problemlere ilişkin bir yanıt olarak alıcı kitlesini ikna etmeye yönelik bir girişim olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla siyaset teorisinin toplumsal tarihi metodu kullanılarak bir siyasi düşünür irdelenirken düşünürün karşılaştığı sorular, evrensel olarak görünse de yalnızca belirli tarihsel koşullar altında gerçekleştiği varsayımı bulunmaktadır.

Wood'un belirttiği gibi, siyaset teorisinin en yaratıcı ve etkili dönemleri, toplumsal ve siyasal çelişkilerin kaçınılmaz olarak patlak verdiği zamanlardır. Bu çerçevede, siyasal teori metinleri çoğunlukla devletin doğası, reformu, korunması ya da yeniden yapılanması gibi radikal değişiklikleri ele almıştır (Wood, 1984:3). Ayrıca, siyasal teori metinleri üreten düşünürlerin devlete ilişkin temel soruları, kimin nasıl yöneteceği ve en iyi hükümet biçiminin ne olduğu üzerine yoğunlaşmış olduğundan düşünürlerin geniş bir zaman aralığı boyunca geçerliliğini koruyan eserler ürettiği gözlemlenmiştir (Wood, 2008:13).

Tezde hümanizm bir siyasi düşünce olarak irdelenirken, bu düşüncenin siyasal düşüncenin toplumsal tarihi merceğinden nasıl şekillendiğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu yaklaşım ile hümanist düşüncenin boşlukta oluşmadığı; toplumsal ihtiyaçlar, çatışmalar ve değişimlerle doğrudan ilişkili olduğu tarihselleştirilerek aktarılmak istenmiştir. Hümanist düşünürlerin eserlerini ve fikirlerini tarihsel bağlamda incelemek, günümüzde hümanizmin Avrupa-merkezci yaklaşımların temeli olarak ele alındığı bağlamda yeniden düşünülmesi ve eleştirisi için bir olanak yaratacaktır.

Tez, İtalyan Atipik Feodalitesi Bağlamında Kent/ *Komün* Geleneği ve Hümanizm İlişkisi kapsamında ele alınsa da irdeleme alanının zaman, mekân ve kavram sınırlılıkları bulunmaktadır. Hümanist düşünce, *komün* yapısının yoğunlaştığı ve bu yapının Güney İtalya'ya kıyasla korunduğu Kuzey İtalya'da alevlenmiştir. Ayrıca Hümanist eserler yoğunlukla Floransa'da verilmiş ve birçok hümanist eser Floransa'ya ilişkin olarak üretilmiştir. Dolayısıyla tezin mekânsal yoğunluğu bir İtalyan ticari kent devleti (*komünü*) olan Floransa'dan oluşmaktadır. Öte yandan hümanizm kavramı oldukça geniş ve tartışmalı bir alan olduğundan sunulmakta olan tezde hümanizmin kökenine dair derin bir inceleme yapılmayacak olup tezin kapsamı itibariyle orta çağ hümanizmi merkeze alınmıştır. Kastedilen hümanizm başlarda klasik eserlere olan ilgiyi ifade eden ve eğitiminde gramer, retorik, etik, şiir ve tarih alanlarını konu alan bir düşünce sistemidir. Tezin zaman sınırlılıkları ise kullanılan metodun yapısı gereği tarihsel bir kırılma alanına tekabül etmektedir. Bahsi geçen hümanizmin zamansallığında 13-14. yüzyıl esas alınmıştır.

Literatürde, kapitalistleşme öncesi dönemi araştıran siyaset teorisyenlerin çalışmalarında genellikle ele alınan temel sorun, lordlar ve köylüler çatışmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda lordlar ve köylüler çatışmasına benzer nitelikler taşıyan sömürgeci ve baskıcı hiyerarşik güç sistemlerinin nasıl koruyup güçlendirecekleri önemli bir soru olmuştur. Başka bir ifadeyle hiyerarşik güç sisteminde sömürülen sınıfın bir iş gücü olarak yönetilebilirliğinin devamının sağlanması başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Wood, 1984:3).

İtalya coğrafyasında bulunan kent devletlerinde (*komünlerinde*) özellikle Floransa gibi ticari bakımdan gelişmiş görece zengin kentlerde, kapitalistleşme öncesi çatışmalar sadece lord ve köylüler arasında gelişmemiştir. Çünkü 10-14. yüzyıl İtalya coğrafyasında ticarileşmenin getirdiği yeni toplumsal sınıflarla birlikte klasik feodal yapılanmanın dönüşümü ve yeni sınıfsal çatışmaların varlığı söz konusu olmuştur. Ayrıca sınıf çatışmalarının yansısı İtalya coğrafyasının kendine özgü tarihselliği

itibariyle başka bir çatışma alanına daha tanıklık etmiştir. İtalyan kent *komünleri*, orta çağ boyunca Papalık ve İmparatorluk'un rekabet alanı olmuştur. Hiç şüphesiz bu rekabet topluma da yansımış ve toplumun İmparatorluk yanlıları ve Papalık yanlıları olarak ikiye bölünmesine sebep olmuştur. 13. yüzyılın başlarında günümüz İtalya sınırları içerisinde kapsayacak biçimde 200-300'den fazla bağımsız *komün* yapısı açığa çıkmıştır (Rosenberg, 1994:59). Sayıca bir hayli fazla olan bağımsız *komünler* arası rekabet ve mücadele İtalya'da başka bir çatışma alanını beraberinde getirmiştir.

Görüleceği üzere, 13-14. yüzyıllar arasında İtalya topraklarında fazlaca çatışma dinamiği bulunmaktadır. Bir siyasal düşünce olarak hümanizm, tam da bu dönemde baskın nitelik göstermiştir. Bir başka ifadeyle, hümanizm klasik feodal üretim biçimi yapısının dönüştüğü, iki kutuplu iktidar mücadelelerinin olduğu ve *komünler* arası rekabetin bulunduğu kritik bir dönemde Floransa gibi Kuzey İtalya kent devleti (*komünü*) yapılanmalarında önemli bir siyasal düşünce biçimi hâlini almıştır.

Tezin kapsamı; hümanist düşüncenin, İtalya coğrafyasındaki ticari kent *komünlerinin* görece gevşek feodal yapısı içinde iktidar ağlarına nasıl bir etki yaptığını ve hümanizmin iktidar ilişkilerinden nasıl etkilendiğini siyasal düşüncenin toplumsal tarihi çerçevesinde araştırmayı içermektedir. Ayrıca bu etkileşimlerin tarihsel ve maddi koşulları detaylandırılarak hümanist düşüncenin İtalyan sosyopolitik yapılar üzerindeki etkileri irdelenecektir.

12-14. yüzyıl hümanist düşünürleri, tıpkı diğer düşünürler gibi, iyi yönetimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği gibi temel sorularla ilgilenmişlerdir. Özellikle Kuzey İtalya kent *komünlerinde* 13-16. yüzyıllar arasında Petrarca, Lavoto Lovati, Albertino Musatto, Roberto de' Rossi, Nicolo di Niccoli, Leonardo Bruni vb. birçok hümanist düşünür kendi *komünlerinde* en iyi yönetim biçimini tespit etmeyi amaçlayarak eserlerini vermiştir. Hümanist düşünürlerin yazdıkları metinlerin kime karşı, nerede, nasıl toplumsal şartlarda yazıldığının gösterimi tezin kapsamında bulunmaktadır. Ayrıca

hümanist düşünürlerin kendilerini Roma'nın mirasçısı liberal cumhuriyetin savunucusu olarak nitelendirmeleri ve Antikite'ye dönüşün gerekliliklerini araştırmaları, Latince çevirilere azami derecede önem göstermeleri arasındaki bağıntı ya da bağıntıların bulunması, ticari kent devletlerinin (*komün*) mülkiyet, politik egemenlik ilişkileri ve bu ilişkiler ağında yer aldıkları konumların saptanması da tezin kapsamı içerisinde yer almaktadır.

Tezin temel amacı, İtalyan ticari kent *komün*lerinin feodal Avrupa'nın geri kalanından farklı olarak gelişen özgün yapısını ve bu yapının hümanist düşünce üzerindeki etkisini incelemektir. Böylece Avrupa tarihindeki belirli bir döneme özgü siyasi ve toplumsal dinamiklerin anlaşılmasına katkı sunulmuş olacaktır. İtalyan kent devletleri (*komün*leri) hem feodalite hem de hümanizm bağlamında farklılıklar göstermiştir.

Sunulmakta olan tezin temel savı, İtalya coğrafyası üzerinde bulunan “devlet” (*komün*/kent devleti) yapılanmalarının orta çağda bulunan diğer feodal devlet yapılanmalarına kıyasen atipik özellikler göstermesi ve İtalya coğrafyasının özgün tarihselliğinin, kabul gören kalıplaşmış hümanist düşünce biçiminin vatandaşlık bilincini içeren “özgürlükçü” hümanist düşünceden çok, kent *komün*lerinin meşruiyetini sağlayan bir hümanizm anlayışına alan açan bir yapıda olmasıdır.

Hümanist düşüncenin ticari kent devletlerinde, özellikle İtalyan ticari kent devletlerinde ve kent devleti (*komünü*) yapılarının görece gerilediği bir zamansallıkta açığa çıkması; Hümanist düşünürlerin kendilerini Roma'nın mirasçısı liberal cumhuriyetin savunucusu olarak nitelendirmeleri, Hümanistlerin Antikite'ye dönüşün gerekliliklerini araştırmaları, Latince çevirilere azami derecede önem göstermeleri arasındaki bağıntı ya da bağıntıların bulunması sunulan savı destekleyici unsurları oluşturmaktadır.

Bu tezin literatüre olan katkısı hümanizmin, orta çağ Avrupa'sında, özellikle de İtalyan ticari kent devleti (*komünü*) geleneğinde nasıl bir rol oynadığının incelenmesidir. Literatürde orta çağ hümanizmi genellikle sivil hümanizm anlayışı olarak ele alınmakta ve bu sivil hümanizm anlayışı vatandaşlık bilincini içeren özgürlükçü bir düşünce sistemi olarak sunulmaktadır. Bu bakımdan tez, sivil hümanizmin tarihsel bağlamında yeniden düşünülmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca İtalyan ticari kent devletlerinin (*komünlerinin*) feodal Avrupa'nın geri kalanından farklı olarak gelişen özgün yapısını ve bu yapının hümanist düşünce üzerindeki etkisini incelemek, Avrupa tarihindeki belirli bir döneme özgü siyasi ve toplumsal dinamiklerin derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Çünkü literatürde İtalyan ticari kent devletlerinin (*komünlerinin*) atipik feodal yapısına ilişkin değerlendirmeler sınırlı bir şekilde tartışılmıştır. Öte yandan İtalya ticari kent devleti (*komünü*) atipik feodal yapısı ile hümanizm arasında tarihsel bağlam düzleminde yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Tezin ilk bölümünde İtalya coğrafyasının feodal bağlamda gösterdiği atipiklik unsurlarının tespiti amacıyla bir araştırma yapılmaktadır. Bu araştırma yapılırken öncelikli olarak feodaliteye bir başka ifadeyle, bölünmüş egemenliğe ilişkin İtalyan siyasi coğrafyasında bulunan bu atipiklik unsurlarının coğrafyanın hangi bölgesinde yoğunlaştığı ve coğrafyada bulunan atipik unsurların geleneksel feodal bağlamla istisnai bütünleyici ilişkisine katkı sunan çatışma dinamiklerine dair tespitler yapılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise hümanizminin İtalyan kentlerindeki (*komünlerinde*) bağlamsal farklılıkları araştırılmaktadır. Dolayısıyla bağlamsal farklılıkların belirginleştirilmesi maksadıyla hümanizmin temel karakteristiklerinin tespiti yer almakta bu tespit yapıldıktan sonra İtalyan hümanizminin coğrafya üzerindeki siyasi etkileşimleri irdelenmiştir.

1. BÖLÜM: İTALYAN KENT DEVLETLERİNİN/KOMÜNLERİNİN FEODALİTE BAĞLAMINDA ATİPİK ÖZELLİKLERİ

Orta çağ boyunca İtalya coğrafyası, bir dizi zorlukla karşılaşan bir bölge olarak öne çıkmıştır. Orta çağda İtalyan yarımadası sık sık yabancı işgallere maruz kalmış, egemenlik mücadelelerinin merkezi hâline gelmiş ve sürekli iç savaşlarla sarsılmıştır. Ayrıca İtalyan yarımadası, doğal kaynakların sunduğu imkanlar doğrultusunda ekonomik çeşitlilik kazanmıştır. Bu zorluklar ve imkanlar, İtalyan yarımadasının parçalı bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Sonuç olarak İtalya coğrafyasının farklı bölgeleri, kendilerine özgü nitelikler geliştiren çeşitli bölge ve yapılar hâlinde açığa çıkmıştır. Öte yandan İtalya coğrafyası erken orta çağ Avrupa toplumlarında ticarileşmiş bir bölge olarak konumlanmıştır. Bu büyük ticari gelişmişlik İtalya coğrafyasının feodal olarak tanımlanmaması yanılığını yaratmıştır.

Bu bölümde, İtalya yarımadasının atipik feodal özelliklerini belirleme süreci üzerine bir tartışma yer alacaktır. İlk olarak, yukarıda ifade edilen çeşitli kırılma noktaları ve bölgesel ayrımlar netleştirilerek, yarımadaanın hangi bölgelerinde atipik feodal yapıların ortaya çıktığı saptanacaktır. Bu tespit işleminden sonra, atipik feodal yapının görüldüğü bölgelerde feodaliteyi atipik yapıya dönüştüren etmenler tespit edilerek ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir. Bu bölümde, söz konusu unsurların atipiklik yaratma sürecine nasıl katkıda buldukları ortaya konulacak ve bu süreçler izlenecektir.

1.1.BÖLÜNMÜŞ EGEMENLİĞİN İSTİSNAİ BİR TAMAMLAYICI PARÇASI OLARAK İTALYAN SİYASİ COĞRAFYASI

Orta çağda İtalya coğrafyasının atipik feodal yapısını irdeleyebilmenin ön koşulu irdeleme düzleminin sınırlarını ve tarihsel gelişimini tespit etmekten geçmektedir. Yöntem gereği araştırılacak konuda yer alan çatışma dinamikleri tespit edilmelidir.

Her şeyden önce, bugün modern anlamda kullandığımız “İtalya” kavramının tekil ve bütünlük bir yapıya işaret etmediğinin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü İtalya coğrafyasının ekonomik, sosyal ve siyasi dinamikleri orta çağ boyunca sürekli bir değişim göstermiş ve bu durum yeknesak İtalya’dan bahsetmemizi zorlaştırmıştır. Dolayısıyla İtalya kavramı yerine yarımada kavramının kullanılması daha makul bulunmuştur.

Yarımada 6. yüzyıldan itibaren; birden fazla yabancı işgaline, sayısız devletin egemenlik mücadelelerine, ardı arkası kesilmeyen iç savaflara ev sahipliği yapmış bir bölge olarak şekillenmiş ve aynı zamanda yarımadada cumhuriyetler, tiranlar, papalar ve imparatorlar gibi çeşitli güç unsurları bir arada bulunmuştur (Duggan, 2020:22). Ayrıca bahsedilen beşerî unsurların yansıra doğal unsurlardan kaynaklanan ayrışmalar mevcut olmuştur. Çünkü yarımadada çok fazla dağ ve engebeli tepelerin bulunması bölgede gerçekleştirilen ekonomik faaliyet tiplerini, bölgenin dış dünyayla bağlantısını, ticaretinin gelişimini etkilemiştir. Bu bakımdan doğal unsurlar yarımadada bölgelerinin birbirinden farklı gelişmişlik seviyelerinde olmasına etki etmiştir. Örneğin yarımadada bulunan Po vadisi, bölgenin önemli bir kaynağını oluşturmuş, verimli tarım yapılmasına imkân tanımıştır. Vadinin bulunduğu yarımadanın kuzey ve orta kesimleri bu sebepten güneyine göre daha fazla gelişmiştir. Po’nun dışında vadi bulunmaması ve madenlerin azlığı ise güneyin görece daha az gelişmiş yapıda olmasına zemin hazırlamıştır (Duggan, 2020:32).

Siyasal iktidar bakımından ise yarımadanın tarih sahnesindeki evrimi, 9. yüzyılda Karolenj İmparatorluğu'nun çöküşü ile keskin bir dönemeçten geçmiştir. İmparatorluğun dağılmasının akabinde yarımadanın toprakları, Roma aristokrasisinin mirasçılara devredilmiştir. Başka bir ifadeyle bu evre, yarımadanın feodal beylerin hakimiyetindeki bölgesel yapılara bölündüğü ve kırılğan vassallık ilişkilerinin bulunduğu bir evre olmuştur. Feodal beyler, güçlerini artırdıkça bir yandan yarımada dışarıdaki yabancı tehditlerle mücadele ederken bir yandan da komşu feodal beylerle çatışmıştır. Bu nedenle, 9. yüzyılın başlarında her yerde kaleler ortaya çıkmış ve

burg/ville yapısına bürünmüştür (Pirenne, 2004:40). Ayrıca topraklarını genişletmek isteyen feodal beyler, kilise arazi ve mülkleri üzerinde de hakimiyet sağlamak istemiştir. Kilise arazileri ve mülkleri, sınırlarını genişletmek isteyen feodal beyler tarafından ele geçirilmiştir. Özellikle yarımada'nın güneyinde *Simoni* uygulaması yaygınlaşarak papalık ve piskoposluk makamlarının satın alınması söz konusu olmuştur (Backman, 2009:191). Dolayısıyla 9. yüzyılda gelişen klasik feodal toplumun demografik yapısı, feodal beyler, rahipler ile bu sosyal sınıflara hizmet eden, nispeten küçük bir nüfus kitlesinden oluşmuştur. Ticari anlamda ise herhangi bir gelişme katedilememiştir (Pirenne, 2004:47). Esasında 9. yüzyıl yarımada için coğrafi olarak bölünmüşlüğü ve kaosun yılları olmuştur.

10-16. yüzyıllar arası dönemde yarımada'da büyük siyasal, sosyal ve siyasi değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle 10 -13 yüzyıllar arasında ise yabancı istilaların giderek azalması, bilimsel kanıtlara göre elde edilen sıcaklıkların bir iki derece artması, yağış miktarının artması gibi olumlu etki yaratan değişikliklerle nüfus ve verimlilik artmıştır (Backman, 2009:198). Bu yüzyıllar arasında adanın toplam nüfusun tahmini olarak iki katına çıktığı belirtilmiştir, (Waley ve Dean, 2010:16) hatta bahsedilen nüfus artışının diğer ülkelere kıyasen üç kat ya da daha fazlasına kadar ulaştığı iddia edilmiştir (Jones, 2004:153). Nüfus artışının en büyük etkisi arazilerde gözlemlenmiştir. Tarım arazisi kazanma çabaları hızlanmış ve ekilen toprakların alanı, büyük olasılıkla yeniden MS 1. yüzyıldaki yüksek düzeye yaklaşmıştır (Duggan, 2020:55). Kanıtlar, Milan çevresinde 10. yüzyılın sonları ile 11. yüzyılın başları arasında arazi fiyatlarının iki katına çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla nüfus artışının uzun vadede, arazi fiyatları ve tarım ürünlerinin maliyetlerini artırdığı gözlemlenmiştir (Waley ve Dean, 2010:20).

Nüfus artışının en çok etki ettiği bir diğer alan, yarımada'da bulunan şehir yapılanmaları olmuştur. Şehirlerde doğal nüfus artışına ek olarak kırsaldan kentlere toplu göçler yaşanmıştır. Nüfusun artışıyla birlikte kent sınır duvarları; Pisa'da altı, Floransa'da on katına çıkmıştır. Kasaba ve şehirler birleşmiş kentlilik oranı müthiş ölçeklerde artmıştır (Jones, 2004:153). 12. yüzyılda kentin çekiciliği kırsal alanlar için o kadar artmıştır ki

kentler adeta kırsal akınına uğramış, şehir yapılarını inşa etmek için kereste kıtlığı yaşanmış ve düzensiz yerleşimi daha uygun koşullara getirebilmek için kamu ve özel teşebbüsler geliştirilmiştir. Kentlerde meydana gelen düzenleme ihtiyacı iskân binalarının kat sayısının artırılması, binaların birbirlerine yakınlaştırılması ve sokakların genişletilmesi gibi çözümler üretilmesini getirmiştir (Jones, 2004:154). 13. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise kır kent oranları Padova'da 2:5, Floransa'da 1:2, Bolonya'da 5:7 olarak gerçekleşmiştir (Jones P, 2004:155). Artan kentli nüfusun bir göstergesi de vergi gelirlerinde kendisini göstermektedir. Kentlerden elde edilen vergi gelirleri artarken kentli nüfustan alınan vergi geliri oransal olarak diğer gelirlerden alınan vergilerden daha büyük miktarlarda gerçekleşmiştir (Jones, 2004:155). Fakat aynı yüzyılda kamu otoriterleri, çiftçiliği kentsel gıda tedarikini ve geliri korumak için kentsel akına kısıtlamalar getirmiştir (Jones, 2004:155).

Nüfus artışı dolaylı bir yoldan ticaretin artışını tetiklemiştir. Kırsal kesimdeki nüfus artışıyla artırılan refah, ürünlerin dolaşımına itki oluşturmuş ve ticaret canlanmıştır (Duggan, 2020:56). Ticaretin hareketliliği yarımadanın doğal unsurlarca ayrılan kuzey ve güneyinin farklılıklarını belirginleştirmiştir. Kuzey ekonomik açıdan son derece gelişirken güney daha çok tahıl üretimi ve ihracatçısı olarak şekillenmiştir. (Anderson, 1977:146). Yarımadanın iç ticareti; yarımadanın güneyi ve kuzeyi arasında gelişen bir yapıda olmuştur. Ticaret güneyden gelen tahıl, yağ, şarap, tuz ve diğer gıda maddeleri ile kuzeyden tedarik edilen ucuz tekstil ürünleri ve yerel zanaatkarların ürünlerinin karadan değiş-tokuşu yapılarak gerçekleştirilmiştir (Waley ve Dean, 2010:24). Ticaretin uluslararası boyutunun ise erken 11. yüzyılda gerçekleştirilen ticarettten kaynaklandığı bilinmektedir. Ticaret şarap, kereste, tahıl, kumaş ve tuz karşılığında; baharat, ipek gibi ürünlerin değişimiyle gerçekleşmiştir (Backman, 2009:213). Esasında orta çağda ticarete ilişkin gelişmeler oldukça fazladır fakat bu kısımda ticaretin kullanımını kuzey güney arasındaki ayrışmanın bir nedeni biçiminde ele alınmıştır.

Yarımadanın parçalı yapısı 11. yüzyılda başka bir aşama kaydetmiştir. Bu yüzyıldan itibaren yarımadada *komün* yapıları ortaya çıkmaya başlamış, 13. yüzyılın başlarına gelindiğinde yarımada topraklarında 200-300'den fazla bağımsız *komün* yapılanması tespit edilmiştir. *Komün*lerin neden oluşturulduğuna ilişkin kesin kanıtlar bulunamasa da kentten kente değişen çatışma dinamiklerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Ancak *komün* yapılanmalarının genellikle eski ordu mensubu aileler (*milite*) ile çoğunlukla tüccarlardan oluşan yeni sosyal gruplar ve onların destekleyicileri, genellikle *popolo* olarak adlandırılanlar arasındaki ittifakın ürünü olarak şekillendiği bilinmektedir. Bu ittifakın taraftarını bir araya getiren ortak amacın yerel piskopos veya feodal lordun yetkilerinin sınırlandırılması olduğu iddia edilmektedir. *Komünün* *konsüller* olarak bilinen *komün* liderleri tarafından yönetildiği bilinmektedir. Bir *komün*deki *konsül* sayısı değişkenlik göstermekte; iki ya da üç *konsülle* yönetimin olabileceği gibi, *konsül* sayısının yirminin üstüne çıkması da mümkün olmuştur (Skinner, 2014:37). Başka bir görüşe göre ise *komün* yapılanmasının yönetiminde yer alan *konsüllerin* yapısı tüccar/toprak sahibi oligarşilerce gerçekleştirilmiştir (Rosenberg, 1994:64). Kaynağı ve yönetim örgütlenmesinin ne şekilde gerçekleştiği fark etmeksizin *konsüller* aracılığıyla yönetilen *komün* yapılanmasının devrim niteliğinde tek bir olayla kazanılmadığı bilinmektedir (Duggan, 2020:57). Bu sebepten *komün* yapılanmasındaki *konsüllerin* de spesifik bir sınıftan oluştuğunu söylememek ve bu sınıfın doğrudan bir karşıtlık üzerinden kurulduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü Milano'da, *konsüllerin* ve başpiskoposun 12. yüzyılın başlarına kadar yan yana görev yaptığı bilinmektedir. Fakat başpiskopos Alplerdeki geçitlerin kontrolü için Como'ya karşı açılan savaşı desteklemeyince aralarındaki gerilimler büyüyerek ayrılıklar yaşanmıştır (Waley ve Dean, 2010:34).

11-13. yüzyıllar arasında *kömünyal* özerkliğe yoğun olarak geçilen bölgeler Kuzey ve Orta İtalya olmuştur. Papalık imparatorluğa karşı verdikleri mücadele sebebiyle *kömünyal* durumu desteklemiştir. Papa desteğinin çokça sağlandığı kentler; Cenova, Mantua, Cremona, Padova, Floransa ve Piza'dır. *Komün*lerin oluşumu ve şehirlerde üstün yasal otorite kazanma süreçleriyle ilgili tarihsel veriler sınırlı olduğundan bu

süreçlerin detayları tam olarak açıklanamamaktadır. Fakat *komüne* ilişkin kurumların gelişiminin 1080-1150 yılları arasındaki uzun bir süreci kapsadığı bilinmekte ve tek bir tarihsel olay ya da durum bu oluşumun başlangıç tarihi olarak gösterilememektedir. *Komünlerin* oluşması bir süreç olarak aktarılmaktadır (Waley ve Dean, 2010:35).

Komünün siyasal yapının oluşma sürecinin üç ana aşamada gerçekleştiği bilinmektedir. İlk aşama *boni hominesin* rolleri üzerinden gerçekleşmiştir. *Boni homines* “yasaya layık” anlamına gelmektedir. *Komüne* giden ilk aşama, *boni hominesin* rollerinin kalıcı olarak bir yürütme organına dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. Fakat *boni homineslerin* kalıcı bir yürütme organına dönüşümüne dair de kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır. Farklı şehirlerin kayıtlarından tahmini bir tarihlendirilme çıkarımı yapılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde *boni homineslerden* oluşan kalıcı bir yürütme organının oluşturulmasına ilişkin en erken örneğe Pisa kentinde rastlanmıştır. Pisa'nın 1081 yılında konsüllerinin olmadığı tespit edilmiş fakat 1085 yılında konsüllerinin (kalıcı yürütme organının) varlığı açığa çıkarılmıştır. Daha sonraki örnekler; Siena'da da 1125 yılında, 1097'de Milano'da ve 1141'de Vercelli'de kaydedilmiştir. *Komünün* oluşumunda ikinci aşamayı, yargısal üstünlük bakımından *komünün* en üstün yargı yetkisine sahip olduğunun kabul edilmesi oluşturmuştur. Bu aşamada şehrin psikoposluk ve diğer otoritelerden üstünlüğünün tanınması yarımadanın kuzeyi açısından dikkat çekici olmuştur. *Komünün* yargısal üstünlüğün kazanılmasındaki önemli bir aşama, batı imparatoru tarafından *komünün* tanınmasıyla kaydedilmiştir (Waley ve Dean, 2010:36).

Komünlerin imparatorluk tarafından tanınmasının karakteristik erken örneğini Bolonya'nın (*komününün*) 1116'da imparatorluk emirlerinin ihlali için alınan cezaların yarısını tutma hakkını kazanmış olmaları oluşturmuştur. Bu durum aslında İmparatorluk tarafından yarımadanın kuzeyindeki *de facto komün* yapılanmalarının *de jure* olarak kabul edildiği anlamına gelmiştir. Üçüncü aşama ise, *komünün* şehir dışındaki hakları kazanması ve diğer *komünlerle* ilişkilerin geliştirilmesiyle kaydedilmiştir. Bu süreçler, yeni idari, askeri ve diplomatik kurumların oluşturulmasını ve şehrin kendine özgü bir kimlik kazanmasını içermektedir. Bu bağlamda, “*komün*” kelimesi artık yalnızca bir

sıfat değil, bir isim olarak kullanılmaya başlanmış ve vatandaşları veya meclislerini ifade eder hâle gelmiştir. Cumhuriyetlerin özerkliği, özellikle konsüllerin önderliğindeki şehirlerin otonomisi, dönemin gözlemcileri tarafından belgelenmiştir. Pratik özerklik o kadar ileri gitmiştir ki şehirler, imparatorluk ve papalık otoritelerine başvurmadan kendi aralarında birleşme ve birlik anlaşmaları yapmıştır (Waley ve Dean, 2010:37).

Komünlerin yarımada'nın kuzeyi ve ortası arasında yoğunlukla bulunduğu yukarıda ifade edilmişti fakat burada irdelenmesi gereken önemli hususlardan birisi de *komün* yapılanmalarının neden yarımada'nın kuzeyi ve ortasında yoğunlaştığı sorusu olmalıdır. Çünkü *komün* yapılanmalarının bulunup bulunmaması da tıpkı diğer niteliklerin yarımadayı farklı çehrelere büründürdüğü gibi yarımada'nın parçalı görünümüne etki etmiştir.

Komün yapılarının yoğunlaştığı yarımada'nın kuzeyinde aynı zamansallıkta hakimiyet Cermen İmparatorluklarına ait olmuştur. Dolayısıyla yarımada'nın kuzeyi ve ortasındaki *komünleri* açığa çıkaran temel çatışma dinamiği Cermen İmparatorları tarafından yönetilmeyi reddetmelerinden kaynaklanmıştır (Duggan, 2020:57). İmparatorluk yönetiminin alternatifi olarak görülen *komünler*, kendi içlerinde gücün gasp edilmesine karşı üst düzey görevlilerin düzenli olarak değiştirildiği bir sistemi kurmuştur. *Komünlerin* savaşa ya da bir meşruiyet iddiası Papalık ve imparatorluk gibi kurumlara kıyasen daha savunmasız bir yapıda gelişmiştir. Çünkü *komünler* dinî yaptırımlara ya da herhangi bir dışarıdan meşruiyet aracına sahip olmamıştır. Dolayısıyla hukukun üstünlüğü İtalyan kent devletlerinde (*komünlerinde*) her zaman korunmak zorunda olan düstur olmuştur. Hukukun üstünlüğüne güçlü bağlılık *komünlerde* yer alan önemli niteliklerden birisi olmuştur. *Komünlerde* imparator artık üstün olarak tanınmadığından onun yeri hukuk tarafından alınmıştır (Rosenberg, 1994:66). Öte yandan *komünler* kendi genişlemelerini sağlamak ve otoritesini güçlendirmek için hukuku kullanmıştır. Özellikle 12. yüzyılda kırsal hinterlandında (*contado*), *komün*yal otoritenin güçlendirilmesine yönelik birleşik dış konsolidasyon ve iç siyasi kurumların evriminin hızlandırıldığı bir süreç görülmüştür (Rosenberg, 1994:64).

Yukarıda sayılan niteliklerin bulunması *komünü* bir “devlet” yapmamaktadır. Çünkü devlet ve *komünler* arasında önemli farklar bulunmaktadır. Devlet, orta çağda imparatorlukta tezahür eden egemen bir varlıkken *komünler* belirli bir bölgede kamu gücünün bir kısmıyla donatılmış, imparatorluğun egemen otoritesini yasal olarak tanıyan özerk yerel birimler olarak şekillenmiştir. *Komünler* kendi kendini yönetmektedir ancak uzun bir süre boyunca imparatorluğun belirlediği yasal ve politik sınırlar dahilinde faaliyet göstermiştir. 14. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Bartolus'un hukuki açıklamalarıyla bu yapıların gerçek bir devlet olma yolunda ilerlediği görülmektedir. Fakat Martines tarafından, *komünlerin* “modern” bir devletin mutlak egemenliğine sahip olamadığını iddia etmiştir (Martines, 1968:70). *Komünlerle* modern devlet arasında direkt bağlantıların kurularak “modern”e uyumlu olmadığı çıkarımının yapılması siyasal düşüncenin toplumsal tarihi metoduna içkin bir yorumlama tipi olmasa da işaret edilen *komünlerin* mutlak egemenliğe sahip olmama niteliği dikkate değerdir. Çünkü *komüne* içkin çatışmalar mutlak egemenliğin oluşturulmasını güçleştirmiştir. *Komünlerin* mutlak egemenliğe sahip olamamasının temel sebebi 14. yüzyıl Siena'sındaki çatışmalardan anlaşılabilir. 14. yüzyıl Sienası çalışan bir tarihçi; *komünün* temelinde çeşitli grupların bir araya gelmesiyle oluştuğunu, ancak bu grupların “...kendi aralarında ve hükümete karşı eşit derecede tabi olan unsurlar olarak bir bütün içinde birleştirilmesinin asla başarılmadığını” ifade etmiştir. *Komünde* yer alan sosyal sınıflar, askeri kurumlar, loncalar ve çeşitli çıkar grupları arasındaki çatışmaların birleşerek bir devletin oluşumuna yol açmamıştır (Martines, 1968:76). Bu gözlemler, dönemin siyasi yapısının karmaşıklığını ve çekişmelerini gözler önüne sermektedir.

Yarımadanın kuzeyinde yer alan *komünlerin* temel sosyal çatışma dinamikleri irdelendiğinde; soylu aileler ve *popolo* arasındaki çatışmalar, soylu ailelerin kendi aralarındaki çatışmaları, imparatorluk ve papalık gibi güç unsurlarını desteklemekten kaynaklanan hizip gerginlikleri göze çarpmaktadır.

Komünde yer alan çatışmaların bir sebebi *konsüller*den kaynaklanmıştır. Çünkü *konsüller* çoğunlukla zengin şehir sınıfından (genellikle tüccarlar) ve yahut soylu *milites* sınıfından oluşmuştur. Zenginler arasındaki akrabalık hem ekonomik hem de siyasi faaliyetlerde temel rolü oynamıştır. Fakat birlikteliği ayakta tutan en önemli güç ister ayrı ayrı aileler arasında ister *consorteria* olarak adlandırılan ittifak kurmuş aile grupları arasında olsun, ilginç bir biçimde, güç mücadelesinden kaynaklanmıştır. *Consorteria*, yarımada ortamında bir arazi parçasında çiftçilik yapmak üzere iş birliğine girmek gibi zararsız bir ekonomik amaca hizmet edebileceği gibi şehrin iktidarına ilişkin de ittifakların kurulduğuna tanıklık edilmiştir *Consorteria*, adı verilen bu birliğin koşulları sözleşmelerle belirlenmiştir. Ancak bu sözleşmenin varlığı sözleşme taraflarının tutumu bakımından karmaşık hâle gelmiştir. Öyle ki 13. yüzyılda Lucca'da yapılmış bir sözleşmeye göre, üyeler kriz zamanlarında toplanmak üzere anlaşmıştır fakat sözleşmenin tarafları arasında yer alan konsüller "*komüne* mi yoksa tüm dostlarına mı hizmet edeceklerine" ilişkin karar veremedikleri belirtilmiştir. Genellikle yarımadanın kuzeyinde gerçekleştirilen bu sözleşme tipinin şehirdeki yansıması *consorteria* binalarının varlığı olmuştur (Duggan, 2020:58).

Her bir *consorteria* binası bir kule biçiminde görünmüştür (Bu kuleler 90 metreye varan yüksekliklerde dev taş yapılarıdır). *Consorteria* binaları çatışma dönemlerinde hem savunma hem de saldırı için kullanılmıştır. Okçular ve mancınık atanlar en yüksek noktaya konuşlandırılmış ve yakındaki kulelere veya doğrudan sokaklara atış yapmışlardır. Çoğu şehrin silueti, bu kalelerden oluşan bir ormanı andırmıştır. 13. yüzyılın başlarında Floransa'da bu kulelerden en az 1 50 tane olduğu ve her birinin "kestane" veya "mızrak" gibi bir adı bulunduğu bilinmektedir (Duggan, 2020:59). *Consorteria* arasındaki güç mücadelesi, *komün*lerin siyasi zafiyetini hem yansıtmış hem de *komün*ün gücünü artırmıştır. Zafiyet kısmını, konsül ailelerinin arasında bulunan gerilimlerin çatışmaya dönmesi oluşturmaktadır. Aileler arasındaki husumet hemen daha geçmişe dayanan bir çatışmanın gösterimi olabilmıştır (Duggan, 2020:60). Örneğin, 12. yüzyılın sonlarında Floransa'da Uberti ve Donati aileleri, Brescia'da Rivola ve Coglioni aileleri, Cremona'da ise Barbarasi ve Cappelletti aileleri arasında bu tür bir savaş hâli yaşanmıştır. Huzursuzluklar kısa zamanda sokaklarda arbaletli adamların

oklarını savurduğu, binaların ateşe verildiği, düzinelerce insanın öldürüldüğü veya yaralandığı çatışmalara dönüşmüştür. 1177-1179 arası Floransa'sında olduğu gibi, bazı dönemlerde *komün* ortamına anarşi hâkim olmuştur (Duggan, 2020:58).

Esasında *konsüller* *komünü* korumak üzere *komüne* ve birbirlerine karşı bağlılık yeminleri etmiştir ancak bu yeminler *komünü* korumaya yetmemiştir. Çünkü *konsüller* savaş hâlinde *komüne* mi yoksa kendi ailelerine mi hizmet edeceklerine karar verememiştir. Öte yandan soylular ve *popolo* arasındaki gerilim savaşın tetikleyicisi olabilmıştır. Özellikle Floransa'da *ciompi isyanı* bu durumun göstergesi niteliğinde gelişmiştir. Yarımadanın kuzeyinde yer alan çoklu içsel düşmanlıklara ek olarak yarımadanın papa ve imparatorluğun müdahalelerine de açık bir alan olması *komünün* istikrarsız unsurlarından birisini oluşturmuştur. Kentlerde imparatorluk yanlıları ve papalık yanlıları hizipleşmesi her zaman patlamaya hazır bir bomba niteliğinde gelişmiştir (Rosenberg, 1974:72).

Yarımadanın kuzeyindeki bu çatışmalar hiçbir zaman güçlü bir devletin temelini oluşturmaya izin vermemiştir. Çünkü yerel bir feodal lord veya bizzat İmparator nedeniyle baş gösteren ortak düşman tehdidi toplumda geçici bir birlik oluştursa da çoğu zaman, 12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyılda gitgide artarak, kentlerde hizipleşmeden kaynaklanan huzursuzlukların yarattığı hüsrarla sonuçlanmıştır. Yarımadanın kuzeyinde yer alan *komünler*, artan tehditlerle birlikte askeri koruma sağlayan yerel feodalların yönetimine girmeye başlamış ya da *signorilerin* güçlerini artırmıştır. *Signoriler*, kırsal ordu ve tarım kaynaklara ulaşabilen acil durumlarda kalıcı hâle gelebilecek *podestria* ya da *captainerialarla* kent yönetimini kontrol altına almıştır (Rosenberg, 1994:67). Çok çeşitli çatışmaların varlığı yarımadanın kuzeyinde modern zamanlara kadar bitmek bilmemiştir. Dolayısıyla yarımada hükümet tipi bağlamında da sürekli gelgitli bir yapıda gelişmiştir.

Yarımadanın kuzeyi tarih boyunca iki rakip sistemin hükümet tipi anlamında modern zamanlara kadar bitmek bilmeyen çatışması olmuştur. İlki cumhuriyetin ya da şehir devletlerinin sınırlarıken ikincisi şehir devletlerinde yönetim biçimi olarak cumhuriyet ya da despotizmin çatışması olmuştur. “*a Comune, a liberta, a popolo ve a tiranno, signoria ve principato* çatışması (Jones, 2004:1).

Yarımadanın güneyi kuzeyinin aksine daha bütüncül bir görüntü vermiştir. 11-13. yüzyıllar arasında Sicilya ve Napoli Norman hakimiyetinde bir krallık olarak yönetilmiş Avrupa'daki Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş devletlerin güç ve yapısına sahip olmuştur. Güneyde özellikle Sicilya ve Lazio'da kırsalda yeni bir yerleşim tipi açığa çıkarılmış üretimin maksimuma gitmesi için büyük uğraşlar verilmiş 13. yüzyıl itibariyle tarım kentlerinde nüfus yoğunlaşması, çölleşme ve nüfus azalması ve nihayetinde küçük yerleşim yerleri (*casalia*) nihai olarak büyük arazilerin müstahkem mülk merkezlerine dönüşmüştür (Jones, 2004:166). Aynı dönemde yarımadanın güneyinde Normanlar tarafından aşılana piramit biçiminde gelişen feodal hiyerarşiyle birlikte güçlü Bizans imparatorluk otokrasisinin birleşimi mevcut olmuştur. 2. Frederick'in çıkardığı Capuan (1220) ve Melfi (1231) yasalarıyla kılıç zorunun kullanımıyla birlikte kasabalardaki belediye başkanlarının yerini Kraliyet icra memurları almış, önemli kaleler soyluların elinden alınmış ve ruhban lordluklar kaldırılmıştır. Norman Krallığına direnen Batı Sicilya'nın Müslümanlarca fethedilmesiyle birlikte de Frederick'in hakimiyeti sağlamlaşmıştır (Anderson, 1977: 14).

Bütün bu gelişmeler irdelendiğinde kuzeyin araştırma alanının temelini oluşturduğu açıktır. Yarımadanın kuzeyi toplumsal olarak çatışmaların yoğun olduğu bir bölge olarak şekillenmiş ve hümanizm bu topraklarda filizlenmiş, gelişmiştir. Öte yandan toplumsal çatışma dinamiklerin çoğunlukla ticaretten kaynaklanan ekonomik temeli bulunmaktadır. Ekonomik temel yarımadanın kuzeyinin feodal olmadığına yönelik çıkarımlar yapılmasına neden olmuştur. Kuzeyin ekonomisinin çoğunlukla ticarete dayanması ticaretin atipiklik unsurlarından birisi olarak yer almasına neden olmuştur.

Bir sonraki bölümde ticaret ve feodal ilişkilerin irdelenerek geleneksel yaklaşımlarda bu ilişkilerin nasıl yorumlandığının araştırması yapılmıştır.

1.2. ATİPİK FEODALİTENİN TİCARETLE BÜTÜNSEL TAMAMLAYICI İLİŞKİSİ

“Alman tarihçi Freising’li Otto, 12. yüzyıl ortası gibi erken bir tarihte Kuzey İtalya’nın artık feodal karakterde olmadığını, hükümdarlardan ziyade değişen konsüller eliyle şehrin yönetiminin gerçekleştiğini kaydetmiştir” (Skinner, 2014:23).

Orta çağ İtalya yarımadasının kuzeyine ilişkin yapılan açıklamalarda, yukarıdaki örnekte olduğu gibi feodal niteliklerin olmadığı vurgusu literatürde sıkça yapılmaktadır. Her ne kadar Otto’nun yaptığı açıklamada, kent yönetim biçimi sebebiyle feodalitenin var olmadığı iddia edilse de geleneksel literatürde, ticaretin de feodaliteye bağdaşmadığını iddia eden yorumlar da sıkça yapılmıştır. Ticaretin feodal bağları çözdüğüne veyahut ticaretin varlığının feodal karakteri dışladığına ilişkin açıklama biçimleri sıkça iddia edilmiştir. Hem yönetim yapısından kaynaklanan hem de rakiplerine kıyasen erken gelişmiş ticari faaliyetleri bakımından yarımada kuzeyinin de feodal karakterde olmadığına ilişkin açıklamalar sıkça yapılmıştır.

Feodalite bir üretim biçimi olarak ticaretle bir arada düşünülmemiş, ticaret sıklıkla kapitalist üretim biçimi ve kentle ilişkilendirilmiştir. Hatta; kapitalizm, “ticaret toplumu” olarak atfedilmiş, teknik gelişmelerle birlikte eski ticaret uygulamalarının evrilmesi ve bu uygulamaların siyasi ve kültürel sınırlamalardan uzaklaşması suretiyle, ilerlemenin zirvesini simgelemiştir. Ticaretle kapitalizm o kadar iç içe kullanılmıştır ki kapitalist ön kabuller, Antik çağdaki ticareti dahi kapitalizm olarak nitelendirmiştir. Antik Akdeniz’de, ticaret toplumunun gelişiminin uygun koşullar altında gerçekleştiği; ancak bu evrimin, feodalizmin araya girerek duraksattığı iddia edilmiştir. Feodalizmin ekonomik yaşama yeniden irrasyonelleşmeyi getirdiği ve kapitalist gelişimin feodal toprak sahiplerinin siyasi parazitizmi tarafından engellendiği iddia edilmiştir. Kapitalist ön kabulleri taşıyanlara göre, feodalizm doğal olmayan bir döneme işaret etmiş ve

feodalizmin kapitalizmi karanlık birkaç yüzyıl boyunca, kesintiye uğrattığı iddia edilmiştir. Orta çağ döneminde ticari (kapitalist) kesintisinin klasik başka bir açıklaması ise Roma İmparatorluğu'nun barbarlar tarafından işgaline dayandırılmıştır. İşgallerin gerilemesiyle birlikte ticaret (kapitalizm), nihayet kentlerin büyümesi ve tüccarların özgürleşmesiyle canlanmıştır (Wood, 2003:20).

Kapitalist ön kabullerce geliştirilen teoriye göre, gelinen nihai noktada, birkaç karanlık yüzyıl sonrası modern kapitalizm kent ekonomilerinin özgürleşmesini takip eden üretim tekniklerindeki kaçınılmaz ilerleme ve bunlara eşlik eden feodal yapılar gibi irrasyonelitenin kaldırılması sonucu doğmuştur (Wood, 2002:21). Bu yapıda kapitalist ilerleme faili olarak ise burjuvazi gösterilmiştir. Burjuvazi Fransızca ifade edildiğinde ise geçimini sağlamak bedeninden çok kafasını kullanan ve soylu olmayan, statülere sahip olmayan bir bireyden daha fazlasını ifade etmek şeklinde kullanılmıştır. Kapitalist' ve 'burjuvazi' terimlerinin birbirine yaklaşması İngiltere' deki ekonomik gelişimle Fransız Devrimi'nin ilerleme kavramlarının karma bir tarihsel değişim resmi içinde birleştirilerek Batı kültürüne yerleştirilmiştir (Wood, 2003:22). Burjuvazi çoğunlukla kentlere ve kentlerde yaşayan tüccarlara atfedilmiştir. Kent ve kapitalizm (ticaret) atfına geri dönüldüğünde kentlerin ticaretin doğası itibariyle feodalizm karşıtı olduğu düşünülmüştür (Wood, 2003:23). Yine aynı düşünce biçiminde kentler; üretici güçlerin gelişimine, ekonomik büyümeye ve piyasanın serbestçe işlemesine olanak sağlayan bir mekân olarak biçimlendirilmiştir (Wood, 2003:24).

Feodalizmin çözülüşü ve üretim biçiminin değişimine dair geliştirilen bir başka teoriler ise değişime ilişkin geç orta çağ ve erken modern Avrupa'daki uzun vadeli ekonomik değişim süreçlerinin genel yorumları, demografik dalgalanmalar ya da ticaret ile pazarların büyümesi üzerinden yapılmıştır. Bu dinamiklere odaklanarak çeşitli modeller oluşturulmuştur. Ancak, modellerin kesin doğası teorik altyapıyı sağlamak için arz talep mekanizması üzerinden tanımlanmıştır. Bu durumda değişimin baskısının kaynağını kentleşme/ ticaret büyümesine dayandırılması ya da özerk bir demografik gelişmeler olması fark etmemiştir (Aston ve Philipin, 2002:10).

Görüleceği üzere ticaret ve feodalite ilişkisinde yaygın görüş ticaretin feodalizmin çözücü unsuru olarak konumlandırmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle feodal bağların çözülümü artan ticaret hacmi ve kentleşme ile sağlanmıştır. Literatürde bulunan çoğu çalışma Adam Smith'in çalışmasından teorik olarak ilham almıştır. Dolayısıyla ekonomik gelişimin arkasında piyasanın büyümesinin feodalizmden kapitalizme geçişin arkasındaki itici gücün ticaretin ve kasabaların yükselişi olduğunu varsaymıştır (Brenner, 2001:170).

Yukarıdaki kapitalizm-ticaret eş anlamlılığı bağlamında ve kentleşmenin feodal bağları çözdüğüne dair varsayımlar temel alındığında yarımadanın kuzeyi ticari canlanma ve kentleşme bakımından oldukça kullanışlı olmuştur. Backman (2009) ifadelerinde olduğu gibi bu bağlantılar hemen kurularak çıkarımları yapılmıştır:

“...11. yüzyıl itibarıyla İtalya'nın yapısı Avrupa'nın geri kalanını normlarını tersine çeviren bir yapıda gelişmiş, 11. yüzyılda artan nüfus, kömünlerin yükselişin ateşlemiş Kuzeyde nüfus artıkça artan gıda talebine karşılık aristokrat ailelerin ve kilisenin hakimiyetinde bulunan topraktaki bataklıkların kurutulması ormanların kesilmesiyle yeni tarım arazileri açılmıştır....Açılan tarım arazilerinden elde edilen artık ürün Akdeniz pazarına sunulmuş gelişen yeni finans sistemleriyle manorluk sistemi aşınırken bir yandan da kentler gelişmeye başlamıştır” (Backman, 2009: 255).

Yarımadanın kuzeyinde yer alan kent yapılanmaları, ticari canlanmanın kalıcı fuarların kurulması ve uluslararası ticaretin gerçekleştirilmesiyle sağlandığı düşünüldüğünde yukarıda sayılan varsayımlara mükemmel bir zemin oluşturuyor gibi görünmektedir.

Ticari canlanmanın uluslararası boyutta gerçekleşme biçimi Akdeniz ve Avrupa'nın uzun mesafeli ticaretinin uzun bir durgunluk döneminden sonra yeniden canlandığı Ticari Devrim (11-14. yüzyıllar) yıllarında (Grief, 1992:125) açığa çıkmıştır. Yarımadanın kuzeyi bu uluslararası ticaret devriminde ön planda olmuştur. Fakat yarımadanın kuzey kısmı ticari devrimin öncesinde de ticaretine devam etmiştir. Çünkü Avrupa ticaret hayatı 9. yüzyılda, özellikle İtalya'nın Venedik ve Amalfi kentlerinde, daha az derecede ise Fransa'nın Marsilya kentinde sürekli ilerlemekte ve gelişmekte olduğu bilinmektedir. Bu dönemde ticaret yaşamı, eski ticari faaliyetlere kıyasla, yeni pazarların keşfedildiği ve ticarete üstünlüğün sağlandığı bir dönem olmuştur. Somut

sonuçlarından birisinin ticari bakımdan ilerleme olduğu Haçlı seferlerinin sonlanmasıyla birlikte yeni yarımada'nın kuzeyinde yeni bir kültür ve maddi refahın genişlemesi söz konusu olmuştur. Levant'taki haçlı devletleri, Hristiyan ticareti için ileri kısımlar olarak, özellikle tüccarlar olmak üzere Hristiyan seyahat öncülerinin Asya'nın iç bölgelerine sızmasına yardımcı olmuştur. Böylece İtalyan tüccarlar, 1200'de Halep, Şam ve Fırat'a kadar ulaşmıştır. 1264 yılından, Bağdat'ın Kuzey Persya'daki halefi ve rakibi olan Tebriz'de dahi Venedikli tüccarlara ilişkin kanıtlar bulunmuştur. Yine 1200 civarında Suriye kıyılarından Fırat'a doğru ilerleyen ticaret yolları mücevher ve baharat ticareti yapan İtalyan tüccarları keşfedilerek ilk kez duyurulmuştur. İstanbul'un 1204'te Latinler tarafından fethi ve 1190'dan itibaren Moğolların yükselişi ile yeni ticaret yolları ve pazarlar açılmıştır. Venedikliler, Boğaziçi ve Karadeniz'de ticari egemenlik kurmuş olup tüccarları Kiev'e, Anadolu'nun merkezine, Persya'ya, Orta Asya'ya ve nihayetinde Polo ailesiyle birlikte Çin, Indoçin ve Hindistan'a kadar ilerlemiştir (Beazley, 1903:121).13. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar yarımada'nın kuzeyi Flanders ile birlikte ticaret ağlarında bir üstünlüğe sahip olmuş ve aralarındaki rota Batı Avrupa'nın merkezi eksenine hâline gelmiştir. Hammade piyasaları ve mamul mallar için çıkış yolları yarımada ve Flanders tarafından domine edilmiştir. Hem değerli malların hem de toplu malların uzun mesafeli ticareti bu iki güç tarafından sağlanmıştır (Pirenne, 2009:195)

Ticari devrim yarımada'nın kuzeyinde toplumsal, siyasal ve ekonomik ilerlemelerin sağlayıcısı olmuştur. Ticaret ve bankacılık teknikleri yarımada'nın kuzeyi tarafından geliştirilmiştir. İlerleyen yüzyıllarda tüm Avrupa ve Akdeniz'i kapsayacak olan bir finans ağı yarımada'nın kuzeyi tarafından kurulmuştur (Aymard, 1982:164). Öte yandan yarımada'nın kuzeyinin ticari faaliyetlerdeki üstünlüğü çoğunlukla Akdeniz'e ve ötesine açılan ticaret rotası sayesinde gelişmiştir. Özellikle orta çağın son dönemlerinde yarımada'nın kuzeyi metalurji ve dokuma sayesinde Avrupa'nın en zengini olmuştur (Black, 2020:64). Cenova'daki limanlardan geçen ürün sayısı 1214 ve 1274 yılları arasında neredeyse dörde katlanmıştır (Waley & Dean, 2010:21). Dolayısıyla yarımada genişleyen dış ticaret ağından her zaman payını almıştır.

Literatürde ticari canlanmanın bir diğer unsuru ise fuarlar olarak gösterilmiş, ticaretin değiş tokuş alanları olarak fuar ve panayırlar kurulmuştur. 10-12. yüzyıllar arasında, bölgesel fuarlar birçok Avrupa bölgesinde birbiri ardına ortaya çıkmıştır. 10-11. yüzyıllarda yer alan fuarlar önemli ticaret alanları olmuştur. *Lendit* fuarı bahsedilen ticari canlanma bakımından bu fuarların en erken tarihlilerinden birisi olmuştur. Bu fuarların çoğu yılda bir veya iki kez kurulmuştur. Kurulan fuarların yapısı incelendiğinde ticaretin çoğunlukla toptan yapıldığı ve yerel ile bölgesel çıkış noktalarına hizmet verdiği tespit edilmiş, uluslararası çıkışlara göreceli olarak az katkıda bulunmuştur. Fuarların on 13-14. yüzyıllar arasında daha çok uluslararası fuar olarak biçimlendiği görülmüştür. *Champagne* ve benzeri uluslararası fuarlar bu süreçte artış göstermiştir (Epstein, 1994: 461-463).

Fuar ve panayırlar aynı zamanda ticareti kolaylaştırıcı unsurların yer aldığı bir yer olarak konumlandırılmış, uluslararası borç ve kredi meselelerinin halledildiği alanlar hâline gelmiştir. Kambiyo senetleri de burada geliştirilmiş, tüccarların yanlarında çantalarla taşıdıkları madeni paralar yerine kullanılmıştır. Ayrıca fuarlarda yapılan sözleşmelerin ortak dili Latince olarak şekillenmiştir (Epstein, 2014:93). Eco'ya göre kambiyo sözleşmeleri Lombardiyalı tüccarlarca geliştirilmiştir. *Champagne* bölgesindeki panayırlara katılan Lombardiyalı tüccarların icar ettiği masrafların tazmini sisteminde, her bir tüccar için krediler borçlar arasındaki farkın bir sonraki buluşmada ödenmesi gereken bakiyenin hesaplanması öngörülmüştür. Tüccarların yolculuk yaparken üzerlerinde çok fazla para taşınmasını engelleyen bu sistem *cambium* (kambiyo) sözleşmesi resmî bir belge niteliği taşımış, *instrumentum es causa cambii* adı verilen bir noter belgesi yoluyla hazırlanmıştır. Bu belge ile birlikte bir borcun kaynaklandığı yerden farklı bir yerde farklı bir parayla ve aynı zamanda alacaklı için bir tazminat içeren, önceden kararlaştırılmış bir kambiyo oranıyla ödenebileceği kabul edilmiştir. Bu noter belgesinin yerini kısa süre sonra kambiyo senedi adı verilen *distantia loci* (mekânın uzaklığı) ile *permutatio pecuniae* (para değiş tokuşu) özelliklerini muhafaza eden özel bir sözleşme almıştır. Bu işleme dört kişi dahil olmuştur: Başka bir kentteki bir kişiye belli miktar ödemek isteyen kişi, kambiyo senedini veren ve lehtarın şehrindeki bir aracılıyla bağlantı kuran ve ona bu lehtara

ödemeyi yapmasını söyleyen bir tüccar veya banker. Eco'ya göre Bardi, Peruzzi, Fatini gibi büyük ticaret şirketleri bu şekilde oluşturulmuştur (Eco, 2010:203).

Lopez, ticari olarak ileri *komün*lerin 'sürekli fuarlar' olarak işlev gördüğü için merkezi ve yarımadanın büyük dönemsel pazarlara ihtiyacı olmadığını öne sürmüştür; bu durumda, geç orta çağlarda 'uluslararası' fuarların daha sofistike ve kalıcı kentsel ticaret ağlarıyla değiştirildiğini iddia etmiştir (Lopez, 1977:87-89). Literatürde bu çıkarımı destekleyecek çok fazla örnek bulunmaktadır. Yarımadanın kuzeyinde yer alan *komün*lerde yerel fuarlar kalıcı pazarlar biçiminde örgütlendiği Jones tarafından da iddia edilmiştir. Ona göre 13. yüzyılda kentleşme biçiminde yerleşik olan *komün*ler yerel malların ana pazar yerleri olarak biçimlenmiştir. Bu yerel pazarda tahıl, şarap, et, peynir, sebze ve meyve satılmıştır. Tarımsal pazar da böylece gelişerek yüksek oranlarda da artmış şarap satıcıları, peynir satıcıları, kasaplar, fırınlar çeşitli ürün grupları kasabada kurulan düzenli pazarlarda satılır hâle gelmiştir (Jones, 2004:163).

Özetle yarımada ticari canlanma toplumsal, siyasal ve ekonomik etkileri açığa çıkarmış ve kentin canlılığının kaynağı ticaretle sağlanmıştır. Yarımadanın kuzeyinde *ars mercaturae*, ticari bilim, açığa çıkmıştır. Noterler bu noktada oldukça işlevsel bir pozisyona erişmiştir. Canlı akan kent hayatı karşısında kanon ve Roma hukuk durağan kaldığından yeni bir oluşuma yani noterlere ihtiyaç duyulmuştur. Yazılı olma ve hatırlamama insan yanılması için Avrupa İtalya'sında merkezi bir konuma gelmiştir (Jones, 2004:156). Ticaret hayatında sözleşme tarafları, sicil veya muhtıra defterine yazmak konusunda ustalaşmış noterlere başvurulmuştur. Kayıt tutan noter sözleşmenin yasal terimlere uygun bir biçimde düzenlenmesini sağlamış ve sayıları 1.306'yı bulan işlemleri barındıran defterleri tutmuşlardır. Söz konusu defterlerde *comenda* ve *societas* sözleşmesine ilaveten deniz kredisi örneği de bulunmuştur. Sözleşmenin bir nüshası tacirler tarafından alınmaksızın noter defterinde tutulmuştur. Noterlerin ölümü ile birlikte bu defterler devletlerce saklanmıştır (Epstein, 2014:96). Vasiyetnameler, çeyizler, özel sözleşmeler kısaca akla gelebilecek özel ve kamusal herhangi bir eylem için benzersiz garanti ve kimlik doğrulaması atfeden *carta publica* açığa çıkmıştır

(Jones, 2004:157). Ticarete yazı dilinin bu kadar yaygınlaşmasıyla yarımadanın kuzeyinde bulunan kentlerde okuma yazma ve eğitim üzerinde yoğunlaşma meydana gelmiştir. Eğitim; ilkokul, ortaokul ve özel işlevlerde verilmiştir. Eğitimin özel işlevselerde verilmesi spesifik olarak noter yetiştirmek üzere hukukta ve retorikte gerçekleşirken uzmanlaşmaya göre zanaatkar elkitabları oluşturulmaya başlanmıştır. Eğitim dili Latince ve İtalyanca biçiminde çeşitlendirilmiştir (Jones, 2004:157). Pisalı Leonardo Fibonacci 13. yüzyıl da tüccarların işlemlerini kolaylaştırabilen ve kur farkını hesaplabilecek rakamları içeren bir sayı sistemi geliştirmiştir (Epstein, 2014:98).

Bütün bu gelişmeler bölüm girişinde bahsedilen ticaret- kent- kapitalizm üçlemesinin örneği olması bakımından yarımadanın kuzeyi elverişli bir örneği teşkil ediyor gibi görünmektedir. Fakat bu gelişmeler yarımadanın kuzeyine ilişkin feodal karakterde olmadığına dair bir çıkarım yapmak için yeterli değildir. Çünkü tipik feodal karakteristikler bakımından henüz bir değerlendirme yapılmamıştır. Dolayısıyla feodal tipolojinin hangi unsurlardan oluştuğuna ve yarımadanın bu tipoloji içerisinde ticaretle birlikte nasıl değerlendirileceğini belirlemek gerekmektedir. Bu sorunun cevabı için öncelikle feodal nitelikler saptanacaktır.

Tarihçiler genellikle feodalizmi, bireyler ve senyörler arasındaki hukuki çerçeveleri üreten ve kontrol eden sosyal kurumlarla ilişkilendirerek tanımlamıştır. İlişki, özgür bir vassalın bir üst senyöre hizmet etme yükümlülüğü ve karşılığında, üst senyörün serbest insanı yahut vassalını bir feodal arazi (vassala hizmet karşılığında tutulan bir mülk) aracılığıyla koruma ve bakım altına alma yükümlülüğü içermektedir (Hilton, 1976:35). Bloch'a göre bu yapı iki dönem hâlinde irdelenebilen ve altı temel unsura dayanan bir sosyal yapıya dayanan karmaşık bir sosyal formu işaret etmektedir. Bloch'un karmaşık sosyal form yapısında (1) köylülüğün bir feodal beye (senyöre) bağlı olması, (2) maaşların yerine geçen feodal tenur olarak hizmet tenurunun geniş yayılımı; (3) özelleşmiş savaşıcı sınıfının egemenliği (şövalye sınıfı); (4) bağlılık ve koruma bağlarının yayılımı, bu bağlar savaşıcı sınıf içinde vasallık formunu alması ve bir saygı gösterme ve yatırım ritüeli ile mühürlenmesi; (5) siyasi güçlerin dağınık bir yapıda

parçalanmış biçimi; (6) hanedanlık ve devlet gibi diğer tür birlikteliklerin varlıklarını korumuş olması, biçiminde formüle edilmiştir. Bloch ayrıca feodal dönemin iki bölümde irdelenmesi gerektiğini iddia etmiştir. Feodal formun henüz olgunlaşmamış bir formda ortaya çıktığı birinci feodal çağı yaklaşık 850–1050 yılları arasında göstermiş ve özellikle Karolenj İmparatorluğu'nun kalbinde tam gelişimleriyle karakterize edilen ikinci feodal çağın yaklaşık 1050–1200 yılları arasında şekillendiği biçiminde ayırt edilmiştir. Bir başka açıdan ise durgun ekonomik ilişkilerine ilaveten kentleşmenin düşük seyrettiği birinci feodal dönem ve ticaretin, ekonominin ve kentleşmenin canlandığı feodal dönem ikinci dönem biçiminde formüle edilmiştir (Bloch, 2021:114-124). Daha sonra tarihçiler tarafından Bloch'un iki dönemli bölümlenmesini reddedilerek feodalizmin yalnızca 11. yüzyılda, merkezi güçlerin zayıflaması ve yeni kırsal lordluk ve toprak aristokrasisi formlarının yükselişi ile ortaya çıktığını iddia edilmiştir (Stella, 2020:13) Belçikalı hukuk tarihçisi François-Louis Ganshof tarafından ise feodalizm, serbest bir adamın, 'vasal' olarak adlandırılan, başka bir serbest adam olan lorda hizmet etme yükümlülüğünü ve sonrasında lordun koruma ve bakım sözünü destekleyen ve düzenleyen kurumların (*hommage*, sadakat yemini, yatırım) bir bütünü olarak tanımlanmış ve bu ilişkiye vassallık adı verilmiştir (Stella, 2020:14).

Siyaset bilimciler genellikle feodalizmi, bir hükümet veya güç ilişkileri biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu hükümet biçiminde, toprak veya coğrafi bir birlik bulunmamış; siyasi güç özelleştirilebilir, miras alınabilir ve hükümdarlar arasında parçalanabilir ve rekabetçi özelliklerde (malikâneler, prenslikler) bölüşülebilir nitelikte olmuştur. Siyasi güç özel olarak tutulduğundan, miras yoluyla geçirilebilir, mirasçılar arasında bölüşülebilir, düğün hediyesi olarak verilebilir, ipotek edilebilir ve satın alınıp satılabilir bir yapıdan tezahür etmiştir (Koçak, 2024:25).

Sosyologlar feodalizmi, toplumun organizasyonuna atıfta bulunarak ve sosyal roller ile üretim ve yeniden üretimin bu sosyal sınıfları nasıl oluşturduğuna odaklanarak tanımlamıştır. Sosyolojik yaklaşımda iki ana sınıf bulunmaktadır: Birincisi, sayıları üretici nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve kendilerini geçindirmek için toprağa ve

Üretim araçlarına sahip olan köylülerden oluşmaktadı. Toplumsal sınıfın ikincisi, güvenlik ve istikrar duygusu sağlama karşılığında köylülerin artı ürününe el koymaya bel bağlayan lordlar ve yöneticilerden oluşmaktadı. Katkıları verimli olmasa da lordlar, köylülerin iktidarda kalma ve devlet aygıtını örgütleme için ekonomi dışı baskıyı tekeline almıştır. Bu yapıda lordlar hukuki ve siyasi üstünlükleri bileşiminden oluşmaktadı (Koçak, 2024:26).

Bu tezde temel alınacak klasik batı feodalizmi ise; iktidar bağlamında düşünüldüğünde siyasi merkezietiliğin olmadığı, hiyerarşik lordların bir tür hizmet-mülkiyet üzerinden arazi dağıtımın gerçekleştiği ve bir lordun yargı ve yargısal işleri bünyesinde barındırdığı bir sistem olarak temel alınmaktadır. Üretim yapısı ve ilişkilerinde ise lorda bağlı toprakların önemli ölçüde iş gücüyle işletilmesi, üretim araçlarının genellikle ucuz olması ve üretim eyleminin toplu karakter taşıyan ve gelişim aşamasındaki teknik iş bölümüyle organize edilmesi, üretim geniş bir pazar için gerçekleştirilmesi yerine doğrudan hane halkı veya köy topluluğu için yapılması nitelikleri temel alınmıştır (Sweezy ve Dobb, 1950:135).

Yukarıda sayılan niteliklerden de anlaşılacağı üzere üretim çoğunlukla yerel olduğu ve uzun mesafe ve yahut dış pazarlara yönelik üretim yapıldığına ilişkin çıkarım yapılması güçtür. Dolayısıyla klasik feodalizmin en belirleyici özelliği üretim kullanıma yönelik yapıldığının (Sweezy ve Dobb, 1950:136) iddia edildiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde üretim topluluğun ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilmektedir. Ayrıca feodal sistemin istikrarlı olduğu düşünülmektedir. Fakat Sweezy'e göre orta çağda istikrarsızlık unsurlarının da varlığı gözetilir. İstikrarsızlığın temel sebeplerinden ilkinini toprak ve vassallar üzerinde hakimiyet kurmaya ilişkin lordlar arası rekabet oluşturmaktadır. Diğer bir istikrarsızlık unsuru ise nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Malikane yapısının, istihdam edebileceği üretici sayısı ve destekleyebileceği tüketicisi sınırlı bir nitelik taşımaktadır (Sweezy ve Dobb, 1950:137).

Feodalizm bahsi geçen tanımlamalar perspektifinden algılandığında ve yönetim biçimi bakımından düşünüldüğünde, yarımada bulunan *komün*lerin varlığı tek bir lorda bağlı üretim biçimi olarak gerçekleşmediğini göstermektedir Buna ek olarak yarımada serflerin özgürleştirilmesiyle tarımsal senyöral ilişkilerin görece azalışı bu yanılsamayı kuvvetlendirmiştir. Çünkü tüm kanıtlar, kişisel bağımlılığın yasal olarak kısıtlayıcı bağlarının çok erken dönemlerde zayıfladığına işaret etmiştir: Serfliğin bağı, son izlerinin Sicilya'dan Friuli'ye kadar 1400-1450 civarında kaybolduğu; teknik olarak hayatta kalmış olsa bile ekonomik olarak önemsiz olan vasallığın bağının bulunması ve 1450 yılına gelindiğinde insanların kendi emeklerini istedikleri gibi satmakta özgür olduğu bilinmektedir (Aymard, 1982:137). Dolayısıyla iş gücünün özgürleşmesi ve bir piyasa oluşturması varsayımı feodal bağların çözülüşüne yönelik etki yarattığı savıyla desteklenmektedir. Fakat esasında serflerin özgürleştirilmesi büyük ölçüde *komün*ün kırsala müdahalesiyle gerçekleştirilmiş ve toplumsal açıdan hem feodal lordlar üzerinde hem de serfler üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Yarımada serflerin özgürleştirilmesindeki *komün* müdahalesi aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

“1256 yılında bir Bolognalı yargısal ‘ödül’ (lodo) koşulları, lordların serflerini komüne satmalarını, yetişkinler için belirlenen fiyatın 10 lira, çocuklar için 8 lira olmasını içeriyordu. Ertesi yıl komün, serf ilkesini kınamak ve Bologna piskoposluk arazisindeki tüm serflerin özgürlüğünü ilan etme adımı atmıştır. Otuz yıl sonra benzer ancak daha az kapsamlı bir eylem Floransalılar tarafından gerçekleştirilmiştir. 1289'da Mugello bölgesinden gelen bir dilekçe, katedral bölümünün arazilerinin Ubaldini'ye satılmasının o bölgede komünün otoritesini zayıflatacağını savunmuştur. Bu, hiç kimsenin insanları satamayacağını (fideles, colonos perpetuos, vb.) anlamına gelmektedir Floransa komünü dışında serf shibi olunmbir emriyle takip edildi. Ertesi yıl komün, Mugello'daki bölümün haklarını usulüne uygun olarak satın aldı” (Waley ve Dean, 2013:81).

Her iki olay da ,özellikle Floransa'daki, kentlerin esas gayesi eski feodal bağların yerine, *komün* otoritesini genişletmek olmuştur. Eski feodal bağların beraberinde getirdiği mali ve askeri avantajları da *komün* lehine dönüştürmüşlerdir. Bu uygulama, *contado* politikasının sadece bir yönünü oluşturmaktadır. Öte yandan kent merkezinde, kırsalda bulunan vassallık ilişkisiyle otorite bakımından çatışmayı doğuracağı anlamına

gelmektedir. Başka bir etmen ise, birçok kent sakini, çocuklarının köle statüsüne düşme riskini bertaraf etmek amacıyla *contadoda* eş bulma eğiliminde olmuştur. Serflerin özgürleştirilmesinde hümanist düşüncelerin önemsiz bir rol oynadığı bilinmektedir. Ayrıca eğer lord *komüne* dahil birisi ise *komünden* kaçan kölelere karşı lordun hakkı savunulmuştur (Waley ve Dean, 2013:82). Serflerin özgürleştirilmesinin getirdiği en büyük yenilik *borghi franchiye* taşınan köylülerin senyöral vergi (ödentilerden) ve mali ve askeri statülerinde vatandaşlara eşitlenerek iyileştirilmiş koşullardan faydalanması olmuştur. Başka bir ifadeyle senyörlük toprak sahiplerinin kiracıları olarak kalan köylüler 'ekonomi dışı', senyörlük vergilerinin kaldırılmasından faydalanmıştır, ancak senyörler bunu dengelemek için daha yüksek kira taleplerinde bulunmuştur. Öte yandan *borghi franchi*'ye taşınan özgürleşen serfler şehre vergi ve hizmet zorunluluklarıyla karşı karşıya kalmıştır (Waley ve Dean, 2013:84). Kırsalda ise, senyörler yönetimiyle ve hâlâ uygulanan ekonomik tekel haklar, özgür köylülere fırın ve değirmen kullanımı, şarap ve kasaplık ve taverna, yün dövme ve boyama tesisleri ve ekmek ve şarap, et ve baharatların tüketimine uygulanan özel tüketim vergileriyle yeni bir biçim almıştır (Aymard, 1982:35).

Özetle yarımada topraklarında toprağa bağımlı serflerin özgürleştirildiği, bir gerçeklik olarak yer almakla birlikte *komün*'ün ekonomi dışı gücü özgür köylü sınıfı üzerinde vergiler ve zorunlu ödentiler, feodal lordluğun başka bir biçime evrildiğini göstermiştir. Öte yandan özgürleşen serfler hiçbir zaman bir işçi sınıfını doğurmamıştır. Geç orta çağ yarımadasında hiçbir zaman bir işgücü piyasası oluşturulamamıştır. İş gücünün ücretli satılması söz konusu olsa bile yarımada bulunan, kırsal senyöraj biçimindeki feodalizmin ve orada yaşayanlara karşı uygulanan yargı uygulamalarının kaybolduğu anlamına gelmemiştir (Aymard, 1982:133).

Serflerin özgürleşmesiyle açığa çıkan kiralama ilişkisi bulunmaktadır. Yarımada 13-14. yüzyıllarda başlayan kiralama sistemi çeşitli bölgelerde farklı yollar izlemiştir. Toskana için model kısa vadeli kiraya (*affitto*) ya da ortakçılığa (*mezzadria*) verecekleri homojen, kompakt birimlerin kiralanması biçiminde gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin asıl

faydalanıcıları, toplumun en zengin toprak sahipleri olmuştur. Ayrıca bu kiralama sistemi özgürleşen serfler (yeni köylüler) için bir sosyal tabakalaşmaya neden olmuştur: *Braccianti*, günlük işçiler, olarak anılan yüksek kira fiyatlarına gücü yetmeyen sınıf, *mezzadria* adı verilen ve gücü 5-25 hektarlık alanları kiralamaya yeten ve 30-100 hektarlık alanı kiralayabilen *poderi* sınıfları arasında keskin bir zıtlık oluşmuştur (Aymard, 1982:136).

Yarımadada serflerin özgürleşmesinin eski feodal lordlara etkisi çeşitli varyasyonlarda gelişmiştir. Feodal kalıntının bazı torunları tamamen kimliklerini kaybederek kent nüfusu ile bütünleşmiştir ancak daha yaygın olarak eski aileler geçmişi inatla hatırlayarak eski pozisyonlarının bir kısmını korumaya çalışmıştır. Floransa *contadosunun* en büyük aileleri olan Guidi ve Ubaldini lordları, 14. yüzyıla kadar büyük ölçüde gerilemiştir. Ancak daha sonrasında neredeyse tüm *komünler*, çevredeki kırsalın güçlü kişileriyle bir dereceye kadar uzlaşmak zorunda kalmış ve zamanla birçok kent onların egemenliği altına girmiştir. Ancak bütün feodal lordların aynı yapıda geliştiğini söylemek mümkün değildir. Yarımadanın güney Toskana'daki Berardenghi'nin sayısız lordu bu çeşitli varyasyonların örneklerini sunmuştur. Orgiale'nin Berardenghi lordları, 13. yüzyılın başında üç kısım farklı yapılanma göstermiş, lordların bir kısmı Siena'nın doğusundaki kırsal mülklerine öncelikli ilgi gösterip kırsal mülklerine tutunurken, Montaperti'nin lordu Ugo di Ruggeri'nin yedi oğlunun ikisi Siyense işlerine çok daha yakından dahil olmuşken geri kalan bu beş oğlu, *komünyal* sorumluluk pozisyonlarında, *konstüller*, danışmanlar, seçmenler, milis yetkilileri, elçiler ve diplomatik arabulucular, *kamariler* vb. olarak *komünde* yer almıştır. Floransalı, Giovanni Morelli, ticaretle uğraşan, tarımla uğraşan, politika ve görevle uğraşan bir toprak sahibi olmuştur (Waley ve Dean, 2013:84-86). Görüldüğü üzere serflerin özgürleştirilmesi hem feodal lordları hem de köylüleri, eski serfleri, farklı şekilde etkilemiştir.

Komünlerin kendi kırsalına müdahalesi sadece serfler üzerinden gerçekleştirilmemiştir. Kentte bulunan *komünler* kırsal üzerinde hakimiyet sağlayıp hükmettiği toprakları

sürekli olarak genişletmeye çalışmış, genişleme gerçekleştikçe yeni kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla *komün* hakimiyet kurduğu kırsal Pisa'daki gibi *capitanie*'ye veya Floransa ve Orvieto'daki *pleberia* gibi alanlara bölerek *podesta* ya da rektör atamıştır (Waley ve Dean, 2013:73). Atanan *podestaların* nitelikleri hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Epstein'e göre, *podesta* yargı yetkisini bünyesinde bulundurmakta ve yönetmektedir, bir başka ifadeyle *podesta*, askeri kararlar alabilen baş yargıç niteliğindedir ve 1254 yılından itibaren tacirler ve loncalardaki başlıca işverenlerden oluşan *popolo* yönetiminde şehri idare etmiştir (Epstein, 2014:122). Skinner'e göre ise *podestanın* en erken örneği 1085 Pisa sırasıyla Lombardiya, Toskana, Milano, Arezzo, Luca, Bolonya ve 1125 Siena'da görülmüştür. *Podesta* adı verilen ve maaşlı memuru ifade etmekte, altı yılda değişen ve kentten ayrılırken hesap veren *podesta* tarafsızlığını koruyabilmesi adına başka kentlerden seçilmektedir. Ayrıca Skinner'e göre *podesta* su işleri, yol bakımı, yasa koyucu, polis, halk sağlığı, vergi değerlendirme gibi unsurları içerisinde barındırmaktadır (Skinner, 2014:23). Bakman'a göre *podestalar* yarımada'nın kuzeyinde yeni bir yönetici sınıfın doğumunun yolunu açmış, ancak yarımada'nın güneyinde etkili olamamıştır çünkü 1020 yılında Norman maceracılarının gelişiyle birlikte Sicilya da Norman tarzı bir feodalizm dayatılmıştır (Backman, 2009:257). Niteliği her ne olursa olsun *podestaların komün* yapısı içerisinde yönetici bir unsur olarak atanmış ve kentten gelmiştir. *Podestalar* genellikle yıllık veya altı aylık dönemler için görev yapmış ve çokça talep edilen bir pozisyon olmuştur (Waley ve Dean, 2013:75).

Komünün podesta atamak dışında *contado* üstündeki hakimiyetini yargı yetkisini kendi tekelinde tutarak sağlamıştır. Yüksek yargı yetkisi her zaman için kentte olmuş, sınırlı durumlarda yerel ve küçük mahkemelerin kararlarından istifade edilmiştir. Örneğin, 1272'de Milanlılar, kent sınırlarının 15 kilometre içerisinde yer alan hiçbir topluluğun mahkeme kuramayacağını kararlaştırmıştır. Ayrıca kent bağımlı *komünlerin* tüzüklerini denetlemiştir (Waley ve Dean, 2013:76).

Komünlerin contado üzerindeki bir diğer hakimiyeti ise askeri alanda uygulanmıştır. Her *contado* kendi *komününe* piyade sağlayarak yükümlülüğünü yerine getirmiştir. *Contado*'nun piyade gücünü organize etmek için genellikle *podesta* bölgeleri gibi bölgelere ayrılmıştır. Kentin her bölgesi (*quartiere, sesto, vb.*) askeri bağlamlarda *contadonun* bir bölgesine bağlanmıştır. Her bir askeri bölge *podesta* tarafından komuta edilmiştir. Belli bir bölgeden çağrılan erkeklerin sayısı genellikle vergi değerlendirmesiyle belirlenmiştir. Siena 1292'de 3,000 *contado* piyadesi toplamıştı ve 1318'de muhtemelen 7,000, Floransa ise 1312'de Henry VII tarafından tehdit edildiğinde 12,000'ini silah altına almıştır (Waley ve Dean, 2013:78).

Komünün contado'ya hakimiyet kurduklarını en önemli alanlar gıda ve tarım olmuştur. Her *komün* kendi *contadosunun* farklı bölgelerinden teslim edilmesi gereken belirli bir miktar tahıl belirlemiştir. Bu uygulama *impositio blave* olarak isimlendirilmiş ve bütün tahıl çeşitleri için kullanılmıştır. *Komüne* teslim edilmesi gereken tahıl miktarı *contadonun* verimlilik ve saban miktarına göre tespit edilmiştir. Eğer *contado* tespit edilen miktarı *komüne* teslim etmezse özel bir vergilendirme ile karşılaşmıştır. Fakat çoğunlukla tahıllar aynı olarak teslim edilmiştir. Sienalılar, satış için tahıl getiren herhangi *contadoya* beş gün süreyle güvenli geçiş hakkı otomatik olarak vermiştir. Başka bir ifadeyle *komünde* uygulanan geçiş ücretlerinden muaf tutulmuştur. Venedik, bu gücünü mısır tedarikini sağlamak için kullanmıştır. Bologna da Romagna'nın Imola ve Faenza gibi kasabalarından tahıl istemekte ısrar etmiştir. *Komün* aynı zamanda tahıl ürünlerine bolluk yılları haricinde ihracat yasağı koymuştur. Ayrıca, birçok *komün*, rutin olarak, belediye ambarlarında saklanmak üzere satın alma uygulamasına gitmiştir. Dolayısıyla kıtlık zamanları *komünün* otoritesi sayesinde hâkim kentte değil, bağımlı kasabalarda ve hatta kırsal kesimde daha şiddetli hissedilmiştir (Waley ve Dean, 2013:79).

Komünün kentin, kendine tabi toprak olarak gelişen bölgesi içindeki otoritesini iddia etmesi, *komünün* kurumlarının ve kişiliğinin gelişiminde birincil bir rol oynamıştır. Ancak, şehrin ilçeye veya *contadoya* genişlemesine ilişkin motivasyonları çoğunlukla

yanlış anlaşılmalıdır. Erken dönem *komünü* tarihçiler açısından çoğunlukla ticari çıkarların temsilcisi olarak görülmüştür. Aslında *komün*, siyasi bir varlık olmuş ve herhangi bir lordun yaptığı gibi kendi çevresinde güç ve egemenlik aramıştır (Waley ve Dean, 2013:75).

Esasında *komünün* egemenlik ve hakimiyetini genişletmesi tıpkı döneminin Fransa'sında olduğu gibi merkezileşmiş bir feodal monarşi sistemine evrilmeye çalışmasından kaynaklanmıştır. Ancak geleneksel literatür açıklamaları bu durumu çarpıtarak yansıtmış ve yarımadanın kuzeyine dair geliştirilen açıklamalar çoğunlukla feodal ilişkilerin ticaretle aşındırıldığı ya da bir üretim biçimi olarak kapitalizme geçiş aşamasındaki (proto-kapitalist) ekonomiler ya da en azından feodal olmayan ekonomiler biçiminde yorumlamıştır.

1.2.1. İtalyan Kent Devleti/*Komünü* Ticaretine İlişkin Geleneksel Yaklaşımlar

Her ne kadar Floransalı iş adamı Francesco Pogolotti 14. yüzyılda ticareti alım-satım işi olarak tanımlasa da (Epstein, 2014:80) literatürde İtalyan kent devleti (*komünü*) yapılanmalarında feodalite ve ticaretin etkileşimi çok çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Özellikle ticaretin gelişiminin çığır açıcı toplumsal, siyasi ve ekonomik dönüşümleri beraberinde getirdiğine dair yorumlamalar yapılmıştır.

Toplumsal ve ekonomik dönüşümlere ilişkin ilk göze çarpan unsur toplumda açığa çıkan tüccar sınıfı ve ticaretin “ilerlemeci” nitelikleri olduğu kabulünden oluşmaktadır. Bloch ise tüccar sınıfını ikinci feodal dönemin aşındırıcı unsuru olarak yorumlamıştır. (Bloch, 2021:517). İlerlemenin mekânsal boyutunu ise kentler oluşturmuştur. Dolayısıyla Bloch da aşındırıcı unsuru sayısız yeni katkılarla beslenerek büyüyen ve oldukça çeşitlenmiş güçlü kentsel sınıflar olarak nitelendirmiştir (Bloch, 2021:518). Öte yandan Jones, kentlerin büyümesinin en önemli etkisinin“..*kasabalarda yaşayan haklın*

iş bölümü içerisinde markete entegre olmasından kaynaklanmıştır. Bir başka ifadeyle, en fakir tarım çiftçisi bile yerel maaşlı çalışanlara dönüşmüş, ticaretle uğraşan ve zanaatkarlar castella adı altında birleşmişlerdir” (Jones, 2004:162) biçiminde ifade etmiştir.

İlerlemeci yaklaşıma göre, ticaret toplumda soyluluk ve kilisenin yanında bir iş medeniyetini de getirmiştir. Ticaretle oluşan iş medeniyeti bütün işlevsel ve faydacı yapıların öğretisi ve öğütlerini de beraberinde getirmiş aynı zamanda bilim, ahlak hatta para kazanmanın ekonomik rasyonalitesini de getirmiştir (Jones, 2004:11). Özellikle 12. yüzyılda iş literatürü gelişmiş, 13 yüzyılda karlılığın övgüleri ve tutumluluğun erdemi gibi zaman ve para kullanımını ilişkin yeni öğretiler geliştirilmiş ve Tanrının iş partneri gibi davranıldığı bir yapıya evrilmiştir. Hepsi bir araya geldiğinde ayrık bir sınıfın açığa çıktığı görülmüştür. Yeni açığa çıkan bu sınıfta onur ve şöhret kaynağını parasal işler ve ticaret oluşturmuştur. Ticaretin hukuku Tanrının hukuk anlayışının yer aldığı, orta çağ boyunca ekonomik işlev ve değerlerin otonomiye eriştiği görülmüştür. Aynı zamanda kentin canlılığının kaynağı da ticaretle sağlanmıştır (Jones, 2004:12).

Yukarıda bahsedilen para kazanmanın ekonomik rasyonalitesi kavramı geleneksel yaklaşımda sıkça başvurulan bir kavram olmuştur. Para kazanmanın ekonomik rasyonalitesi eğer maliyetleri minimize etmek yoluyla karlılığı artırmak ya da fayda-maliyet analizleri yapılarak karar almayı içeriyorsa orta çağda yarımada'nın kuzeyi için bunu söylemek mümkün olmamaktadır. Çünkü Wood'un da belirttiği üzere orta çağda karlılık arbitraj kavramını ifade etmektedir (Wood, 2002:16) Bir başka ifadeyle, karlılık parçalı pazarlar arasında ucuza alıp pahalıya satmakla sağlanmıştır. Fakat geleneksel literatür ekonomik rasyonalitenin yarımada'nın kuzeyinde yer aldığına ilişkin ısrarcı olmuştur.

Para kazanmanın ekonomik rasyonalitesinin orta çağda ne anlam ifade ettiği muallak olsa da Epstein bu durumu;

“... Modern teorisyenlerin vurguladığı gibi, 9-14. yüzyıllar arasındaki Orta Çağ Avrupası'nda, ticaretin gelişimi için tüm tüketicilerin ve üreticilerin rasyonel seçimler yapması gerekiyordu; bu durum Adam Smith'in teorileriyle uyumludur. Smith'e göre, piyasa ekonomisinin gelişmesine yardımcı olan her yeni yöntem, ticareti ve dolayısıyla toplumsal refahı artırmaktadır. Aslında, Orta Çağ ticaretinin gelişmesine yönelik her yeni yöntem bu durumu desteklemekte ve bu yöntemlerin geliştiricileri, insanların nasıl ticaret yapacaklarına veya ne tüketiceklerine yön veren kurumlar olmuştur. Orta Çağ'da bu kurumların örnekleri arasında tüccarlar bulunmaktadır. Geliştirdikleri yeni yöntemler, ticaret hukuku ve diğer ticareti kolaylaştırıcı kurallar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kurumların amacı, riski minimize etmek ve rasyonel insanlara, gelecekte masraflarını karşılayabilecekleri tasarruflu planlar ve yatırımlar sunarak öngörülebilir bir finansal yapı sağlamaktır...” (Epstein, 2014:82).

Biçiminde özetleyerek tüccarları, toplumun gelişimine katkı sunan “ilerlemeci” bir unsur olduğunu dolaylı bir biçimde ifade etmiştir. Ancak bu tüccarların kayıtlı olduğu loncaların yapısı dikkate alındığında ilerlemeci bir unsur olmadıkları açıktır. Lonca yapılanmalarının İtalyan endüstri kapitalistleşmesini engelleyici bir aktör olarak yer almıştır. Her loncanın kendi gelenek ve uygulamaları devam ettirme isteği teknik ilerlemeleri engelleyici bir yapıda gelişmiştir, başka bir ifadeyle tüccarların örgütlenme biçimi olan loncalar tam tersine korumacı bir yapıya neden olmuştur (Anderson, 1977:157). Öte yandan Epstein gibi düşünürler Ticareti anlamaya çalışan bütün modellerin ticarete zaman içerisinde değişen bir sosyo-ekonomik davranış tarzı olarak yaklaşmıştır (Epstein, 2014:82).

Yarımadanın kuzeyinde ise bu ekonomik davranış tarzının ilk olarak tarımda gerçekleştiği düşünülmüştür. Endüstriyel tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, arazilerin kiralanması yoluyla ekonomik davranış tarzının değiştiği çıkarımı yapılmıştır. Ayrıca uluslararası ticaretin bir devrim yarattığı vurgusu yapılarak üretimin belirleyicisi olduğu savunulmuştur. Avrupa’ da 10. yüzyılın sonlarına doğru ormanlardan yeni tarım arazileri açılmıştır. Bu da hem tarımsal ekonominin gelişimini hem de ister istemez fazla üretilen ürünlerin ticaretini birlikte getirmiştir (Pirenne, 1994:52). Yarımadanın

kuzeyinde ise yeni tarım arazilerinin kullanımı için drenaj, alan açma, ürün çeşitliliğın artırılması tarım üretimini artırıcı faaliyetler kontrolsüzce yapılmıştır. Buğday makarna için sert buğday biçiminde yetiştirilirken bir yandan kenevir, keten, boya bitkileri, çivit otu safran gibi endüstriyel ürünler de yetiştirilmeye başlanmıştır (Jones, 2004:162). Tarımdaki bu gelişme kentlerden gelen taleple birlikte hayvancılık alanına da yönelmiş, 12. yüzyıldan itibaren yeni bir sığır ve süt hayvancılığı yetiştirme yöntemi kullanılmıştır (Jones, 2004:163).

Ekonomik davranış tarzının tarımla değişiminin ikinci ayağını ise arazi kiralamaların oluşturduğu iddia edilmiştir. Yarımada'nın kuzeyinde, hâkim yenilik eğilimi ticarileştirilmiş kira mülkiyeti yönünde gelişmiştir. 12. yüzyıldan itibaren sabit kiralar (*fitti, ad fictum*), özellikle Kuzey İtalya'da tercih edilen bir tür ve kısmi kiralar için hibeler '*quartum*', '*ad tertium*', ancak özellikle '*ad medium*' veya *mezzadria* 1300'lerde yaygın olarak kurulan ve hızla yayılan bir sözleşme biçimi olmuştur (Jones, 2004:170). *Mezzadrialar*, giderek daha fazla iş sözleşmesi (*ad Laborandum ad medietatem*) işlevi gördüğü iddia edilmiştir. Tarımsal ilişkilerde meydana gelen bu devrim kısmen İtalyan malikanelerinin erken feshedilmesi ve bunun çeşitli proto-kapitalist ticari sömürü sistemlerin tarafından değiştirilmesi büyümüş nüfus artışının çoklu baskısı altında ye kiracı çiftçilerin yeni toprak arayışı kar odaklılığı ve alanlarını korumaları derebeyleri tehdit eder hâle gelmiştir. 11- 13. yüzyıllar arası malikane sistemi etkili bir şekilde ortadan kaldırılmış, demesnelere izin verilmiş bazı bölgeler dışında serflik yasal olarak kaldırılmış, kölelik ve derebeylik ücretler, yürürlükten kaldırılmış, ücretsiz kiracılık uzatılmıştır (Jones, 2004:171). Backman ise ekonomik davranış değişimi biçimini açılan tarım arazilerinden elde edilen artık ürünün Akdeniz pazarına sunulmasıyla gelişen yeni finans sistemlerin manorluk sistemi aşınırken bir yandan da şehirler gelişmeye başlamıştır (Backman, 2009:255). Ticaret ve tarım ilişkisinde ise çiftçilerin uluslararası ticaret genişlemesinden etkilenerak çiftçiliğın pazara dönük üretim yapan çiftçilik biçimini aldığı savunulmuştur (Pirenne, 2009:95). Yeni teknolojinin sağlanması ve organizasyonun gelişmesiyle birlikte tarım ve ilişkileri artan bir şekilde ticarileşmiş, üretim ve ticaret toprağa rakip olmuştur (Jones,2004:15).

Yarımadanın kuzeyinde materyal yeniden üretim çoğunlukla dış ticarete bağlı olmuştur. Dolayısıyla sık sık savaş hâlinde olmalarına rağmen bu savaşlar genel olarak ticari yeniden üretimin bir tamamlayıcısı olarak şekillenmiş ve savaşların yapılma amacını ticaretin koşullarını ve genişlemesini güvence altına almak oluşturmuştur (Rosenberg, 1994:74). Değişen dünya da ticaret devlet işi hâline gelmiş ve savaşların oluşumunu etkilemiştir, tüccarlar ve üreticiler politikaları önce yerel de sonra merkezde etkilemeye başlamıştır. Savaşlar, feodal devletlerde olduğu gibi birikimin birincil mekanizması biçiminde şekillenmemiştir. Çünkü kentlerde yer alan ticarete üretimdeki rekabet kentin ekonomik önceliği olmuş, pazar ve borçlanma mahkumlar ya da yağmacılarla meşguliyyete kıyasen daha öncelikli bir hâl almıştır (Rosenberg, 1994:75). Ancak ticaret ve üretimin rekabeti yarımadada Rosenberg'in sunduğu gibi kapitalist bir üretim rekabetini işaret etmemektedir. Çünkü yarımadanın kuzeyinde bütüncül bir pazarın mevcudiyeti bulunmamakta, parçalı bir yapıdan oluşmaktadır. Dolayısıyla üretim rekabetini oluşturuca pazarın ihtiyaçlarına yönelik bir farklılaşma yaratılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Orta çağın parçalı yarımada pazarında ürünün farklı bir forma büründürülmesi zorunluluğu (Wood, 2002:66) bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, üretimin dönüştürülmesi kapitalist ekonomiye içkin bir niteliktir ve orta çağ pazarları henüz kapitalist nitelik taşımamaktadır.

Bu kısımda verilen geleneksel örneklerin büyük bir çoğunluğu feodalizmin yokluğu ya da en azından feodal üretim biçiminin aşındığı yönünde geliştirilmiştir. Ancak ifadeler dikkatle irdelendiğinde feodal üretim biçimi olmadığına içkin bazı unsurların yanlış kavramlaştırıldığına ilişkin tereddütler bulunmaktadır. Geleneksel literatürde yapılan ekonomik atıfların çoğu kapitalist üretim biçimine özgün bir biçimdedir. Özellikle karlılık kavramı kapitalist üretim biçiminde var olduğu hâliyle kullanılmıştır. Fakat karlılık her zaman olduğu gibi tüccarlar için belirleyici olmuştur fakat feodal dönemdeki kar arayışı verimli üretime karşı olmasa da doğrudan verimli üretime bağlı olmamıştır (Wood, 2002:67). Dolayısıyla geleneksel literatürde yarımadanın kuzeyine ilişkin yapılan kapitalist üretim biçimine içkin kavramsallaştırmalar yanıltıcı olabilmektedir

Bir sonraki kısımda toplumsal bir öge olan evrenselci güçlerin feodal ilişkilerde nasıl konumlandıklarına dair bir irdeleme yapılacak olup yarımadanın kuzeyinin atipik feodal resmine dair çıkarımlar yapılmaktadır.

1.2.2.Evrenselci Otoriteler ve *Komünler*

Kilise, Avrupa’da orta çağ boyunca hem ekonomik güç hem de siyasi bir aktör olarak oldukça etkin bir konuma sahip olmuş ve kilisenin yükselişi 5-10. yüzyıllar arasında yeni bir Hristiyan dünyası açığa çıkmasıyla başlamıştır (Roberts, 2015:158). Bu dönemde kilisenin sahip olduğu topraklar piskoposluk sınırlarına ve Roma şehirlerinin sınırlarına bağlı bir yapıda oluşmuş hakimiyet 9. yüzyılda çoğunlukla piskoposluklara verilmiş ve ara sıra halkın isyanı ile karşılaşmıştır (Waley & Dean, 2010:3). Papalığın etkin bir güç olarak yarımadaadaki oluşumu ise Lombard Krallığı’nın Şarلمان tarafından yıkılmasından sonra Karolenj Hanedanlığı’nın iktidarı zayıflayana kadar geçen geniş bir süreyi kapsamıştır (Roberts, 2015:172). Bu dönemde Batı’da Hristiyan dünyası genellikle üç büyük bölgede yerleşmiştir: Ren vadisinin iki yakası olan günümüz Fransa ve Almanyası, Katalonya, Akdeniz kıyı uygarlığı biçiminde şekillenmiştir Ticaretin görelî azalması topraklarını genişletme bakımından dinî organizasyon üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmamış aksine İmparatorluk şehirlerini Kilise şehirlerine dönüştürerek güçlü bir nüfuz sağlamıştır. 5-8. yüzyıllar arası Merovenjlerin döneminde de bu artış devam etmiş büyüyen düzensiz “sivil toplum” kilisenin egemenliğine fayda sağlamıştır (Pirenne, 2014:40).

Kiliseye ait toprakların genişlemesine dair en önemli gelişme İmparator Büyük Otto’nun , 962 yılında adının altına papaya ayrıcalık tanıyan bir ibarenin eklenmesine izin vermesiyle birlikte, muazzam toprakların Papa’ya devri olmuştur

(Bloch, 2021:142). 11. yüzyılda yarımada, yeni istilacılar olarak Normandiya'ya yerleşmiş Viking soyundan olan unsurlar bulunmaktadır. Papa Altıncı Gregory ile İmparator Dördüncü Henry arasında gerilim yaşanırken, kilise, kralın karşıtlarını bir araya getirdi. 1077'de Canossa'daki ünlü toplantıda kral, özür dileyip nedamet getirtti. Toplulukların (kasabalılar) çoğu Papa'yı desteklerken, aristokratlar ve imparatorların çoğu kralın yanında yer almaktadır (Black, 2020:47-48). Dolayısıyla papalık yarımada sadece dinî ve manevi bir otorite olarak değil, aynı zamanda büyük bir toprak sahibi ve politik bir güç olarak da faaliyet göstermiştir.

Papalık, özellikle yarımada'nın kuzey ve orta kesimlerinde etkin bir güç olarak yer almıştır. Öte yandan, İmparatorluk da yarımada üzerinde hak iddia etmiştir. İmparatorluk ve Papalık uzun yıllar boyunca yarımada topraklarında bir arada bulunmuş ve çatışma hâlinde olmuştur. İmparatorluk-Papalık çatışması 12-13. yüzyılda hizipleşmeye dönüşerek yarımada *guelph* (papalık yanlıları) ve *Ghibellini* (imparatorluk yanlıları) biçiminde kutuplaşmıştır (Skinner, 2014:33). Ancak *Guelphin* ya da *Ghibellininin* karakterize edilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü *Guelph* ya da *Ghibellini* partizan bir insanı, bir sınıfı ya da kenti ifade etmiştir.

İktidar mücadelesinde imparatorluk-papalık çatışmasının en yoğun olduğu dönem erken 13. yüzyıl olmuştur. Ezzelino de Romano'nun 1240'larda Verona, Padova, Ferrara ve tüm civar kırlık bölgeyi de kapsayan eşi görülmedik büyüklükteki toprak parçasını kontrol etmesiyle çatışma daha da derinleşmiştir. Romano Lombardiya'ya yayıldığında Papa 4. Alexander 1255 yılında ona karşı bir sefer çağrısı yapmıştır. Sefer çağrısının komutası Ravenna Başpiskoposu Philip'e teslim edilmiştir. Philip 1256 yılında Padova'yı özgürleştirmiş, Ezzelino'yu Adda' da esir almıştır. Papalığın bu zaferi Lombardiya şehirleri üzerindeki kontrolünü genişletmiştir. Gözlerini Toskana'ya diken Papalık *cuirayı* (başında papanın bulunduğu ve Roma Katolik kilisesinin faaliyetlerinin

yönetildiği idare aygıtı) Toskana ve Roma arasındaki Oriveto' ya taşımıştır. Papalık, etki alanlarını 1266 yıllarından itibaren genişletmeye devam etmiştir. Papa 4. Martin 1284 yılında *Guelph* birliği ile ittifak kurmuş, Floransa, Siena ve Volterra şehirlerini kendi davasında kararlı bir şekilde bağlamanın bir aracı olarak Papalık vergilerini toplama hakkından vazgeçmiştir (Skinner, 2014:34).

Kentlerin de sıklıkla *Guelph* veya *Ghibelline* olarak tanımlandığı görülmüştür. Floransa ve Pisa gibi Toskana'nın iki önde gelen şehri, genellikle birbirlerinin ticari ve siyasi rakipleri olarak konumlanmıştır. Eğer Floransa bir *Guelph* şehriyse, Pisa bağımsızlığını korumak ve ticaretini Floransa'nın egemenliğine teslim etmemek adına Ghibelline olarak konumlanmıştır bu dinamikler, 1300 yılı civarında Floransa'da yaşanan karmaşalarda açıkça görülmüştür. Bu dönemde Floransa yönetimi kesinlikle *Guelph*lerden oluşmaktadır ve *Ghibelliniler* sürgüne gönderilmiştir. Ancak ayrışma dinamiği hiçbir zaman sönmemiş, Floransa'da *Guelphler* kendi aralarında siyahlar ve beyazlar biçiminde de bölünmüştür. Siyahlar muhafazakâr kanadı; beyazlar ise ilerici kanadı temsil etmiştir. Egemenlik siyah ya da beyaz biçiminde değiştikçe karşıt hizipler birbirlerini sürgünlerle cezalandırmıştır (Black, 2001:259).

Guelph- Ghibellini ayrılığının sınıfsal boyutu irdelendiğine *Guelphler*in büyük sanayi ve ticaret topluluklarının mensup olduğu, *Ghibellinilerin* ise nüfusun tarımsal, feodal unsurlarını temsil ettiğini ve genellikle Alman İmparatorluğu'nun büyük günlerinden hayatta kalan eski aristokrat ailelerden oluştuğu görülmüştür (Black, 2001:55). *Guelphlere* dahil sosyal sınıflardan anlaşıldığı tüccarlar ile papalık arasında ortak çıkarların varlığının düşünülmesi mümkündür. Örneğin; erken 14. yüzyılda Floransalı *Bardi* şirketi tarafından İngiltere'de bulunan manastır toprak sahiplerinden ihracat için satın alınabilecek yünün miktarı tahmini olarak hesaplanmış, Floransalı tüccarlar öncelikle Papalık'ın kilise vergilerinin tahsildarları olarak dinî evlerle ilişkiler kurması (Brenner, 2001: 202) bu durumun göstergesi niteliğindedir. Fakat herhangi bir insanın salt bir

sınıfa ait olduğunu düşünmek mümkün olamamıştır. Çünkü yarımada nüfusun tarımsal ve feodal unsurlarını temsil ettiği düşünülen bir aristokrat; bir yandan sanayi faaliyetlerini gerçekleştirirken başka bir alanda ticaretle uğraşabilir ve aynı zamanda tarımsal faaliyetlere de hayati önem atfedebilir nitelikte olmuştur. Köylülük de rantçılığa, zanaatkarlığa, tüccarlığa ve finansörlüğe dönüşebilmektedir (Waley ve Dean, 2013:12). 13. yüzyılda yaşayan önemli Roma hukukçusu Bartolus de Saxoferrato bu durumu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

“..Eğer herhangi bir araştırmacı Guelphler ve Ghibelliniler arasındaki çatışmaya sosyal sınıfların karşıtlığı olarak bakarsa göreceği şey Guelphler her zaman ticaret, zanaat ya da bankacılığı adanmışlığı temsil ederken Ghibelliniler, topraktan elde edilen gelirle desteklenen asilzadelerden ve soylu ailelerden bir bireyi veya klanı işaret etmektedir...” (Black, 2001:257).

14. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise bu hizipleşmenin kazananı olan bir çatışma olduğunu söylemek mümkün olmamıştır. Ne imparatorluk ne de kilise İtalyan halkının bağlılığını kalıcı olarak elde etmeyi asla başaramamıştır. Yarımada topraklarının mülkiyeti de imparator ya da papanın hakimiyet alanına dahil edilememiştir. Yarımada bulunan her İtalyan teoride her iki kanadın da konusu olmuş, ancak pratikte pozisyonlarını kent çıkarları doğrultusunda değiştirmiştir (Black, 2001:57). Örneğin kent *komün*lerinin *contado* genişlemesine başlarda piskoposlukla meşruiyet sağlamış, *komün* hukuki statüsünü sağlamlaştırdıkça bu birliktelik çatışmaya dönüşmüştür. Piskopos ile bağlantı, *komün*ün genişleme sürecinin erken aşamasında piskoposun kendi rolüyle ifade edilmiş ve güçlendirilmiştir. Feodal beylerin ve köylerin büyük kentlere ilk "bağlanmaları" sıklıkla piskoposa yapılmıştır. Büyük Toskana *komün*leri (Pisa, Floransa, Siena, Lucca) olan yerlerde, 12. yüzyılın ortalarında başpiskopos veya piskoposun, bağlanmalar sırasında kentin ana temsilcisi olmaktan çıktığı görülmüştür (Waley ve Dean, 2014:68). *Komün* güçlenip kırsal alana doğru yayıldığında, piskoposun her zaman önemli topraklara ve senyörlük haklarına sahip olduğu yerlerde çatışmalar daha ciddi ve sık hâle gelmek zorunda kalmıştır. Sıkça olduğu gibi

kentin yönetiminde yer alan konsüller piskoposun vassalları olduğunda bu durum daha da karmaşık hâle gelmiştir (Waley ve Dean, 2010:71). *Contado*'daki bu durum hukuki açıdan da karmaşıklıklar yaratmıştır. Piskoposluk ve manastır lordluğunun askerlik hizmeti ve vergi alma iddiasına ek olarak din adamlarının vergilerden muaf oldukları iddiası hukukun piskoposluğa mı yoksa *komüne* mi ait olduğuna dair belirsizlik yaratmıştır (Waley ve Dean: 2010:60). Örneğin Padova'da 1266 yılında vergilerin ödemeyi reddeden yerel kiliselerle *komün* arasında büyük bir çatışma başlamıştır. 1281 yılında Orivieto'da *curianın* varlığına karşı ayaklanma ve 1284'te isyan, 1285 yılında Floransa'da Kilise mahkemelerine ve ruhban dokunulmazlıklarına karşı suçlamalar, 1296 yılında Pisa' da yere ruhbanların ayrıcalıklarına yönelik saldırılar, Floransa'daki Beyazlar hizibi bu dönem boyunca Papa'nın müdahalesini bertaraf etmek için uğraşmıştır ve 1301 darbesinin ardından Siyahlar papalık yanlısı senyörlüğü devirmek umuduyla Pistoia ile ittifak yapmıştır (Skinner, 2014:35). Tekrar anlaşıldığı üzere Kilisenin yarımada ittifaklarını kalıcı hâle getirememiştir.

Kilisenin kalıcılığı gelinen nihai noktada sağlanmamıştır. Çünkü Kilise ekonomik arenada en az *komün* ya da İmparator kadar mülkiyet sahibi olmuş ve gelirlerini korumuştur. Başka bir ifadeyle yarımada'daki kilise, tıpkı diğer tüm sosyal kategoriler gibi, doğrudan sahip olduğu arazilerden, bir zamanlar, yani laiklerin gaspına karşı direnme ve dikkatli bir toprak sahibi gibi davranma gücünü bulduğunda, gelirinin çoğunu elinde tutmuştur (Aymard, 1982:142). Dolayısıyla Pirenne'nin iddia ettiği gibi orta çağ kentinde ruhbanın rolü ekonomik olarak yalnızca tüccarların tüketicisi (Prienne, 2009:195) konumunda olmamıştır. Aksine profesyonel bir tüccar gibi işlemektedir. Kilisenin uzun soluklu orta çağ serüveni boyunca bu varlığını korumuş ve arazi sahibi olma konumu korumuştur. Her şeyden önce onun kurumsal olarak kendisini sürdürebildiği ve ekonomik bir aktör gibi hareket ettiği eski hesap defterlerini korumasından anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kilise ve tüccar yakınlaşmasından kaynaklanan ve tüccarlardan ödünç alınan yeni tekniklerle kendini yenilemiştir. Nitekim, örneğin Floransa'dan gelenler gibi, kitap tutucular sıklıkla büyük

Palermo senyörlerinin hizmetine alınan tüccarlar tarafından sağlanıyordu.17. yüzyılın ortasında, İsa Cemiyeti, dünya çapındaki mülkleri için Sicilyalı bir Cizvit tarafından geliştirilen prensiplerin kullanılmasını emretti. Tarımsal işletmeler için muhasebe sistemi yeni bir kesinlik seviyesine ulaştı. Artık sadece giderleri ve parasal gelirleri yazmak meselesi değil, aynı zamanda çekme hayvanlarının maliyetini ayrı birimlere yüklemek ve üretim kitaplarını satış kitaplarından dikkatle öğütler almıştır (Dameron, 2005:243). Kilisenin en az *komün* otoritesi kadar mülkiyet sahibi olduğu ve vassallarının olduğu görülmektedir.

Papalık ve imparatorluk arasındaki çatışma Kuzey İtalya için bir dinamik oluşturmuştur. Yarımada'nın birbiriyle kesişen dinamikleri ve erken gelişmiş ekonomik gelişimi, imparatorluk- papalık çatışmasında belirleyici olmuştur. Özellikle yarımada'nın kuzeyinde bulunan Floransa'nın imparatorluk-papalık çatışmasında oyun değiştirici rol oynamıştır. Floransa'nın tüccarları devasa borçlarla Frederick'i yok edecek bir tüccar ordusu yaratmış (Rosenberg, 1994:63) ve etkileşimleri değiştirmiştir. Aynı zamanda Floransa için "*Floransa Feodalizmin bağlarından nispeten erken kurtulan bir şehir olarak gelişmiştir.*" (Boutier, Sintomer, Raillard, 2014:8) yorumu yapılmıştır. Aktarılan ifade de Floransa'nın feodal karakterde olmadığına ve tamamen otonom olduğuna ilişkin bir yorum yapılmıştır. Bir sonraki kısımda Floransa'nın feodal karakteri tartışılmaktadır.

1.2.3. Floransa'nın Atipik Feodalliğinin Farklılaşması

Floransa, ilk bakışta diğer ticaret kentlerine kıyasla ticari başarı için uygun bir konumda gibi görünmemektedir. Kent, Apenninler'in eteklerine yerleşmiş olup, Pisa'nın büyük limanından uzakta bulunmakta ve Lucca, Siena veya Pistoia gibi diğer büyük İtalyan veya Toskana şehirleriyle Tirenya limanlarına bağlayan doğrudan önemli ticaret yolları

üzerinde konumlanmamıştır. Çevresindeki kırsal alan, diğer Toskana kasabalarına göre doğal bir ticari üstünlük sağlayabilecek doğal kaynaklardan da yoksun kalmıştır. Bununla birlikte, Arno Nehri, kentin ekonomik kaderini şekillendirmede hayati bir rol oynamıştır. Nehir, verimli bir tarımsal taban sağlamış ve Floransa'nın coğrafi izolasyonunun etkilerini azaltmıştır. Nehrin akışı, zaman zaman yelken kullanımına izin vererek nehir boyunca giden gemilere deniz erişimi sağlamış ve Floransa'nın daha geniş deniz ticaret ağlarıyla bağlantı kurmasına olanak tanımıştır. Arno Vadisi, yukarı akıntıda İtalya'nın merkezine kolayca geçilebilen bir rota sunmuştur. Ayrıca, ileride daha fazla bahsedilecek olan yükselen yün endüstrisi için de önemli fırsatlar yaratmıştır. Yün yıkama ve boyama için gerekli olan suyu sağlamış, diğer Toskana kasabalarında ve İtalya'da nadiren bulunan bir ölçekte dövmeye değirmenlerini çalıştırmıştır. Nehir aynı zamanda, inşaat sektörüne kum ve çakıl sağlamış, un değirmenlerini çalıştırmış ve yüksek kaliteli balık sağlamıştır. Kentin atıklarını temizlemek için de kullanışlı olmuştur (Goldthwaite, 2009:24).

Öte yandan, kentin çevresi feodal alanlarla kaplanmıştır. Kenti çevreleyen alçak tepeler, feodal lordlukların büyümesi için güçlü ekonomik ve coğrafi olarak güvenli bir temel sağlamıştır. Erken orta çağda, bu lordlar özellikle güneydeki Chianti tepelerinde ve Arno'nun kuzey ve batısındaki üst kısımlarında, Mugello, Casentino ve Apenninlerin eteklerinde, derin kökler salmıştır. Floransa'da bu lordlardan birisi de piskoposluk olmuştur. Yakın çevredeki farklı yargı bölgelerinin ağı, kent içinde ve dışında ticaret yapmayı karmaşık hâle getirmiştir. Ayrıca, kentin kırsal alanı üzerinde kontrol sağlamaya çalıştığı duvarların dışında ve feodal lordların orada ikamet etmeleri nedeniyle içeride siyasi güç için çatışmayı şiddetlendirmiştir. Bir yandan kentin kırsal alanı üzerindeki yargı yetkisini genişletme isteği ve diğer yandan, hâkim siyasi sınıfı oluşturmak için soylu ve tüccar ailelerin kenti içinde yavaş sosyal ve ekonomik birleşimi olmak üzere iki unsur Floransa'nın karakteristik özellikleri oluşturmuştur (Goldthwaite, 2009:25).

Floransa'nın kent genişlemesi sırasında, kilise en büyük engel olarak öne çıkmıştır çünkü kırsal bölgelerdeki arazilerin çoğu piskoposluk yapılanması tarafından kontrol edilmiştir. Bu arazi sahipliği, piskoposluk ekonomisinin en büyük gelir kaynağını oluşturmuştur. (Dameron, 2004:289). Öte yandan kilise hem kent hem de kırsalda önemli varlıkların sahibi olarak Floransa'da yer almıştır. 1270 yılından sonra şehirde ve kırsalda topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar üzerinde önemli ekonomik güç ve etkiye sahip olmuş, özellikle 1275 yılından sonra kırsal arazileri sistematik bir şekilde konsolide etmeye (*poderi* oluşturmaya), kentsel mülk satın almaya ve geliştirmeye başlamış, sürekli kira sözleşmelerinden kısa dönemli kiralamalara geçiş yapmış ve bazı mülklerini *mezzadria* olarak kiralamıştır (Damereon, 2005:224).

Kilise mülklerinin en yoğun olduğu bölgeler; Pesa, Elsa, Sieve ve Arno nehirlerinin zengin, tahıl yetiştirilen *contado* bölgelerinden oluşmuştur. Kilise, kırsal ve kentsel sakinler için kiralanabilir mülkler sağlayarak kilise lordlarının mülklerinden ürettikleri tahıl, büyüyen nüfusu beslemeye yardımcı olmuştur. Floransalı kilisenin kurumları, mülklerindeki mülkiyet doğasına ilişkin yenilikler getirerek ekonomik dönüşüm sürecine katkıda bulunmuş ve kentsel sakinlerin kırsal mülk edinmelerini kolaylaştırmıştır. Pesa Vadisi'nin bereketli topraklarında, piskoposluğun mülklerinin çoğu *Sant'Andrea di Fabbrica, Santa Cecilia a Décimo, Santo Stefano di Campoli, San Martino Episcopi ve Santa Maria di Montecampolese pievlerine* ait olmuştur. Bu *pievler*, piskoposluğun önemli kilise himayesine sahip olduğu bölgeleri oluşturmuştur. Bu zengin, tahıl yetiştirilen *contado* bölgesinde yer alan kiliseler, teknik olarak piskoposlara bağlı olan ancak geleneksel sürekli kira ödemeleri bulunan pek çok köylü *fidèle* veya koloniye lordluk yapmıştır (Dameron, 2005:226).

Kilisenin lordluk yaptığı yerlerde aynı zamanda pek çok kaleye (*castelli* ve *castra*) lordluk yapmışlardır ki bunların çoğu kira ve ondalık toplama merkezleri olarak hizmet vermiştir. Piskoposlar, *diyosözün* (piskoposluk mülkiyeti) büyük nehir vadilerindeki pek çok kırsal topluluğa yerel yargıçlar (*potestates*) atama yetkisine de sahip olmuştur (Dameron, 2005:226). Floransalı kilisenin kurumlarının sahip olduğu arazi miktarını

belirlemek mümkün değildir ancak, 15. yüzyılın başlarında, 1427 *Catasto*'ya (mülklerin kapsamlı bir listesini içeren mali kayıt) göre, kilise mülkleri tüm vergilendirilebilir servetin yaklaşık dörtte birini oluşturduğu açığa çıkarılmıştır (Dameron, 2005:227).

13. yüzyılın ikinci yarısında, Floransa *komünü* giderlerini karşılayabilmek için giderek artan bir şekilde borçlanmaya başvurmuştur. Kent, 1258'de ilk kez bahsedilen ve sonraki yüzyıla kadar devam eden gönüllü borçlar yoluyla kendini finanse etmeye çalışmıştır fakat Floransa'daki kilise kurumları tarafından kente nadiren borç verilmiştir. Kentte , doğrudan mülk vergisi olan *libranın* bazı kilise kurumlarına uygulandığına dair kanıtlar bulunmuştur. Örneğin, 1330 yılında *Impruneta pievesinin* kilisesi 22 lire, 4 soldi, 8 denari vergi ödemiştir. Ancak çoğunlukla, bu aktarımlar gönüllü veya zorunlu borçlar şeklinde olmuştur. *Komüne* gerçekleştiren gelir aktarımını *gabelle* adı verilen dolaylı vergiden kaynaklanmıştır. Nadiren de olsa *komün*, kiliseye *imposte* ve *donativi* gibi özel harçlar belirlemiştir (Deameron, 2004:287). Ekonomik alanda bu gelişmeler yaşanırken siyasal alan da Floransa'da daha farklı çatışmalar gelişmiştir.

Kentin bir diğer büyük problemi hâkim siyasi sınıfı oluşturmak olmuştur. Floransa birbiriyle kesişen fakat ayrı iki politik kültür ve sınıftan oluşmuştur: Uluslararası bankerler, tacirler toprak sahiplerinden oluşan *grandi* ve yerel tacirler, zanaatkarlardan oluşan *popolo*. Esasında iki grup da yarımada'nın 11-12. yüzyıl ticaret genişlemesinden oluşmuş, kent yönetiminde aynı lonca içerisinde yer almıştır. Ancak 1200'lerden sonra bu iki grubun ayrılığı belirginleşmiştir (Neajmy, 2004:5). *Grandiler* kendilerini ayrıştırmak amacıyla şövalye geleneğine sığınmıştır. Şövalye grubuna ait olanlar Neajmy tarafından “elit” olarak adlandırılarak ayrılmıştır. Şövalye kültürü elitleri hem kuzeydeki Lombard prenslikleri hem de güneydeki Napoli krallığındaki üst sınıfların sosyal dünyasıyla bağlantılı bir saray kültürüne taşımıştır (Neajmy, 2004:12). Elitlerin ortak kültür içinde yer almaları kentlerde her zaman yeknesak bir biçimde hareket ettikleri anlamına gelmemiştir. Çünkü elitler de kendi aralarında rekabete girmiştir. Özellikle Floransa'da elit aileler içerisinde aile ve soya bağlılığın bulunduğu bilinmektedir (Martines, 2011:226).

12. yüzyıldan itibaren elit politikaları, iç rakiplerine karşı yürüttükleri mücadelelerde dış güçlerden yardım istemekte tereddüt etmemiştir. Örneğin; 1177-1180 yılları arasındaki erken dönem elit çatışması, imparatorluk yanlısı Uberti'nin başlıca yöneticilik makamı olan *konsüllüğe* dahil edilmemiş olmasından kaynaklanmış, isyana kadar gitmiştir. Bu isyan iki yıldan fazla süren gerçek bir savaşı işaret etmiştir Uberti ne *konsüllere* ne de başka bir otoriteye itaat etmemiştir. Ubeti hem soylular hem de *popolodan* oluşan yandaşlarıyla birlikte şehit yönetimi olan konsüllere savaş açmıştır. Uberti ve yandaşları sayıları çok olan ve yükseklikleri 100 ile 120 *braccia* arasında değişen kulelerini silahlandırmıştır. Uberti isyanının faaliyetleri mahalle dernekleri aracılığıyla organize edilmiş, savaş için fon toplama işi derneklerce yürütülmüştür. İç savaş, birçok ölümlerle ve şehrin tamamını yok eden birkaç büyük yangınla sonuçlanmıştır. Bu savaşın galibi Uberti olmuş, 1180'den itibaren, Uberti ve müttetikleri düzenli olarak konsüllükte yer almışlardır (Neajmy, 2004:20).

Her ne kadar Uberti isyanında Uberti'ye yandaşı olan *popololar* bulunsa da *popolo* sınıfı, genellikle elit sınıfın şövalyelik ve saray ritüellerine olan düşkünlüğüne şüphe ve düşmanlıkla bakmıştır (Neajmy, 2004:13). Floransalılar siyasi bağlamlarda "*popolo*"dan bahsederken, genellikle bu terimi elit ailelere mensup olmayan geniş lonca üyeleri çoğunluğu ile eş anlamlı olarak kullanmıştır. Loncalar da kendi aralarında büyük ve küçük olmak üzere ayrılmıştır. Küçük lonca üyeleri *popolonun* önemli bir bileşeni olmakla birlikte, *popolonun* siyasi gücünün merkezi, elit ailelerin tüccarları ve bankacılarının kayıtlı olduğu ve aynı zamanda büyük loncada yer alan elit olmayan üyeler kent zenginleri arasındaydı. Elit ile *popolo* arasındaki ayrım, büyük loncaların üyeliklerine kadar uzanmış ve bu loncaların iç politikaları, sınıflar arası çatışmanın ana sahası hâline gelmiştir. Kentin büyük loncaları; *Calimala, Giudici e Notai, Cambio, Lana, Por Santa Maria, Vaiai e Pellicciai*'den oluşmuş ve hemen hemen bütün büyük loncada elit- *popolo* çatışması az çok yer almıştır (Neajmy, 2004:35).

Yalnızca en eski ve en aristokratik loncalardan biri olan, uluslararası tüccarların, bankacıların ve büyük ölçekli emtia tüccarlarının bulunduğu *Calimala* loncasında, elit her zaman çoğunluk olarak yer almıştır. *Giudici e Notai* loncasında, hukukçular azınlıkta olup çoğunlukla elit ailelerden gelirken, birçok noter sosyal olarak *popoloya* ait olmuştur. Bankacılar ve para değiştiricilerin *Cambio* loncası, elitin güçlü uluslararası ticaret şirketlerini (örneğin Peruzzi gibi) içermesine rağmen, sosyal statü olarak *popoloya* daha yakın olan birçok elit olmayan para değiştiriciyi de kapsamıştır. Yünlü kumaş üreticileri *Lana* arasındaki bölünme, çoğunlukla elit üreticilerin yabancı lüks pazarlar için yüksek kaliteli kumaşlar üretmesi ve elit olmayan üreticilerin yerel ve bölgesel pazarlar için daha kaba ve ucuz kumaşlar üretmesi arasındaki farka dayanmıştır. *Lana*, büyük loncalar arasında elit ile popolo arasındaki çatışmanın en tartışmalı yeri olarak şekillenmiştir. İpek kumaş üreticilerini ve perakende kumaş tüccarlarını bir araya getiren ve sonunda kuyumcuları, gömlekçileri ve birçok zanaatkar grubunu içeren Por Santa Maria loncasında, tıpkı doktorlar ve özel mallar ile baharat ithalatçıları bir araya getiren ve daha sonra geniş bir ev eşyası ve kişisel giyim eşyası satan dükkân sahiplerini eşit bir üçüncü alt bölüm olarak kabul eden karmaşık bir kompozit loncada olduğu gibi, popolo büyük çoğunlukta idi. Kürk ve kürklü mont üreticileri loncası *Vaiai e Pellicciai* resmî olarak büyük bir lonca olsa da sosyal kompozisyon ve siyasi etki açısından küçük loncalara daha yakın olmuştur (Neajmy, 2004:36).

Floransa genelinde Hükümet tarafından resmî statü verilen diğer on dört lonca, şehrin en büyük ve en önemli zanaatkar ticaretlerini içermiştir. Dört yüzyıl boyunca iki kez, 1340'lar ve 1370'lerde, Floransa'nın daha önce kurumsallaşmamış zanaatkarları ve işçileri kendi loncalarını ve lonca federasyonuna kabul edilmeyi talep ederek *popolonun* alanını genişletmiştir Burada, erken Floransa cumhuriyetindeki siyasi karmaşanın ikinci büyük kaynağı ortaya çıkmıştır. Lonca birliğinin hakkını genişletme isteğine karşın politik olarak bilinçli ancak oy hakkından mahrum işçi ve zanaatkarların varlığı kent için bir dilemma oluşturmuştur. Bir başka ifadeyle, elit hakimiyeti ve gücünü kırma amacıyla hareket eden lonca federasyonu bu işçi ve zanaatkarların kentin yönetiminde söz sahibi olmalarını istememiştir (Neajmy, 2004:38). Lonca sayısı ve *popolo*

genişledikçe farklı çatışmalar oluşmuştur. İlk olarak, tüm elit ailelerin *magnate* (büyük zengin) ilan edilmediği ve bazılarının (örneğin Peruzzi, Alberti, Rucellai, Medici ve Strozzi gibi) sıklıkla *popolani* olarak anıldıkları görülmüştür. *Magnateler*, elit sınıfın büyük ve görünür bir parçasını oluşturmakta kendilerine özgü bir sınıfı işaret etmemektedir. Ancak bu, elit ile *popolo* arasındaki sosyal ayırım ile karıştırılmamalıdır: *magnate* olmayan elit aileler *popolani* olarak adlandırılmıştır. Popolai *magnat* olmasa da hükümette görev almıştır (Neajmy, 2004:39). Lonca genişlemelerinden sonra 1300 yılında, Floransa'da yetmiş ila seksen kadar lonca derneği bulunmaktadır ve bu sayı kent sınırlarının ötesine de uzanmıştır. Hatta kent dışındaki küçük Montici köyündeki birkaç değirmen taşı yapımcısı bile, profesyonel bir kuruluşun hukuki statüsünü belirten seçilmiş konsüller ve azılı tüzükler içeren bir lonca kurmuştur (Neajmy, 2004:40).

Loncalar Floransa'da çok fazla anlam ifade etmiştir. Lonca kültürünün siyasi boyutu, üyeler arasında dönen seçimle belirlenen ve paylaşılan yürütme-yargı yetkisiyle başlamıştır. Lonca üyeleri, genellikle dört veya altı ay süreyle *konsüllerini* ve konseylerini seçmiştir. *Konsüller*, yalnızca loncanın yasama konseyinin rızasıyla değiştirilebilen tüzüklere uymakla yükümlü olmuştur (Neajmy, 2004:43). 1293 yılında, şehrin politik yaşamındaki önemli oyuncular olan ve belirli bir ekonomik konuma sahip olan tüm erkekler, Cumhuriyeti loncaların bir konfederasyonu olarak tanımlayan Adalet Tüzükleri adı verilen bir anayasa temelinde hükümeti organize etmeyi başarmıştır. Güç, kendi büyük loncaları olarak adlandırılan yedi loncada yoğunlaştırılmıştır, ancak zamanla diğer loncalar da azınlık katılımcılar olarak dahil edilmiştir. Bu siyasi amaçlar için lonca tanımlama süreci, lonca sayısına sınırlamalar getirmiştir. 13. yüzyılda önemli loncalar, nispeten yüksek gelire sahip erkekler tarafından kontrol edilmiştir: Pazara yeniden ihraç etmek üzere kumaş ithal eden uluslararası tüccarlar (*Calimala*); para değiştiriciler (*Cambio*); yün kumaş üreticileri (Lana); Por Santa Maria caddesinde yoğunlaşmış kumaş perakendecileri (*Por Santa Maria*); hem satıcı hem de üretici olan kürkçüler (*Vaiiai e Pellicciai*); hekimler, eczacılar ve *speziali* (*Medici e Speziali*); ve son olarak hakimler ve noterler (*Giudici e Notai*). *Calimala* ve *Cambio* üyeliklerinde tam bir homojenlik bulunurken, *Giudici e Notai* ile *Vaiiai e Pellicciai* da oldukça düzgündü, ancak diğerleri çok farklı mesleklerden ve değişen ekonomik ve sosyal statülerden

erkekleri bünyesinde barındırıyordu. *Por Santa Maria* ve *Medici e Speziali* aslında farklı iş kollarından erkeklerin birkaç resmî üyelik grubunda veya bölümlerde (*membra*) organize edildiği konglomeratları; bunlar arasında ilaç, baharat ve çeşitli kimyasal maddelerle uğraşan *spezialiler* de bulunmaktaydı. *Lana* loncasında ise, sadece *lanaioli* kendileri yönetici *membrum* olarak yer alırken, endüstrinin bazı işçileri alt statüdeydi ve tüm endüstri iş gücü lonca düzenlemelerine tabi olmuştur. Birçok zanaatkar başlangıçta bu düzenlemelerden dışlanmıştı ve Adalet Tüzükleri'nden sonra diğer meslek grupları da loncaları andıran organizasyonlar oluşturarak bir araya gelmiştir. *Fiesole* taş ocaklarında taş kesiciler, ot satıcıları, şapka yapıcıları, at tüccarları, yük hayvanı kiralayıcılar, çan dökümcüleri, cam, parşömen yapıcıları ve ciltçiler. Sonunda on dört resmî lonca, kendileri de daha az veya daha çok bir konglomerat olarak, bu anayasal yapıya dahil edilmiştir: İnşaat işçileri (Maestri di Pietra e Legname), kasaplar (Beccai), ayakkabıcılar (Calzolai), demirciler (Fabbri), keten draperleri ve ikinci el satıcıları (Linaioli e Rigattieri), şarap perakendecileri (Vinattieri), handa sahipleri (Albergatori), tabakhaneler (Cuoiai e Galigai), zırh yapıcıları (Corazzai e Spadai), demirciler (Chiavaioli), marangozlar (Legnaioli), fırıncılar (Fornai), kayış ve kemer yapıcıları (Correggiai) ve bakkallar (Oliandoli). Diğer gruplar genellikle belirli bir mantığa göre bir resmî loncada yer bulmuştur; örneğin, 1316'da şehrin ününe önemli katkılarda bulunan bir grup olan ressamlar, renklerini satın aldıkları tüccarları içeren *Medici e Speziali*'ye yerleştirilmiştir (Goldhwiete, 2004:220).

Floransa'da loncaların sayısı, kent ekonomisinde tekstil ve giyim ticaretlerinin büyük önemini ortaya koymuştur. Erken 14. yüzyılda yalnızca *Calimala*, yün loncası, üretimin çeşitli aşamalarında en az 10,000 zanaatkar ve işçi istihdam etmiştir. *Calimala*'nın 200 üyesinin önemli bir yüzdesi, her yıl 300,000 florin değerinde 10,000 parça kumaş ithal eden 20 firmaya yatırım yapmıştır. *Por Santa Maria*'nin 500-600 üyesinin çoğunluğu yerel kumaş perakendecileri olarak daha az sayıda üye ipek kumaş üretmiştir. Rigattieri'nin 200 üyesi kullanılmış kumaş alıp satmıştır. Girişimci ve işçi sayısı açısından ölçüldüğünde, tekstilin üretimi ve satışı Floransa'nın en büyük ekonomik faaliyetlerini oluşturduğu görülmüştür. Giysi ticaretlerinin tekstil dışı sektörü, kürk mantoları ve astarları üreten ve satan 200 üyeli kürkçüler loncasını; deri giysiler de

dahil olmak üzere çeşitli ürünler üreten yaklaşık yetmiş beş tabakhaneci ve şehirde (ve diğer 1,300'ü *contadoda* ayakkabı yapan ve onaran 1,550 üyeli ayakkabıcılar loncasını içermiştir. Lonca yapıları hem ekonomik hem de sosyal düzenin sağlanmasında kritik roller oynamıştır (Neajmy, 2004:101).

Yünlü kumaş üretimi, yerel ekonomi için hayati öneme sahip olduğundan çatışmaları da Floransa tarihi üzerinde önemli etkiler bırakmıştır (Neajmy, 2004:103). Yün loncasının tekelinde olan kumaş üretimine kısaca bir göz atmak istenildiğinde 1300 yılında yaklaşık 300 firma yılda 100,000 parça kumaş ürettiyordu. 1330'lara gelindiğinde, firma sayısı 200'e düşmüş ve yıllık üretim 70,000 ile 80,000 arasına gerilemiştir. Ancak, sanayi artık daha üstün İngiliz yününden daha yüksek kaliteli kumaşlar ürettiği için, kumaşların ortalama değeri bir nesil öncesine göre iki katına çıkmıştı. 1330'larda üretimin toplam yıllık değerini kâr hariç 1,200,000 florin olarak tahmin etmiş ve bu miktarın üçte birinin veya daha fazlasının, 30,000 kişiyi destekleyen ücretler olarak ödendiğini hesaplamıştır (Neajmy, 2004:103). Ancak endüstrinin erken ürünleri en yüksek kalitede üretilmemiştir. 1246'da Lucca'dan gelen bir belge, Floransalı kumaşların kırsal pazarlarda satıldığını kaydeder ve 1299'da Orvieto'da ithal edilen kumaşın değerini belgeleyen bir belge, Floransalı kumaşı Flaman kumaşından çok daha düşük bir seviyede sıralanmıştır (Goldhweite, 2004:266). Floransa'da girişimcileri, karmaşık üretim süreci boyunca yünü ve ondan yapılan kumaşı satın almış, ithal etmiş ve sahipliğini korumuştur. Bir başka ifadeyle kumaşın ürün olarak üretilmesindeki bütün süreç lonca içerisinde yer alan girişimcilerle sağlanmıştır (Neajmy, 2004:104).

Yünün temizlenmesi, sınıflandırılması, dövülmesi ve tarama aşamalarının başlangıcı, genellikle vasıfsız ücretli işçilerden oluşan büyük ekipler tarafından gerçekleştirilmiştir ve bu işlemleri yapan işçiler daha sonra Ciompi olarak adlandırılmıştır. Yünün bu ilk hazırlık aşamalarından sadece yıkama işlemi bağımsız zanaatkarların dükkanlarında yapılmıştır. Daha sonra yün, evlerinde çalışan birçok kadın da dahil olmak üzere iplikçilere dağıtılmıştır. Sahipleri temsil eden birimler, işçi sınıfı mahallelerden düzenli

turlar yaparak yünü teslim etmiş ücret ve tamamlama programlarını belirlemiş ve ipliği toplayıp iplikçilere ödeme yapmak üzere geri dönmüştür (Neajmy, 2004:105).

Goldwhweite'a göre ise yün endüstrisinde tüm eğirme ve dokuma işlerinin bir kısmını kadınlar yapıyordu, ancak ham yünün ilk işlenmesinde ve daha sonra bitirme aşamalarında erkekler hâkim olmuştur (Goldhweite, 2004:322). Buradaki yün işçileri tamamen kumaş üreticilerine bağlı olmuştur. Üreticiler tarafından kontrol edilen lonca, işçilerin iş başına talep edebilecekleri resmî ücretleri belirlemiştir. Çoğu yün dokuma işçisi lonca statüsüne sahipken, kumaş boyacıları lonca statüsüne sahip olmamıştır. Diğer yandan, yün loncası homojenlikten yoksun kalmıştır. Çünkü direkt işgücü olarak çalışmayan çoğu zanaatkar ve dükkân sahipleri lonca içerisinde tam üyeliğe sahip olmuştur. 14. yüzyıl boyunca, düşük becerili yün işçileri zaman zaman bir tür lonca statüsü kazanmak için çaba göstermiştir (Goldhweite, 2004:323). Walter of Brienne'in çok kısa süreli lordluğu sırasında, 1342-43 yıllarında, boyacılar yeni bir lonca oluşturulmuş ve diğer işçi grupları belirli bir meşruiyet kazanmıştır. Ancak bu yenilikler, Brienne'in kovulmasının ardından geleneksel lonca yapısına dayanan yeni popüler hükümet tarafından ortadan kaldırılmıştır. Yün işçileri, 1378 Temmuz'unda üst sınıf lonca rejimine karşı, Ciompi isyanı olarak bilinen olağanüstü isyanı çıkarmıştır. İsyân, kısa süreliğine üç yeni lonca kurarak başarılı olmuştur. Ciompi'yi içeren üç lonca; yün dokumacıları, kumaş bitiricileri, tiftik yapıcılarını içermiştir. Ancak, bu popüler hareketin aşırılıklarına karşı hemen bir tepki oldu ve Eylül ayında Ciompi'nin yeni loncası bastırılmıştır. Ciompi isyanına verilen bu tepki, Medici dönemine kadar hüküm sürecek olan büyük loncaları temsil eden siyasi elitin sıkı bir şekilde kontrolü altına giren kenti işaret etmiştir. İsyânın yün endüstrisi üzerinde herhangi bir bariz etkisi görülmemiştir (Goldhweite, 2004:332-334).

1338-1378 yılları arasında Floransa'da yün üretimi azalmıştır. Bu azalma Yüz Yıl Savaşları'nın başından 1380'lerin sonuna kadar Ypres'teki düşüşten veya dört yüzyıl boyunca İngiltere'nin kumaş ihracatındaki artıştan daha büyük olmuştur. Ancak, Floransa'daki bu keskin sanayi üretimi azalması, İngiliz hükümdarları veya başka birisinin şiddet kullanımı veya tehdidinden kaynaklanmamıştır. Bunun yerine, bu

durum, Floransalı işletmeleri yönlendiren katı kapitalist eylem mantığının bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir (Arrighi, 2010:103).

Floransa'nın ekonomik gelişimi hiçbir zaman kapitalist olmamıştır. Kentin ekonomik gelişimi 11. yüzyıldan itibaren kumaş üretiminin gelişmesiyle başlamıştır. Yün loncası üretimin her aşamasını kontrol etmiştir. Floransa'da kent ekonomilerin genişlemesiyle birçok kasaba, yerel pazarda düşük kalitede kumaş sağlamak üzere yönlendirilmiş bir yün endüstrisinin büyümesiyle gerçekleştirilmiştir. Floransa'da daha kaliteli kumaşlara olan talep ise, özellikle Flaman şehirlerinden olmak üzere Kuzey Avrupa'dan yapılan ithalatlarla karşılanmıştır. Floransa endüstrisinin sonraki büyümesi, önemli teknik yenilikler görmemiş, ancak ham madde ve bitmiş ürünün kalitesine ve yurt dışında pazarlama ağına bağlı kalmıştır (Goldthwiete, 2004:267). Öte yandan Floransa kenti, çevresindeki kırsal alanlardaki köylü üreticileri, Fransa'daki benzerlerine yapılanlara paralel derecede sömüren bir kolektif bir lordluk olarak gelişmiştir. Aynı zamanda, Floransa'nın kendi ürünlerinin ticaretindeki başarısı, ekonomi-dışı faktörlere ve teknelci ayrıcalıklara dayanmaya devam etmiş; özellikle lüks pazardaki başarısı, düşük maliyetli üretimden ziyade, beceri ve ustalıklı ilgili malların ticaretini kolaylaştıran gelişmiş ticari ve finansal uygulamalara bağlı olmuştur (Wood, 2003:96).

Avrupa yüksek finansındaki Floransalı işletmelerin liderliği, Roma hesabına dinî ticaret ile Floransa'nın kendi hesabına yün ticareti yapılmasının bir kombinasyonu temelinde kurulmuştur. On üçüncü yüzyılın sonlarında Floransa yün endüstrisinin hızlı genişlemesi, girdilerin satın alındığı ve nihai ürünlerin satıldığı "havza alanının" kademeli olarak genişletilmesini içermiştir (Arrighi, 2010:98). Öte yandan ticaret ağlarının kurulması tamamen yün ve ipek endüstrisine dayandıran görüşlerde bulunmaktadır. Goldthwiete, Her iki ürünün de hammadde ithalatını ve bitmiş ürünlerin ihracatını gerektirmesi sebebiyle ticaret ağlarını genişlediğini iddia etmiş, ağın ve içindeki merkezlerin değişen coğrafyası, ham madde kaynaklarının ve pazarların kaymalarını takip ettiğini düşünmüştür (Goldthwiete, 2009:33).

Sonuç olarak, Floransalılar, Avrupa'nın iç kesimlerine kadar uzanan ticaret ağları kurarak ve uluslararası bankacılık tekniklerini geliştirerek kendi başlarına girişimde bulundular. Orta çağ'ın Rothschild'leri olan Bardi ve Peruzzi veya büyük uluslararası finansörler olarak Medici'ler gibi, Floransalıların hikayesi, yükselen kapitalizmin romantizmiydi. Floransalıların altın para bastıkları, çifte giriş muhasebesi icat ettikleri, çek kullanımında İtalyanlar arasında tek oldukları veya daha iyi hesap tuttıkları kesin olarak bilinmese de ticari belgelerin en etkileyici arşivlerini bıraktıkları tartışmasızdır ve bu belgeler, “kapitalist kurumların ve uygulamalarının” erken tarihine dair önemli bir kısmı üzerine kuruludur (Goldthwaite, 2009:34).

Floransa'nın uluslararası ticaret ve finanstaki gücü, yurt dışında kurduğu ağdan kaynaklanmaktadır. Floransalı firmalar, Batı Akdeniz ve Kuzey Avrupa'da hem iç kesim kasabalarında hem de büyük ticaret limanlarında dağılmış durumda olup, bağımsız işletmeler olmalarına rağmen birbirleriyle iş birliği yaparak geniş kapsamlı uluslararası bir ağa entegre olmuşlardır. Bu ağ, on altıncı yüzyıla kadar diğer şehirlerin tüccarlarından daha geniş bir kapsama sahiptir. Floransalılar, ağları içinde ticaret, bankacılık ve hükümet finansmanı olmak üzere üç alanda faaliyet göstermişlerdir .Bu alanlar birbirine bağlı olup, ticaret sistemi diğer alanlardaki faaliyetleri yönlendiren ana dinamik olarak öne çıkmıştır (Goldthwaite, 2009:40).

Bankacılık, özellikle uluslararası değişim ve transferlerde tüccarların yer aldığı ticaretin bir uzantısı olarak görülmektedir. Floransalı tüccarlar, Levant'a giden deniz güçlerinin açtığı yolları ve Alpler üzerinden diğer Kuzey İtalya kasabalarının izlediği yolları takip etmiş ve ticari sistemler üzerine kendi ağlarını yerleştirmiştir. (Goldthwaite, 2009: 42).

Özetle, Floransa'nın iki ana endüstrisi için ham madde sağlayan pazar alanı, Levant'tan Kuzeybatı Avrupa'ya kadar uzanırken, 16. yüzyılın sonuna kadar İtalya'ya kadar daralmıştır. Floransalıların ticari ağı, tekstil endüstrilerinin ürünlerini pazarlama konusunda tamamen farklı yönlere kaymıştır. Floransalı ürünler 16. yüzyılın başlarında Venedik ve diğer yerlerden gelen rekabete baş eğmeye başlamıştır. Ancak, 15. yüzyılda İtalya'da, özellikle Roma ve Napoli'de hızla büyüyen başkentlerde lüks ürünler için

güçlü bir talep ile yeni önemli pazarlar ortaya çıkmıştır. Floransalılar ayrıca, 15. yüzyılda ilk kez Avrupa'da önemli satış noktaları bulan mallar üretmişlerdir (Goldthwaite, 2009: 44).

Ticaret ve finans ağlarının kente farklı bir çehre kazandırdığı elbette inkâr edilemez bir niteliktedir ancak bu yeni yapı rekabetçi üretimden ziyade, 'ekonomi-dışı' etmenlere daha fazla dayanmıştır. Yönetici elitler, sadece ekonomi-dışı ticari avantajlara özel erişim için değil, aynı zamanda genellikle yönetim pozisyonlarında bulunan kişiler olarak, rant, haraç veya çeşitli vergi şekillerinde doğrudan ekonomi-dışı gelir sağlama yoluyla yerel üreticileri sömürme yeteneğine de sahip olmuştur. Bu durum, bu tür şehirlerin, kolektif hükümet biçimleri olarak tanımlanabilecekleri ölçüde, vatandaşlık durumlarına dayanmaktadır (Wood, 2003:96). Çünkü bahsi geçtiği üzere Floransa'da vatandaşlık ilişkileri kente özgü geliştiği gibi son derece sınıflı bir toplumdaki bahsetmek mümkündür. Örneğin kolaylıkla yönetici olabilen soylu sınıfın varlığına karşın lonca üyeliğine dahi kabul edilmeyen yün işçileri bulunmaktadır.

Floransa ekonomisinin önemli bir özelliği, ticaretle uğraşan en büyük ailelerin, kent devletinin (*komününün*) yönetimine kadar uzanan ve kamu yönetimini içeren, üretimle ilişkisi olmayan daha karlı işlere, örneğin krallara ve papalara finansal hizmetler sunmaya yönelmiş olmaları Floransa'yı diğer kent devletlerinden ayıran önemli bir nitelik olmuştur. Finansa dayanan bu ticaret merkezi bir süre boyunca başarı göstermiş ve büyük servetler biriktirmiştir ancak, oluşan büyüme, ekonomik gelişime karşı kendi sınırlarını belirlemiştir. Çünkü ailelerin varlığı kapitalist anlamda piyasanın fırsat yaratıcı ve toplumun tüm kesimleri için zorunluluk şeklinde biçimlenmesinden ziyade piyasanın soylu ailelere yönelik işlevsel bir önem atfettiği görülmüştür (Wood, 2003:96). En azından piyasa, üretim güçlerinin geliştirilmesi ve karın maksimize edilmesi yoluyla sürekli bir kapitalist yönün oluşturulması şeklinde işlememiştir. Öte yandan üst sınıflar, özellikle lüks mallar için piyasanın hazır olduğu ve gerekli üretim kapasitelerinin mevcut olduğu durumlarda dahi sadece lüks mal ticaretini değil üretimi de teşvik etmeye istekli olmuştur. Çünkü bu alanları sömürmek için gerekli gücü ellerinde bulundurmışlardır. Bu tür bir sistem, piyasa fırsatlarının azalmasına, emek üretkenliğinin ve maliyetlerin düşürülmesi yerine, üreticilerin daha fazla sömürülmesi

veya üretimden tamamen çekilerek 'ekonomi-dışı' el koyma güçleri lehine yanıt vermiştir (Wood, 2003:97).

1.3. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Yarımadanın tarihsel süreçleri incelendiğinde, kuzey ve güney bölgeleri arasında feodal gelişim açısından dikkate değer farklılıklar gözlemlenmektedir. Yarımadanın güneyi, lordluk-vassallık ilişkileri temelinde geleneksel hiyerarşik piramit biçimli bir feodal yapı sergilerken yarımadanın kuzeyi *komün* şeklinde örgütlenmiş ve atipik feodal özellikler göstermiştir. Kuzeydeki bu atipik yapı, bölgede yoğun şekilde yaşanan ticarileşme süreci ve bu sürecin ortaya çıkardığı yeni kurumsal yapılarla doğrudan ilişkili olmuştur.

Yarımadanın kuzeyinin feodal yapısının evriminde, imparatorluk ve papalık gibi evrenselci otoritelerin zayıflaması paralelinde artan ticarileşme ve bu sürecin beraberinde getirdiği yeni ekonomik ve sosyal kurumlar, önemli bir rol oynamıştır. Akademik literatür genellikle ticarileşmeyi, feodal bağları zayıflatan ve ortadan kaldıran önemli bir faktör olarak değerlendirmektedir. Benzer şekilde, yarımadanın kuzeyindeki artan ticarileşmenin de geleneksel feodal yapıları tamamen ortadan kaldırma potansiyeline sahip olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Ancak yarımadanın kuzeyinde feodal bağlar tamamen çözülmemiş, bunun yerine biçim değiştirmiştir. Dolayısıyla bu bölgede, geleneksel feodal ilişkilerin tamamen sona ermediği gözlemlenmiştir, fakat ticarileşmenin etkisiyle feodal ilişkilerin yeni ve farklı biçimler olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Feodal dönüşüm, özellikle kuzey İtalya'da yerel *komün* yapıları aracılığıyla gerçekleşmiştir. *Komünler*, genellikle loncaların temsilcileri olan konsüller tarafından yönetilmiştir. Bu yönetim modeli, ticarileşmenin yarımadanın kuzeyine kazandırdığı

yeni feodal boyutun şekillendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Oluşan yeni yapı, klasik feodalizmde yaygın olan, tekil lord ve vassallarının ilişkilerine dayalı ilişkiden ayrılarak daha karmaşık bir yapıya evrilmiştir. Bu yapı, feodal lordun tek bir kişi olarak hüküm sürdüğü klasik feodal modelden ziyade, bir *komün* şeklinde örgütlenmiş oligarşik bir lordluk yapısına evrilmiştir.

Komünlerin yapısı, loncaların birleşiminden oluşmuştur ve yarımada'nın feodal yapısının atipik özellikleri, özellikle bu *komünlerin* kırsal bölgelerle kurduğu ilişkilerde belirginleşmiştir. *Komün* yönetimleri, kırsal alanlarda geleneksel feodal lordlar gibi tam bir yargı yetkisine sahip olmuşlar ve bu alanlardaki üretimi denetleyerek ekonomik artı değere ekonomi dışı yöntemlerle müdahale etmişlerdir. *Komün* içindeki loncalar, ekonomi dışı zor kullanımını aracılık ederek yönetmişlerdir. Ayrıca, *komünler* kendi kırsal bölgelerindeki yeniden üretim süreçlerini kontrol altına almış ve ürün dağıtım süreçlerini yönetmişlerdir. İç ve dış pazarlar için üretimin yerini, miktarını ve dağıtımını belirlemiş olan *komünler*, bu süreçlerde yarımada'nın kuzeyine özgü dış ticaret odaklı lonca yapılanmalarını kurmuşlar ve bu yapı içindeki lonca tüccarları dağıtım süreçlerinde etkin bir rol üstlenmişlerdir.

Bu gelişmeler, kuzey İtalya'nın feodal yapısının geleneksel feodalizmden nasıl ayrıştığını ve ekonomik, sosyal açıdan nasıl bir evrim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yarımada'nın kuzeyinde feodal üretim biçimine özgü temel nitelikler, biçim değiştirerek korunmuştur.

İkinci bölümde yarımada'nın kuzeyinde biçim değiştirerek korunan feodal sistem içerisinde yer alan hümanizm anlayışına ilişkin araştırmalar yapılacaktır. Ayrıca hümanizmin tarihsel süreç ve anlamlarına dair çıkarımlar yapılarak hümanizmin yarımada'nın kuzeyindeki farklılaşması irdelenecektir.

2.BÖLÜM: HÜMANİZMİN İTALYAN KENT DEVLETİ/KOMÜNÜ GELENEĞİNDE BAĞLAMSAL FARKLILIĞI

İtalyan kent devletlerindeki hümanizmin tartışılacağı bu bölümde; kavramın temel karakteristiği, kavramın kendi bütünlüğü içerisinde kat ettiği aşamaları ve siyasal olarak ne anlama geldiği tartışılarak araştırılacaktır. Hümanizmi Orta çağ içerisinde konumlandırabilmek için öncelikli olarak kavramın tanımının yapılması gerektiğinden kavramın orta çağda ne anlama geldiğinin irdelenmesi gerçekleştirilecektir. Temel karakteristiğın tespiti neticesinde İtalyan kent devleti (*komünü*) geleneğinde hümanizmin ne anlama geldiğini, hümanizmin siyasal konumlanışlarda nasıl yer aldığı irdelenecektir.

2.1. HÜMANİZMİN TEMEL KARAKTERİSTİKLERİNİN TARTIŞILMASI

Hümanizm, hem literatürde yer alan bilimsel tartışmalarda hem de bilimsel olmayan bir kavram olarak incelendiğinde ise farklı anlamlara sahip olmuştur. Farklı coğrafyalarda çeşitli anlamlarda kullanılan ve yanlış anlaşılıp tanımlanmaya açık bir kavram olan hümanizm Türk modernleşme tarihinde önemli bir rol oynamış, Batılı literatürde kazandığı anlamların dışında, "insan sevgisi" şeklinde daha dramatik bir anlam kaymasına uğramıştır. Bu anlam kaymasının sadece Türk düşünürlerine özgü olmadığı bilinmekte, benzer minvalde Batılı olmayan yazarların hümanizm terimine kattığı anlamların Batı kullanımından farklı olduğu bilinmektedir. Örneğin Hint toplumunda da "sevgi" kavramında kullanıldığı görülmüştür (Hümanizm, 2017:9-11).

Hümanizm bilimsel araştırma alanı olarak merkeze alındığında ise yine tartışmalı niteliğini sürdürmektedir Her tartışmalı kavram gibi çeşitli kırılmaları ve ayrışmaları bünyesinde barındırmaktadır. Kimi düşünürler hümanizmi felsefi bir akım olarak ele alırken kimi düşünürler kavramı felsefesi olmayan söyleysel bir işlev olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla hümanizmi araştırırken değişik formlarının ve politik söylemlerinin, öğretilerinin olduğunu akılda tutarak kavramaya çalışmak önemli bir temeli oluşturmaktadır (Burns ve Goldie, 1991:10). Literatürde karmaşık anlamların arasında hümanizmin temel karakteristiğinin tespitine ilişkin bir araştırma yapıldığında hümanizmin doğuşunu ve kavramın doğum noktasında işaret ettiği tanımlamaları irdelenmek, kavramsallaştırılma öncesi geleneği izlemek ve bunlara ek olarak kavramın etimolojisine kabaca göz atmak hümanizmin kavramsal konumlandırılmasına yardımcı olacağından tezin ilerleyen kısımlarında bu kavrama ilişkin çeşitli yaklaşım ve formlar irdelenecektir.

Hümanizm kavramı etimolojik olarak Latince “*humanus*” kelimesinden türetilmiştir, *humanus* kelimesi de “*homo*”dan gelmiştir. Çağdaş dilbilimciler Latince o'nun a'ya dönüşüp dönüşemeyeceği konusunda şüphe duymuştur, ancak her iki terim de antik çağdan bu yana birbiriyle ilişkili olarak kabul edilmiştir. Latince “*humanus*” kelimesi, genellikle “insana özgü” veya “insan olma durumu” anlamına gelmiştir, fakat bu kelime sadece bu anlamı taşımakla kalmamış aynı zamanda “öğrenilmiş” veya “bilgili” gibi daha özgül anlamlar da içermiştir. Öte yandan “*Humanus*” kelimesinin “iyiliksever” anlamı da bulunmaktadır. İyiliksever anlamına gelen kullanımı daha önce daha yaygın bir şekilde kullanılmış olsa da orta çağ Latincesinde kaybolduğu düşünülmektedir. Modern dillerde (İngilizcede *humane*, Fransızcada *humain*, İtalyancada *umano*, Almancada *menschlich*, Rusçada *çeloveçeskiy*) “insancıl” veya “insani” anlamlarına gelmiştir (Giustiniani, 1985:169).

İnsan doğası karmaşıktır ve çelişkili eğilimler içermektedir. Dolayısıyla insan doğasının da bütüncül veya tek bir bakış açısından tanımlanmasının mümkün olmaması doğal olarak hümanizmin de tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Bir insan hem beden hem de

ruhtan oluşmaktadır. İnsan, sadece beden ya da sadece ruhtan ibaret olmadığından birçok boyutta tanımlamalar yapılmıştır. Dante'nin Platonu izleyerek insan ruhunun, "başlıca üç güce" sahip olduğunu iddia etmiştir. Platon'a göre de insan ruhu başlıca üç bölüme ayrılmıştır: Rasyonel ruh, duygusal ruh ve rekabetçi ruh. Başka bir ifadeyle, insan doğasında çok farklı yetenekler ve güçler bir araya gelmiştir: Zekâ, tutkular, içgüdüler. İnsanlar, Aristoteles'in teyit ettiği üzere doğal bir bilgi edinme arzusuna sahiptir ve Cicero insanların bilgi edinme arzusunu yinelemiştir; ancak insanların aynı zamanda doğalarında bulundukları nitelikler gereği bilgi edinmek için çabalamak yerine "iyi vakit geçirmeyi" tercih edebileceğini de ifade etmiştir. Öte yandan Cicero'ya göre insanlar doğaları gereği merhametli ve özverili olma niteliklerine sahip olabileceği gibi aynı zamanda şiddetli ve acımasız da olabilmektedir (Giustiniani, 1985:170). Bahsi geçen insanın karmaşık yapıda olması niteliği, insancılık anlamına gelen hümanizme de yansımıştır. Sözlük anlamıyla, doğamızın tüm bu yönleri "insani" olarak adlandırılmaya ve "*humanismus*" ekini ekleyerek türetilebilecek terimde yeniden ortaya çıkmaya hakkı bulunmaktadır ve bu hak da tanımlama yapmak için işleri daha da karmaşıklaştırmıştır. Guistiniani'ye göre hümanizm kavramının çok fazla anlamı olduğundan, onların hepsini analiz etmek neredeyse mümkün olmamıştır (Giustiniani, 1985:17) Hümanizm kavramının çok fazla anlamının olması kavramın analiz düzeyi olarak yorumlanmasını güçleştiriyor olsa da hümanizme dair karakteristik çıkarmak mümkündür. Dolayısıyla tezde bu araştırma yapılmakta ve tanımlar irdelenmektedir.

Hümanizm kavramını stoacı gelenekten tanımlamalar yapan Jacob Burckhardt, hümanizmi dünyanın ve insanın keşfi olarak tanımlamıştır (O'Brien, 1981:52). Blacham'ın hümanizme yaklaşımı ise "insanın kendi başına olduğu ve bu yaşamın hepsi olduğu" varsayımından şekillenmiştir. Hümanizmin kişinin kendi yaşamı ve insanlığın yaşamı için sorumluluk sahibi olmayı ifade ettiğini iddia etmiştir. Sorumluluk kavramı Blacham'ın anlayışında ilk olarak değerlendirme anlamında kullanılmakta ve ikinci olarak karar alma anlamında kullanılmıştır (Blacham, 1968:28). Bahsi geçen tanımda sorumluluk kavramının sınırlı olup olmadığı tartışmalı olduğundan Blacham, sorumluluğun sınırlarını stoacı gelenekle karşılaştırarak belirlemiştir. Stoacılar sorumluluğun sınırları olduğunu savunmuştur. Onlara göre, insanlar gerçekleşen olaylar

üzerinde hiçbir kontrole sahip değildir ve bu nedenle, sorumluluk sınırlıdır. Blacham ise sorumluluğun sınırlı olduğunu kabul etmekle birlikte insanların gerçekleşen olaylar üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmadığı anlayışına karşı çıkmıştır. İnsanların belirli şeyleri yapma gücüne sahip olduğunu kabul etmiştir. İnsanların tamamen dış etkenlerin kontrolü altında olduğu varsayımını reddetmiştir. Ona göre sorumluluğun sınırlarını belirleyen şey, kişinin kendi eylemlerinden sorumlu olma kapasitesinin sınırları olmuştur (Blacham, 1968:29).

Bir başka tanımlama yapan Heidegger ise hümanizmi, *“insanın insanca olmasına odaklanmakla birlikte, insanca olmanın dışında bir şey, yani "gayri insani" olmamasına özen gösterme ve bu konuda düşünme çabasıdır”* Ancak Heidegger, *“insanın insanlığının neye dayandığını sorgulayarak, insanın özünün nasıl ve ne zaman şekillenerek”* belirlendiği sorularını eklemiştir (Hümanizmin Özü, 2002:47). Her iki tanımlama ve hemen hemen bütün tanımlamalarda hümanizm içerisinde insanın yer alması gayet tabiidir. Fakat hümanizmde nasıl bir insan tasvirinin yapıldığı kavramı karakteristiklendirmek bakımından önem arz etmektedir.

Hümanizme ilişkin literatürde insanın tasviri yapılırken sıklıkla karşılaşılan tutumlar ve genellemeler bulunmaktadır. En çok karşılaşılan genelleme, hümanizm içerisinde yer alan insanın seküler niteliği ve dolayısıyla hümanizmin de seküler değerlere işaret etmesi tutumu olmuştur. Bu genelleme açısından hümanizm, kilise çevresinden uzaklaşarak pagan olarak kabul edilen bireylerin hareketi biçiminde tanımlanmıştır. Hümanizm bu bakımdan bazı araştırmacılarca göre, kültür ve düşünce kökleri bakımından soysuz olarak kabul edilmiştir ve hümanizm, bir felsefi akım olarak değil bir dünya görüşü olarak ortaya çıkmıştır. Felsefi düşün dergisinin hümanizm sayısında yer alan tanımlamaya göre ise hümanizm eskiçağın pagan ruhundan esinlenmiş ve Hristiyanlık'a karşı bir eğilime sahip bir hareket olarak doğmuş, evrilmiştir. Tanrı'yı evrenin merkezine yerleştiren felsefi geleneğe sıcak bakmamıştır. Entelektüel çerçevesini de felsefe yerine edebiyat ve filolojiye dayandırmıştır (Felsefi Düşün, 2017:8).

Herhangi bir düşünme eylemi süreğen bir yapıda olduğundan farklı zaman kesitlerinde farklı gelişimleri içerebilir ve yahut dışlayabilir. Fakat eğer hümanizm, bahsedildiği gibi din dışı bir alanda tezahür ediyorsa Hristiyan hümanizminin varlığı dışlanmış olacaktır. Benzer bir şekilde “modernite” öncesi orta çağda kilise görevleriyle işgal olan ve kabul görülen hümanist düşünürlerin konumlandırılacağı alan da dışlanmış olacaktır. Bu durum kuşkusuz bir handikap yaratacaktır çünkü literatürde aksini düşünen birçok araştırmacı bulunmaktadır. Orta çağ hümanizmini çalışan Walsh (1982) bu düşünürlerden birisidir ve ona göre orta çağ hümanizmini Hristiyan hümanizmi için harika bir örnek olarak nitelendirirken hümanizmi Helenik gerçeklik arayışı, Roma hukuk vurgusu ve Hristiyan inancındaki ilahi yaşam açıklığının kesişim kümesi olarak biçimlendirmektedir. Aynı zamanda hümanizm kavramını felsefi bir akım olarak almak yerine, insanın hayatı boyunca insan mutluluğunun adil bir ölçüsünü elde etmeye yönelik bir fikir olarak tanımlamakta ve Hristiyan hümanizminin, pagan hümanizmine eklediği şeyin, insan mutluluğunu aramanın çeşitli yollarının bulunduğunu, hakikati arayışta akıl ile vahyin birlikteliğini; güzellik arayışında vicdan ile İlahi öğütleri ve emirleri birleştireceği fikri olduğunu iddia etmektedir. Hristiyan hümanizminin, pagan hümanizmini yaratılış, bedenlenme, kutsallık fikirleri ile tamamladığını ifade etmiştir. Yani ona göre pagan hümanizmi Tanrı fikri olmaksızın yetersiz ve eksik kalmış niteliktedir. Görebildiğimiz şeylerin ve düşünebildiğimiz düşüncelerin; doğru, iyi veya güzel olup olmadığına dair bir gerçek varsa, bu şeyleri Yaratanın araştırmaya daha fazla değer olduğu inancında olmuştur. Bu nedenle de ona göre, “*Hristiyan hümanizminin sadece ruhun iyiliği için duyuları düzenleyerek değil, aynı zamanda ruhun, Tanrı'nın şanı için düzenleyerek mutluluğu aradığı*” sonucuna varmıştır (Walsh, 1982:1-10). Şayet bahsedildiği gibi hümanizm din dışı bir alana aktarılırsa papalık görevini yerine getiren veyahut papalık ile sıkı ilişkiler kuran hümanistlerin varlığı iddia edilemez hâle gelmektedir. Örneğin; İncılık tarafından, 1477’de papa seçilen Beşinci Nicholas bu mevkiyi hümanist şöhreti sayesinde edindiği iddia edilmiştir (İncılık, 2016:21). Hristiyan dünyasının en yüksek makamına ateşli bir hümanistin seçilmesi hümanizmin din dışı alanda şekillendiğinin yanlışlanabilirliğini ispatlar niteliktedir. Ayrıca papa kadar etkin olmasa da Floransa’nın önemli hümanistleri arasında sayılan Leonardo Bruni’nin papalığın sekreterliğini yapması bu yanlışlamayı destekler nitelikte gelişmiştir (Hankins, 2001:11).

Kavramın Hristiyanlıkla olan ilişkilene biçimin bir başka örneği ise Zagorin'in tanımlamasını yaptığı Rönesans hümanizminde açığa çıkmıştır:

“Rönesans Hümanizmi, ne Anti-Hristiyan ne de dini dışlamıştır; ancak insan ilgisi ve ahlaki düşünce daha merkezi bir konumda yer almıştır. İnsan onuru, aktif yaşamın değeri, iyi ve kötü arasında insan iradesinin değeri, Rönesans Hümanizminin temel unsurları arasında yer almıştır. Bu yaklaşım, elitist ideallere sahip Hristiyan centilmenlerinin yetişmesine katkıda bulunmuştur.”

İfadeleriyle hümanizmin esasında dini dışlamamakla birlikte insan iradesinin yüceltildiğini aktarmıştır (Zagorin, 2003:89-91). İradenin ön plana çıkarılması hümanizmin din dışı alanda tezahür ettiği varsayımına ek olarak hümanizm ve iradenin ön plana çıkarılması literatürde sıklıkla kurulan bir birliktelik olarak yer almaktadır. Benzer bir şekilde Blacham da iradenin öncelenecek insanların kendi kaderlerinin belirleyicisi olması özelliğini hümanizme içkin bir nitelik olarak yorumlamıştır. Kader tayini Blacham'da da sıkça yer almış, Blacham; *“Hümanizmin tek teması, kişilerin, grupların ve toplumların, insanlığın hep birlikte kendi kaderini tayin etmesidir”* (İnsanlar kendi kaderlerini ve toplumun kaderini tayin ederken akıllarını kullanarak seçimler yapmaktadır) biçiminde özetlenmiştir (Blacham, 1968:63).

Blacham'ın aktardığı ifadelerde yer alan insanlığın kendi kaderini tayin etmesi düzleminde seçimin yapılabileceği uygun bir ortamın gerekliliği mevcuttur. Ona göre insanların kendi kaderini tayin etmek üzere seçim yapabilmesi toplumun belirli niteliklere haiz olmasından geçmektedir. Bu bir nevi seçimlerin toplumsal ön hazırlığını oluşturmaktadır. Blacham'a göre Hümanist varsayımlar ve davranışları karakterize etmek istenirse; “Açık” anahtar kelime olarak yer almaktadır. Açık zihin ve açık topluma açık yürek ve açık elin de eklenebileceği bilgisi verilmiştir. Açık toplum özgürlük, eşitlik, kardeşliği barındırmaktadır. Bahsedilen hümanist toplum idealinde ve açık toplumun refah toplumunun oluşturmasının etkeni olarak yorumlanmıştır ve açık

toplumda karşılıklı müzakereler ve bağımsızlık için toplumun fertlerinin karşılıklı bağımlılıkları ön plana çıkmaktadır. “*Hümanistin genel kabulü, siyasi demokrasinin bir sonucu olarak bağımsızlık uğruna karşılıklı bağımlılık ilkesidir*” (Blackham, 1968: 64). Ona göre (1968) “*Toplumdaki her fert öğüt almalı, kendisini birçok kişiden biri olarak kabul etmeli, hiç kimseyi bir saymamalı ve hiç kimseyi birden fazla saymamalıdır*” Toplumun ve iyi niyetin vasısı olarak eşitlik ve anlaşmayı aramaktadırlar. Toplumda ve insanda gerçeklik birincil bir değer olarak görülmektedir. Gerçekliğin niteliği ise ancak yöntemsel olarak ulaşılabilir ve test edilebilir bilgi biçiminde şekillenmiştir (Blackham,1968:73). Kader tayini ve irade ilişkilenmesinin ön koşullara ilaveten akla yüklenen anlamlarda oldukça dikkate değerdir çünkü görüleceği üzere akla yüklenen anlam daha çok işlevsel bir nitelikte olsa da deneyime güvenmenin açıkça belirginleştiği görülmektedir. Karar alma süreçleri de akıl ve deneyime bağımlı bir niteliktedir. Hümanistler için akıl nihai standarttır, ancak pratikte hiç kimse her zaman tam bir entelektüel sadelikle yaşayamaz. Aklın hayatında akıldan fazlası vardır ya da makul değildir” (Blackham, 1968:29).

“Bir şeyi olduğu için seçmek, tercih etmek, arzulamak zorunda değilim; ama eğer bir şeyi tercih ediyorsam, arzuluyorsam, onu olduğu için seçiyorum. Olgu yargıları, değer yargılarıyla, araçların bağımsız olarak seçilmiş amaçlarla ilişkisinin gösterdiğinden çok daha alakalı ve yakından ilişkilidir. Seçim, zorunlu bir çıkarım olarak mantıksal olarak bilgiden kaynaklanmasa da mantıksal olarak (deneyimden yola çıkılarak oluşturulan) bilgiye bağımlıdır. Bildiğimi (hakkında bilgi sahibi olduğum) seçerim, onu da hakkında bilgi sahibi olduğum alternatiflerle karşılaştırarak seçerim. Bilgilendirilmişim ve bunu, seçimimin neleri kapsayacağına ve en iyi değerlendirmelerimin belirleyebileceği ışığında seçiyorum. Karşılaştırmalar yaparak ve hakkında rasyonel bir açıklama yapılabilecek ilgili değerlendirmeleri bir araya getirerek bu amaç veya değer seçimi, ele geçireceği nesneyi nasıl ele geçireceğini bilmek isteyen kör tutkudan kesinlikle farklıdır” (Blackham, 1968: 36).

Aklın bir kısmı, amaçların aracı olup olmadığına bakılmaksızın seçimi organize etmek ve bilgilendirmektir. Müzakereci seçim rasyonel bir süreçtir. Bir duraklama yapmak, olası alternatifleri formüle etmek, ilgili bilgi ve düşünceleri bir araya getirmek, duygu

ve arzuları bu bağlama oturtmak akıl ve tutkuları yan yana koymak değildir. Aksine, kişi yalnızca prosedürü rasyonel ve bir araya getirilen tüm faktörleri eşit derecede rasyonel olmayan olarak görülebilir. En iyi ihtimalle akıl, kendiliğinden yaşamımızı öğrenme yoluyla kendi kendini yaratan bir kişilikte tamamlanmasına getiren öğretmendir (Blackham, 1968: 37-38).

Yukarıda bahsi geçen anlayışa göre deneyime olan inancın baskınlığı görülmekle beraber salt bir bilimsel inanç olmadığı da dikkat çekicidir. Çünkü hümanist bakış açısına göre bilim ilk ve son soruları sormadan daha geniş soruların sadece bir kısmına cevap verirken genellemeler ve soyutlamalar üzerinden kurgulanır fakat bireysel gerçekliklerde eksiklik yaratmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise rasyonellikler gerçekliğin birbirinden ayırt edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir fikrin geçerliliği veya birtakım bilgilerin yeterliliği ve doğruluğu söz konusu olduğunda bile rasyonellik yeterli değildir. Fikirler, belki de en önemlisi, bu durumda, fikirlerin hepsi kendine ait değildir, bazıları üzerinde güncel bir kamu damgası vardır ve onlar şu anda devam eden entelektüel ticaretin içindedir ve itibar satın alabilirler. Fikirlerde ve kararlarda rasyonellik standartlarının sürdürülmesi isteniyorsa, kendi kendini inceleme olmalıdır. Bunun için durumlar, saat veya takvim yerine, fikirlerin oluşturulduğu veya kararların alındığı gerçek zamanlara göre belirlenmiştir (Blackham, 1968:35). Burada dikkat çekici olan unsur fikirler ve kararların alındığı gerçek zamanların öncelenmesidir.

Yukarıda adı geçen araştırmacılardan yapılan aktarımlardan anlaşılabilceği üzere hümanizme ilişkin üretilen düşüncelerden iki temel sonuç çıkarılabilmektedir. Birincisi ikinci bölümün girişinde bahsedilen hümanizmin kavram olarak tanımlanmasının kolaylıkla mümkün olmadığıdır. İkinci olarak ise hümanizm, Hristiyan hümanizmi, liberal hümanizm, sosyalist hümanizm, orta çağ hümanizmi, modern hümanizm, Rönesans hümanizm vb. birçok düşünsel ve zamansal niteleyici sözcüklerle farklı biçimler almıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi hümanizmin çok fazla anlamı olması onun karakteristiğine yönelik analizini zorlaştırmaktadır. Ancak kavramın en azından “hümanizm” olarak adlandırılması 19. yüzyılda gerçekleştiği bilinmektedir. Goodman ve MacKay’e (1990) göre; 19. yüzyıl başlarında Almanlar hümanizm kavramını ilk kez kullanırken kavramın tercümesi Matthew Arnold tarafından İngilizce olarak kullanılmıştır. Hümanizm geniş anlamda insan onuru anlamında ve genellikle insan ve seküler değerleri işaret etmektedir. Daha dar anlamli kullanımında günümüz tarihçileri ise hümanizmi 15. yüzyıl *humanista* ya da *studia humanitatis* öğretmenleri için kullanmışlardır (Goodman ve MacKay, 1990:1-2). Kraye ise 16. yüzyılda, İngilizcede karşılık gelen bir kelime olarak "hümanist" teriminin kullanıldığını iddia etmiştir. Ancak Kraye, 1809 yılında Almanya’da ilk kez hümanizm olarak adlandırıldığını ve temel özelliklerinin yer aldığı hâle dönüştürüldüğünü belirtmiştir. Kavramın -izm biçimini aldığı bu dönemde hümanizm terimi, Antik Yunan ve Roma edebiyatlarına bağlılık ve bu kültürlerden türetilebilecek insani değerleri temsil etmiştir. Kraye geldiği nihai noktada, hümanizmin 19. Yüzyıldan itibaren bilim adamlarının çalışmalarının karakterize ettiğini ve bu karakterin içeriğini antik çağ mirasına olan ilginin oluşturduğunu iddia etmiştir (Kraye, 2004:1-3). Tezde hümanizmin karakteristiğinin tespiti maksadıyla tarihsel süreç içerisindeki varyasyonlarının irdelenmesi gerçekleştirilerek araştırma derinleştirilecektir.

2.1.1. Tarihsel Süreçte Hümanizm Karakteristikleri

Hümanizm’in esasında ne olduğu, en azından nelerden oluştuğunun tanımlamasının yapılması gerekliliğinin mevcudiyetine ilaveten hangi teorik alanlara temas ettiği soruşturmasının, ancak tarihsel bağlamıyla birlikte izlenmesi ve her düşünsel aktivite gibi bağlamsal ve tarihsel izi sürülerek okumalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu minvalde ele alındığında Hümanizm kavramının sınırları tarihsel gerçeklikle daha yakınlaştırılmış olacaktır. Tarihsel sürecinin izlenmesi tezde gelenek olarak adlandırılmıştır.

Geleneğin kökenini Antik Yunan'a dayandıran Thomas Mann'a göre hümanizm geleneği kökenlerini, Latince "Hümanitas" kelimesinden almaktadır ve bu terim günümüzde; dil, edebiyat, tarih ve ahlak felsefesini içeren, eskiden liberal eğitim olarak adlandırılan şeyden türetilen, kültürel değerleri ifade etmek için kullanılan bir terim olan "studia humanitatis" ile ilişkilidir, özellikle Cicero ve diğer klasik çağ düşünürleri için geçerli bir ifadedir. Benzer biçimde Zagorin de hümanizmin, Batı'da Yunan topraklarında 4. ve 5. yüzyıllarda Plato ve Aristoteles zamanında açığa çıktığını, Sofistlerce hümanizmin 5. yüzyıl, kültürel-eğitim programı ya da *paideia* yoluyla insan kapasitesinin bütün özelliklerini yapabildiği kadar mükemmelleştirme anlamında kullanıldığını ifade etse de aslında Yunancada hümanizm adında bir kavram olmadığını eğitimsel ve kültürel bir program olan geleneğin Roma'da yer alan *humanitas* kavramının ifadesi olduğunu belirtmiştir. Terimi literatüre kazandıran Antik Romalılar, tarihte en yırtıcı insanlar oldukları gibi en büyük askeri komutanların, devlet adamlarının, imparatorluk yapıcılarının, yasa yapıcılarının ve yöneticilerin de ülkesi olmaları sebebiyle söyleye büyük önem verdiklerini iddia etmiş Cicero'nun, cumhuriyetçi yönetici sınıfın danışmanı olarak yer alması sebebiyle bağlantısallık kurmuştur (Zagorin, 2003:87-88). Burada Zagorin'e bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü hümanizm geleneğinin neden dönemin diğer felsefi etkilerinden değil de Stoacı gelenekten türetildiği yanıtlamaya değer bir sorudur. Antik Yunan'da Aristocu, Platoncu, Epiküryan ve Stoacılar eş zaman diliminde yer almaktadır. Aristocu ve Platoncu okullar hümanizm geleneğine göre daha dogmatik bir yapıdadır. Stoacı yaklaşımın hümanizmi yakınsayan özelliği ve onu diğer okullardan ayırt eden yönü ise daha çok kişinin kendi kaderinin efendisi olması yönünde geliştirilen eğitimden kaynaklanmaktadır. Stoacılara göre kişinin kendi kaderinin efendisi olması niteliğinin kişinin iradesinin eğitilmesinden geçmektedir. Epikürosçuluk ise Tanrı ile insanı ölümlü olanla ölümsüz olan arasındaki ayrımı bilmek için tasarlanmış, dostluk kardeşlik gibi huzuru getiren yaşamları temsil etmiştir (Blackham, 1968:108-109).

Stoacı gelenekte insanın az ya da çok öz çıkarıcı olması durumu söz konusudur ve Cicero her yaşayan canlının kendisini sevdiğini ve doğası gereği ölümünden doğumuna

kadar kendi doğasına uyumlu güvende olma ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir (Goodman ve MacKay, 1990:44).

Geleneğin temellendirmesini Antik Yunan'da arayan bir başka araştırmacısı ise Blacham olmuştur. Ona göre, Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından önce Yunan M.Ö. 5. yüzyıl, Yunan Aydınlanması döneminin hümanist geleneğin doğuşu olarak alınmalıdır. Hristiyanlık öncesi dönemde Thukididis ve arkadaşlarının hümanist geleneğin öncüsü olduğu savını ortaya atmıştır. Thukididis'in *Peloponnesos Savaşları* adlı kitapta yer alan alıntıya göre;

“Kahramanlık Çağındaki başarıların bu destansı kutlaması, tüm insan faaliyetlerinde, atletik oyunlarda, tiyatrodaki bina ve heykelde, hitabette, devlet adamlığında, düşüncede, yaşamda coşkuya hayranlık duymak anlamına geliyordu. Mükemmelliğe bağlılık, insan elinin konabileceği her şeyde en yüksek standartların geliştirilmesi eğitimsel bir idealdir. Atina açık bir toplumdur. Atinalılar, komşularından yorum almadan mahrem arayışlarına mutlu bir şekilde dahil olan çok yönlü bireyciler olarak tanımlanıyor; şehirleri yabancılara sadece ticaretle değil, fikir alışverişinde de açıktır” (Blackham, 1968:103-106).

Benzer kesitlerden yola çıkan Blackham Thukididis'in Tarih adlı eserinin benzersiz bir hümanist kaynak olduğunu iddia etmiştir. Yine geleneğin Roma itibarıyla başlamasının desteklendiği başka bir örnek;

“İlk hümanizm, Roma hümanizmi olarak adlandırılır kesinliğinde İz yayıncılık düşünce dizisinde zikredilmiştir. Heidegger'e göre, insanın humanitas olarak adlandırılması ilk kez Roma İmparatorluğu'nda düşünülmüş ve çaba sarf edilmiştir. Homo barbarusun zitti olarak homo humanus, yani Romalıları ifade eder. Romalıların erdemleri övülüp yüceltilir ve sosyal etik kurallarıyla ilişkilidir. Ancak, hümanizm genelde, insanın özgür olup değerini kendi içinde bulmasıyla ilgili bir endişe olarak anlaşılır ve bu, insanın doğasına göre özgürlük anlayışının değişebileceği anlamına gelir.” (Hümanizmin Özü, 2002:40).

Hümanizm geleneğinin orta çağa dayandırılması gerektiği inancında olan Davies ise 13-16. yüzyıllar arasında hümanist çalışmalar feminizm, sosyalizm gibi bir -izm olarak düşünülmesi de hareket hâlinde olan bir düşünce olduğunu ifade etmiş, aslında bahsi geçen hareketliliğin her anlamda hareketlilik olduğunu entelektüel alanda dolaşan çalışmaların fiziksel olarak da seyahat hâlinindedir biçiminde özetlemiştir. Sözlerinin kaynağı ise Thomas More'un, Desiderius Erasmusla birlikteki yolculuğunda yazdığı; *"...sık ormanlar ve vahşi ormanlık alanlardan, engebeli tepelerden ve sarp dağlardan, haydutlarla kuşatılmış yollar boyunca ... rüzgarlarla yıpranmış çamurlar sıçramış, yolculuk yoğunu, zorluklardan yıpranmış"* (More, 1961:137) satırlarına dayandırmıştır (Davies, 2008:89). Ayrıca -izm niteliğinde olmayan geleneğin orta çağda Antik Yunan ve Romalı yazarların okunmasına; Platoncu, Aristotelesçi ve Ciceroncu fikir ve değerlerin çağdaş hayata uygulanmasına dayandığını eklemiştir. Geleneğin Orta çağda *studia hümanitatis* diye adlandırılan resmî olmayan bir müfredatı olduğunu, fakat eğitim veren eğitimciler arasında da bir fikir birliğine ulaşmanın mümkün olmadığını belirtmiştir (Davies, 2008:96).

Hümanist geleneğin tarih incelemelerini en kapsamlı gerçekleştirenlerden birisi Paul Oskar Kristeller olmuştur. O hümanizmin geleneğinin dönemselleştirilmesinden yana olsa da Rönesans hümanizmi üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır. Ona göre Rönesans hümanizmi, klasik antikitenin taklidiyle Rönesans Döneminin; felsefe, bilim, sanat, din ve siyasal düşünce gibi zamanının bütün alanlarını etkileyen araştırma ve edebi harekettir. Rönesans ya da yeniden doğum kavramı hümanistler için sanatın ve kelimelerin yeniden doğumu belagat ve öğrenme anlamında oldukça spesifik anlamda kullanıldığı savını öne sürmüş, bu yeni ve yoğunlaşmış bir antik edebiyat ve tarih alanı çalışması, antik şiir ve düz yazının taklidinin tarihte, felsefede çeşitli arayışlar anlamına geldiğini iddia etmiştir. *"Hümanizm ve hümanist terimleri artık sıklıkla, genellikle kötü tanımlanmış, ancak yalnızca duygulara güçlü bir çekiciliği olan belirli insani veya ahlaki değerleri temsil eden fikirlere ve kişilere kullanılmaktadır"* (Kristeller, 1978:587). Ayrıca Kristeller, hümanizm kavram olarak kaynaklarda bulunamayacağını

ancak erken 19. yüzyılda eğitimin ideali ve klasiklerin araştırmalar bağlamında Voigt gibi tarihçilerde Rönesans hareketine benzer ideali olarak görüldüğünü belirtmiştir. Kristeller araştırmalarında “*Bu yüzdendir ki Werner Jakeler zamanımızın üçüncü hümanizmi yaşadığını söylemiştir*” ifadesiyle hümanist geleneği daha erken tarihlere dayandıranlar için bir mantıksal ilişki oluşturmuştur. Kristeller esasında, hümanizm kelimesinin aksine hümanist kavramının geç 15. Yüzyıl’da ve *hümanitatis* (beşeri bilimler) daha erken bir tarihte var olduğunu eklemiştir (Kristeller, 1978:586-589).

Literatürde hümanizm kavramının ne etimolojik ne de gelenek olarak irdelendiğinde kesin sınırları çizilememektedir. Ancak, tezde hümanizme dair karakteristik çıkarımların yapılması maksadıyla hümanistlerin niteliklerinden gidilerek saptanma ihtimali değerlendirilmiştir Dolayısıyla kimlerin hümanist olduğu ya da hümanist olmanın niteliklerinin ne olduğuna dair bir yaklaşım hümanizm kavramının anlamı için izlenecek bir yol olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan tezin zamansal temelini orta ağ oluşturduğundan orta ağ hümanist örneklerinin karakteristikleri tespit edilerek orta ağ hümanist yaklaşımları spesifikleştirilecektir. Çünkü hümanizmin temel karakteristiği sorgulaması etimolojik köken, dönemsellik ya da hümanist tipolojileriyle yaklaşıldığından karakteristik tek tipleştirilemediğinden kavramın dönem ve biçim olarak sınırlandırılması gerekliliği açığa çıkmıştır. Öte yandan hümanizmin tarihsel süreç içerisinde aldığı biçim de mekânsal olarak farklılaşabilmektedir. Tezde hümanizmin zaman ve mekâna içkin aldığı biçim orta ağ kent *komünleri* olarak irdelenmektedir.

2.1.2. Hümanist Karakteristiği ve Hümanist Eğitimin Etkileri

Hümanistlerin nitelikleri ve yahut hangi özelliklerin bir insanı hümanist yapacağı araştırılırken Blacham'ın (1968) ifadelerinde aşağıda yer alan kesit gibi cevaplar almak mümkündür.

Hümanist kimdir? Hümanist, insana olan sevgisine sahip çıkan, onun hakkında dünyaya ve insanın yaptığı en iyiye odaklanan kişidir; Akıl kuru ışığından veya mistikin uçuşundan ziyade sanat ve mektuplara, özellikle Antik Yunan ve Roma'nın sanat ve mektuplarına daha çok önem veren kişidir bilinmeyene; alegoriye güvenmediği biri; eleştirel baskılara bayılan biri; el yazmalarına tutkusu olan, anlamlı dili olan, keskin dili olandır. Hümanist sanatçı kendi zihninde ve kalbinde ani mutlak'ın hizmetkarı değildir. Herhangi bir hiyerarşi veya toplumun çalışanı değildir. 15-16. yüzyılda Hümanist sanatçı ve yazarların belirleyici özelliği; Hıristiyanlıktan ziyade medeniyetin egemen ideal hâlde olmasıdır, hümanistler; kendi başlarına kültürün .... O yüzyıllarda hümanist sanatçılar için dört ana model vardı: Akıl (Leonardo), el sanatları (erdemli bir şekilde perdeye taşınan), retorik (Boticelli) sihir (Ficino) (Blackham, 1968:84-90).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Blacham'ın hümanist tanımlaması daha çok, giriş kısmında atfedilen insanını kompleks yapısına atıfla orta çağ hümanistleriyle gerçekleştirilmiştir

Orta çağ hümanizmi çalışan Burckhardt, 14. yüzyıl hümanistlerinden bahsederken tamamen aksi yönde yorumlar yapmıştır, "Onlar çok çeşitli türden bir kalabalıktı; bugün bir yüz, yarın başka bir yüz taşımışlardır" biçiminde özetleyerek orta çağ hümanistlerinin de hümanizm kadar farklı biçimlerde görünebileceği aktarmıştır (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:85). Burckhardt, "On Altıncı Yüzyılda Hümanistlerin Çöküşü" başlıklı makalesinde quattrocentoyu ele alırken, kültürel yaşamda popülerleşen hümanistler üzerinde şan, şöhret tutkusunun hâkim olduğunu belirtmiştir. Bu şan ve şöhret tutkusunun hümanistlerin pratik yaşamına da etki ettiğini ve hümanistlerin şan ve şöhretlerini korumak amacıyla kendi konumları uğruna sürekli olarak savaşmaları gereken bir alan olarak değerlendirdiklerini vurgulamıştır. Hümanistlerin, "sonunun tadını çıkardıklarını şans onlardan yana olduğunda aşırı refah

ve servetin hümanistlere doğru aktığını ancak aynı zamanda hümanistlerin yaşadığı lüks veya sefaletin hizmet ettikleri insanın kaprislerine veya bir düşmanın kötü niyetine göre değiştiğini tespit etmiştir. Ayrıca hümanistlerin karşılaşacakları durumları bilmediklerinden sürekli olarak belirsizliklerle yüzleşmek zorunda kaldıklarını aktarmıştır. Bu nedenle hümanistlerce onur ve mevki kazanılsa bile, hümanistlerin sosyal konumları sürekli tehdit altında olmuştur. Öte yandan Burckhardt, hümanistlerin çeşitli yüzlerde görünmesini stabil olmayan ittifak kurmalarıyla ilişkilendirmiştir. Hümanistin konumunun sabit bir evle, Floransa’da yer alan klanlar ve aileler kastedilmiştir, neredeyse bağdaşmaz olmasını vurgulamıştır. Çünkü ona göre hümanistler, geçimlerini sağlamak amacıyla sık sık ev değişikliği yapmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, hümanistlerin zihinleri geleceğin belirsizlikleri ve sürekli gelişen değişiklikler nedeniyle uzun süre tek bir yerde mutlu olamamak yönünde gelişmiştir (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:86). Blackham ve Burckhardt’ın hümanistlerin niteliklerine ilişkin yaptıkları birbirine zıt iki yorumun bulunması hümanizmi kavrayabilmemizi zorlaştırmaktadır.

Blacham’ın sorusuna hümanist kimdir, kimler hümanist yetiştirir ve eğitimin içeriği nelerdir soruları eklenmelidir. Orta çağa ilişkin hümanist eğitimin içeriği Zagorin tarafından saptanmıştır. Ona göre erken orta çağda Latin Hümanizmi olarak adlandırılan bir hümanizm biçiminin varlığı bilinmektedir. Latin Hümanizmi; felsefe, tarih, edebiyat, retorik ve oratoryodan oluşan bir eğitimini içermektedir. John Milton, bu eğitimi Cicerocu eğitim olarak adlandırırken centilmenlik eğitimi isminin verilebileceği inancını taşımıştır. Ona göre “*Latin Hümanizmi, Batı’da Roma İmparatorluğu’nun ve pagan kültürünün sona ermesini takip eden orta çağın başlarında, yavaş yavaş ortaya çıkan yeni bir Hristiyan ve feodal toplumun medeniyetinin yenilenişinin bir parçası olarak gelişmiştir*” (Zagorin, 2003:88).

Orta çağ İtalyan kent *komün*leriyle birlikte hümanizmin görünürlüğünün artması ise 13. yüzyılda kent *komün*lerinde hümanist entelektüel kültür olarak oluşturulmasından kaynaklanmıştır. Bu yeni kültür, Antik Yunan ve Roma edebi mirasının yeniden

canlandırılması olarak kurgulanmıştır. Başlarda hukuk eğitimi alanlar için sadece retorik eğitiminin içeriği olan klasik eserler, öğrenciler tarafından giderek taklit edilmeye layık bulunmuş ve *ars dictaminis*, orta çağ da bir tür retorik biçimi, gelişimine katkı sunmuştur. Önemli hümanist figürlerden olan Salutati, bu öğrenciler için ışığın üzerinde parlamaya başladığı ilk yazarlar olarak nitelendirmiştir (Skinner, 2014:57). Nauert'e göre, *ars dictaminis* Latince bir üslup olarak hukuk fakültesine bağlı derslerin içeriğinde ya da noter yetiştirilmesi eğitiminde yer almıştır (Nauert, 2011:65). Hukuk, noterlik eğitiminde yer alan ve resmî mektupları ve buna benzer belgeleri azami bir açıklık ve ikna gücüyle kaleme alabilme yöntemi olan retorik, ilk olarak Samarialı Adalbert'in kendisini *dictatores* olarak tanımlamasıyla başlamıştır (Skinner, 2014:48). Adalbert tarafından yazılan ve 111-1118 yıllarında tamamlanan *Mektup Yazımının Kaideleri* adlı kitapta bir mektubun beş ana kısımdan oluşması gerektiği bilgisi verilmiştir. *Mektup Yazmanın Kaideleri*'nde yer alan kuralların retorikçiler tarafından değiştirilmeden sürdürüldüğü görülmüştür. Retorik eğitiminin temel hedefi retorik öğrencilerine pazarlanabilirliği yüksek becerilerle donatmaktan oluşmuştur. Pazarlanabilir yüksek beceriler 1150' lerde çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Retorik, anonim bir yazar tarafından yazılmış olan *Dictamen* adlı eserde çeşitli örneklerle işlenmiştir. Bu eserdeki örnekler, bir öğrencinin ailesine para göndermeleri için yazdığı ikna edici bir mektubu dahi içermiştir. Bir başka örnekte ise Mina da Colla'nın 1290'larda yazmış olduğu "*Mektup Yazma Sanatı*" adlı eserinin incelemesinde, Colla'nın *dictamina* çalışmalarında özellikle *ars dictaminis* öğretmenlerinin, öğrencilerin, tacirlerin, yargıçların, rahiplerin, idari memurların ve kent *komün*lerindeki önde gelen yurttaşların özel ihtiyaçlarına odaklandığı görülmüştür (Skinner, 2014:50).

Hümanistlerin dil çalışmalarına ağırlıklı olarak Latinceye odaklanmalarının ardında samimi bir öğrenme merakı bulunsa da Roma'nın pagan geleneğine dönme arzusu ve Bizans Ortodoksluğu'nun etkisi altında yenilikçi fikirlerin gelişmesinin zor olduğuna dair inanç, Latince çeviri tercihin temelini oluşturmuştur (Hümanizm, 2017:9). Bu sebeptendir ki *Studia Humanitatis* Nauert'e göre sekülerdir; şövalye ve ruhban sınıfının skolastik kültüründen ayrıksı yeni bir entelektüel düşüncedir (Nauert, 2011:12). Seküler kesimin yönettiği kentli, ticari bir toplumun gereksinimlerini skolastik felsefe ve teoloji

değil üniversitelerde yer alan hukuk ve tıp fakülteleri karşıladığını düşünen Nauert'in söylemi eksiklikleri içermektedir. Çünkü hem seküler kesim hem de ruhban sınıfı hümanizmi eşit derecede sahiplenmiştir. Ayrıca ruhban sınıfı mensupları hümanist öğretmenler olarak da hümanizm geleneği içerisinde yer almıştır.

Burns ve Goldie'ye göre ise Latinceye olan ilgi bir başka ifadeyle hümanizm, İtalyan kent *komün*lerinde iki entelektüel kültürü ortaya çıkarmıştır. Modern anlamda ne avukat ne de nutukçu (*orator*) olan noterler birinci tip entelektüel kültürü oluşturmuştur. Noterler kent *komün*lerinde ticari, yönetsel ve hukuki anlamda gerekli kamu fonksiyonlarını yerine getirmiş, kamu ve özel çıkarları için mektup biçimin de stilize yazılar yazmış ve iş adamı olma potansiyeline sahip olmuşlardır. Buna ek olarak noterler, kayıt tutmak için geliştirilen biçimsel kitapları tutmuştur (Burns ve Goldie, 1991:10). Hümanist eğitimin birinci formu hümanistlerin kent *komün*lerinde yükselişe geçmesinin göstergesi olmuştur. Hümanist eğitimden geçmiş noterler birinci kısımda bahsedilen kent *komün*'ün yönetimde söz sahibi olan önemli bir loncanın başka bir ifadeyle Guici e Notai loncasının üyeleri olarak da yerlerini almıştır. Çoğunlukla noterlerden oluşan bu lonca tipi özellikle Floransa kent *komün*'ün de etkin rol oynamıştır.

İkinci entelektüel kültür ise yeni literatür ve araştırma biçimi geliştirmeye çalışan birbirine bağlı küçük gruplardan oluşmaktadır. İkinci entelektüel kültüre ait olan grup çeşitli sosyal gruplardan gelen ve çeşitli uzmanlıklara sahip olan bu grup hukukçu ya da rahiplerden oluşmuştur. Bu grup içerisinde hukukçu olan Lavoto Lovati, Albertino Musatto gibi örnekler bulunabilirken Verona katedralinde rahip olarak görev yapan Giovanni de Matociis gibi isimleri de görmek mümkündür (Burns ve Goldie, 1991:11). Esasında Giovanni de Matociis gibi bir örneğin varlığı hümanizmin sadece dindışı bir alanda tezahür etmediğinin gösterilmesine de başka bir örnek teşkil etmektedir. Bazı *dictatoreslerin* direkt olarak Roma hukuku üzerinde çalıştıklarını kendi uzmanlıklarında fark yaratmak için kullandıklarını görülürken bazı *dicdatoreslerin* retoriği toplumda değişim yaratmak için kullandıkları görülmüştür. Örneğin, Ezzelino Romano'nun

tiranlığına karşı Seneca trajedilerini kullanarak bir biçim oluşturan Albertino Musatto, bu uzmanlığını toplumda pratik siyasal etki yaratmak için kullanmıştır (Burns ve Goldie, 1991:12) Hümanist Cola di Rienzo da benzer bir şekilde *lex regia*yı kendi arkadaşlarını Romalılarda da olduğu gibi bir kent devletini(*komününü*) mükemmelleştirmeye ikna etmek için kullanmıştır (Burns ve Goldie, 1991:12). Musatto gibi pratik siyasal etki yaratmak için retoriğin kullanımı, Skinner tarafından Hümanistlerce *ars dictaminisin* biçimsel olarak değişmesi şeklinde yorumlanmıştır. Bahsi geçen bu ikinci biçimsel değişiklik ise *ars aregendi* olarak adlandırılmıştır. Resmî kamusal söylev manasına gelen *ars aregendi* 12. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmiştir (Skinner, 2014:49). Hümanistler bu yeni biçimi İtalyan kent *komün*lerinde *komün* çıkarlarını desteklemek üzere kullanmıştır. Bu biçimdeki örnekler 12. yüzyılın sonlarından itibaren ise *ars dictaminisin* biçimsel retorik kurallarından ziyade, bilinçli bir şekilde İtalyan kent *komün*lerinin yasal, toplumsal, siyasal işleri için kullanılmaya başlanmasıyla gerçekleştirilmiştir (Skinner, 2014:50).

Ars dictaminisin biçimsel değişimi İtalyan kent *komün*lerinde hümanist örneklerin çok çeşitli varyasyonlara sahip olmasına neden olan etkenler arasında yer almıştır. Kimi kent *komünü* hümanistleri politik olarak aktif bir biçimde *komün* yönetiminde görev alırken *komünde* yaşayan kimi hümanistler *komün* yönetiminde yer almamıştır. Petrarcha, Roberto de' Rossi ve Nicolo di Niccoli, hiç evlenmemiş ve devlet görevlerinden uzak durmuş, araştırmalara ve kitaplara odaklanıp (Nauert, 2011:38) aktif siyasal yaşama katılmadan inzivaya çekilmiş bir hayat sürmüştür (Burns ve Goldie, 1991:10). Öte yandan Salutati, Musatto, Latino Latini, Leonardo Bruni gibi hümanistlerin siyasal yaşamda etkin roller almıştır.

Her ne kadar siyasal yaşamda yer almayıp inzivaya çekilmiş olsa da Petrarcha Kent *komünü* hümanistlerinin en önemli isimlerinden birisi olarak yerini almış, yarımada'nın kuzeyinde yer alan kent devletlerinde hümanizm adına önemli gelişmeleri başlatmıştır. Petrarcha yeni bir hümanist eğitim sisteminin oluşturulması adına duayen bir örnek olmuştur. Çünkü 12. yüzyıl Floransa'sında; Dante Alighieri Brunetto Latini ve

Francesco Petrarca yeni hümanist eğitimin temellerini atmıştır. Floransa *komününde* sunulan bu hümanist eğitim; gramer, retorik, etik, şiir ve tarih alanlarını konu almış ve eğitimin öğretmenleri olan hümanistler bu eğitime *studia hümanitatis* adını vermiştir (Goodman ve MacKAY, 1990:3). Black ise *studia hümanitatisi* hitabet, şiir, dil bilgisi, tarih ve ahlak felsefesini içeren yeni öğretim tarzı olarak tanımlamış, kültür sorumluluğunun daha geniş çapta ağırlık kazandığı bir öğretiye dönüştüğünü iddia etmiştir (Black, 2020:66). *Ars dictaminis- ars aregendi* eğitimin dönüşümünün bir nevi tetikleyicisi olmuştur (Goodman ve MacKAY, 1990:4).

Petrarcha ve arkadaşları önderliğinde verilen hümanist eğitim 14 -18 yaşlarındaki erkek öğrencilerin hukuk, tıp ve noterlik alanlarına yönlendirmek üzere sağlamıştır. Çünkü İtalyan kent devletlerinde yaşayan önde gelen yurttaşlar oğullarının gerek üniversite merkezli eğitime dayanan mesleklerde gerekse de ticari yaşamda kariyerler için yararlı bir hazırlık sürecinden geçmelerini istemiştir (Nauert, 2011:59). Birinci kısımda bahsedildiği üzere noterler yarımada'nın kuzeyinde yer alan kent *komünlerinde* hem *komünlerin* yönetimde hem de ticarete oldukça etkin görevler almıştır. Noterler kent *komünlerinde* ticaretin artışıyla birlikte önem kazanmış, kendine özgü işleyişi olan ticaret hukuku ve ticari bilimlerin gelişiminde fonksiyonel görevler almıştır. Her şeyden önce, İtalyan ticaretinin belleği olma görevini yerine getirmiştir. Ticaretin artan önemi, yarımada'nın kuzeyindeki şehirlerde eğitim ve okuryazarlık üzerine bir yoğunlaşma getirmiştir. Bu bölgelerde eğitim, temel eğitim seviyelerinin yanı sıra özel amaçlar için de düzenlenmiştir. Özellikle, noter gibi belirli meslek gruplarına yönelik eğitim, hukuk ve retorik gibi alanlarda derinleşmiş, mesleki uzmanlık gerektiren el kitapları oluşturulmuştur. Eğitim sürecinde kullanılan diller ise Latince ve İtalyanca olarak çeşitlenmiştir (Nauert, 2011:60). Ticari sözleşmeler noterler tarafından kayıtlanarak güvence altına alınmıştır. Noter kayıt defterleri *komünlerin* ticari canlılığının hem göstergesi hem de güvenliğini oluşturmuştur.

İtalyan yarımadasında ticaretin gelişimi ve *komünün* gelişimi aynı dönemde büyük bir ivme kazandığından İtalyan *komün* okulları, hümanist okullar, yarımada kent

devletlerinde iyice yaygınlaşıp kilise okullarıyla sayı bakımından yarışır hâle gelmiştir. Siyasal olarak egemen sınıfta bulunan genç erkelere, mamur bir hakikat araştırması yerine insan yaşamının günlük hayatına dair sağlıklı kararlar alma fırsatı sunan hümanist eğitim kent *komün*lerinde egemen sınıfın tercihi olmuştur (Nauert, 2011:61). Hümanist eğitim içeriğinde ahlak felsefesini içerip içermemesiyle ilgili itilafa düşülmüş, hümanistlerin hümanist eğitimle ahlak felsefesini aşılama arasında bir bağ bulunduğu yolundaki iddialar sorgulanmıştır. Orta çağda açığa çıkan bu hümanist eğitimin Latin Hümanizmi'nden farkının ahlak felsefesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Hümanist eğitimde ahlaki konularda bazı kitaplar okutulsa da eğitimde kullanılan ahlak yorumları incelendiğinde ahlaki konulardan ancak üstünkörü söz edildiği ve eğitim içerisinde yer alan ahlaki çalışmaların sözcüklerin anlamı, sözcüğün etimolojisinin ezberlenmesi ve üslup meselelerinde ilişkin bezdirici bir sürecin ötesine geçmediği saptanmıştır. Örneğin, hümanist öğretmenler Cicero'nun ahlak yorumlarının felsefi bir çerçevede irdelemesinden daha çok Cicero gibi klasik ve akıcı bir Latinceye odaklanmıştır. Ancak hümanist öğretmenler eğitimlerinde Cicero gibi mamur bir varlık felsefesine yer vermemiştir. Hümanist kariyer de üstün ahlaklı kişiler olmaya dayanmak yerine üstün Latince üsluba dayanmıştır (Grafton ve Jardine, 1986:20-22). Nihayetinde, *komün*de hümanist eğitim müfredatında yer alan retorik sanatları ve dilbilgisi eğitimi, içeriğini doğa bilimleri ve felsefenin oluşturduğu okullardan daha çekici gelmiş ve sayıları daha çok artmıştır. Esasında Petrarcha tarafından kurgulanan bu eğitim İtalyan seçkinlerin *Padeiası* durumuna gelmiştir fakat burada verilen eğitim sanatsal bakımdan çekici olmaktan kaynaklanmayıp gündelik hayatla iç içe yapısı ve pratik ihtiyaçların karşılanmasından kaynaklanmıştır (Nauert, 2011:64-65).

Hümanistler, elit kesimin tercihlerini ve hümanizmin yaygınlaşmasını sadece İtalyan yarımadası sınırları içerisinde değil, Avrupa'nın farklı ülkelerinde de şekillendirmiştir. Hatta bazı soylular buradan hareketle kendi çocuklarının eğitimi için hümanist öğretmenleri tercih etmişlerdir. İtalya'da 15. yüzyılda *studia humanitatis* üniversitelerde okullarda ve kütüphanelerde yerini almıştır. Gelişen eğitim, kütüphane ve koleksiyonun Avrupa'da yabancı öğrencileri çekmiştir. Erasmus ve daha önce gelen yabancı

öğrencilerin yarımada eğitim aldıkları bilinmektedir ve böylece hümanizmin popülerleşmesi artış göstermiştir (Goodman ve MacKAY, 1990:9).

İtalya hümanizminin yayılmasından sonra Avrupa geneline İtalyan hümanistlere de rağbet artmış, İtalyan hümanistler danışma meclislerinde ve mahkemelerde yaygın bir şekilde görülmeye başlamıştır. Örneğin, Macar Kralı Matthias Corvinus 1458-1490 yıllarında hüküm sürmüş ve tahta gelmeden önce hümanistlerden eğitim almış Ficino'yu Macaristan'a çekmeye çalışmışsa da başarılı olamamış fakat arkadaşı Francesco Bandini'yi kraliyet servisine almayı başarmıştır (Goodman ve MacKAY, 1990:5). Matthias ayrıca Galeotto Marzio'yu kendi biyografisi ve kütüphanesine bakmak için çağırarak, Parmalı Taddeo Ugoletto'yu kraliyet kütüphanecisi olarak atarken Ascolili Antonio Bonfini'yi Macar tarihi yazmak üzere görevlendirmiştir (Goodman ve MacKAY, 1990:6). İngiltere Gloucester dükü Humphrey Leonardo Bruni'yi İngiltere'ye davet etmiş ve himayesini Tito Livio Frulovisi'ye vermiştir. Benzer şekilde İspanyol soylular tarafından davet edilen Pietro Martire d'Anghire ve Lucio Marieno örnekleri de bulunmaktadır (Goodman ve MacKAY, 1990:7). *Declaration of Arbroath* anonim bir mektup olarak Papa'ya gönderilmiş, Rönesans benzeri bir tutum olarak İskoçya'nın İngiltere'den bağımsız olduğunu belirtilmiştir (Goodman ve MacKAY, 1990:49). Hümanistlerin kraliyet ve aristokrat kesimin danışmanlığını üstlenmelerinin sebebi zengin Latince mektupları kaleme alabiliyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Hümanistlerin kamusal yaşamdaki bu zafer politik alana taşındı mı sorusunun cevabı ise Baron ve sonraki iki jenerasyon araştırmacılarına kadar evet olmuştur (Burns ve Goldie, 1991:16). Hümanistlerin politik alanda zafer kazanıp kazanmadığı bilgisi ancak *komün* içerisinde okunabileceğinden bir sonraki kısımda mekansal bağlam olan *komünde* bulunan hümanist karakteristikler irdelenecektir.

2.1.3. Komün Hümanistlerinin Karakteristiği

Hümanist eğitimin kurucusu Petrarcha kent *komünü* geleneğine yeni bir soluk getirdiğinden hümanist karakteri saptaması yapmak için önemli bir örneği teşkil etmiştir. Petrarcha kent devleti (*komünü*) geleneğinde *Studia Humanitatis* biçimini veren ilk örnek olarak yer aldığı belirtilmiştir. Bu nedenle Petrarcha için ruhsal yarı kürenin yeni Kolomb'u ve modern kültürün kâşifi tanımlamaları yapılmıştır. Fakat yapılan geleceğin kâşifi atfına karşın hümanistler kendilerini geçmişin kurtarılması olarak görüyor, aradıklarının gelecekte değil geçmişte olduğunu düşünmektedirler (Davies, 2008:68). Petrarcha'nın geleceğin kâşifi olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği birlikte bilinen bir gerçeklik varsa onun Petrarcha'nın orta çağa ilişkin en önemli buluşu tarihsel süreklilik anlayışını getirmesidir (Nauert, 2011:26).

Petrarcha'ya göre Roma'nın düşüşünden sonraki Rönesans öncesine kadar giden dönemi Karanlık Çağ olarak tanımlanmıştır. Ona göre Karanlık Çağ; barbarlık, kültürsüzlük ve düşük kültür çağıdır. Rönesans öncesi hümanist canlanma ise yüksek kültür çağının başlangıcını oluşturmaktadır. Antik dönem eserlerinin taklitlerini ve çevirilerini yapan Petrarcha'nın klasik metinlere yaklaşımının temelindeki metodolojik ilke, gerçek söz ustalığı ve gerçek ahlaki bilgeliğin Cicero ve Vergilius gibi önemli Romalı yazarlarda birleşmiş olduğuna inancından kaynaklanmaktadır. Petrarcha için Cicero önemli bir yer kaplamaktadır. *Pro Archiaia*'yı (şiiirin toplumsal yararlığını savunan bir eserdir) ve Cicero'nun özel mektuplarının üç cilt derlemesini bulup çevirdiğinde Cicero'nun kişiliğini anlamasına olanak vermiş ve hayranlık uyandırmış hatta Cicero'nun ahlaki bilgeliği söz ustalığıyla birleştirme yeteneğine ve böylece insanların düşünsel doğaları kadar duygusal doğalarına, akıl kadar istence de hitap ettiğini iddia ederek Cicero'nun Aristoteles'ten daha üstün bir düşünür olduğu kanaatine varmıştır. Petrarcha kişisel yaşamında siyasal hayata hiç karışmayıp münzevi bir yaşantı sürmüş olmasından Cicero'nun tek hatasının aktif siyasal yaşamda yer alması olarak tanımlasa da Romanın büyüklüğünün, Cato ve Cicero gibi yaşamlarını kamu hizmetine adanmış ve toplumun gönencini hep kendi kişisel yararının önüne koymuş olan (iddia

edilen) Romalıların ahlaki yüceliklerine, erdemlerine ya da yurtseverliklerine yüklemiştir. Ahlaki erdem ve belagate dayanan ikna gücünün birliği Roma'nın o çok beğendiği ayırt edici üstünlüğü olarak yer almıştır. Nauert tarafından Petrarcha'nın eserlerinde Roma cumhuriyetçiliğini yüceltmesi Floransa'nın iç işleyişinde her zaman demokratik olmasa da despot yönetimi kabul etmeyen, diğer Kuzey İtalya kentleri gibi despotizme hiçbir zaman teslim olmayan cumhuriyetçi yapısının temeli olarak görülmüştür (Nauert, 2011:85).

Hümanizmin, despotizme karşı duruşunun temelini buradan alıp almadığı hususunda direkt çıkarımlar yapmak yukarıdaki ifadelerden pek mümkün değildir fakat, Petrarcha'nın İtalyan hümanist geleneğindeki etkin rolü yadsınamaz bir gerçekliktir. Çünkü o kurduğu hümanist eğitim geleneğinin ilk *dictatores*lerinden biri olarak yerini almıştır. Öte yandan Petrarcha'dan sonra gelen hümanist örneklerin siyasal olarak daha aktif bir yapıya büründükleri ve *komün*ün özgürlüğüne dair çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Hümanistlerin siyasal aktiflikleri ve *komün* özgürlüğünün savunusu geliştirmelerinin asıl sebebi hümanist eğitimde yer alan *ars dictaminis* ve *ars aregendi* biçimlerinin birleştirilmesinden kaynaklanmıştır. Hümanist eğitiminin ve hümanistlerin imajının giderek daha kamusal ve daha siyasi bir karakter kazanmıştır (Skinner, 2014:50). Örneğin Alberto Musatto, Lovato Lovati, Colloccio salutati kent devletlerinin despotizm veyahut başka güçlere karşı duruş sergileyen örneklerden olmuştur. Yarımada'nın kuzeyinde ise hümanistler *komün*lerin cumhuriyetçi özgürlüğü savunusunu Cicero ve Salutati'yi model olarak yapmıştır (Goodman ve MacKAY, 1990:49-50).

Yarımada'da yer alan Padova ve Arezzo ve Floransa kentleri ön-hümanist olarak nitelendirilen hümanist çevrenin merkezi hâline gelmiş, Padova, Arezzo ve Floransa'da hümanizmin *ars aregendi* temelli eğitiminin boyutunu daha çok belirginleşmiştir. Ön hümanist olarak nitelendirilen Lovato Lovati Arezzo'da yaşamış Seneca tragedyalarını çalışmıştır. Lovato Lovati hümanist öğretmen olarak Ferreto di Ferreti'ye eğitim de

eğitim vermiştir. Ferreto di Ferreti *komün*ün loncalar eliyle yürütölen görece özgür siyasal varlığını korumak yerine *signori* yönetimini yücelten eserler vermiştir. Bu bakımdan Ferreto di Ferreti tezin ilerleyen kısımlarında yer alan diğer hümanist örneklerden *komün* bağımsızlığını ve yönetim yapısını korumayı hedeflemek bakımından ayrılmıştır. Ancak Ferreti'nin öğrencisi olan Alberto Musatto (1261-1329) Ferreti'den *komün* yönetimine ilişkin tutumda farklılaştırmıştır. Padova siyasetinde önemli bir figür olan Musatto Livy'nin ve Sallust'un Cumhuriyetçi Roma anlatımından esinlenmiştir. İmparator 7. Henry'nin ölümünden sonra İtalyanların kaydettiği gelişmeleri titizlikle incelemiş, *Ecerinis* adlı eserini oluşturmuştur. Biçimsel olarak ise Seneca'nın Tragedyalarından etkilenen Musatto, kent *komün*ünde cumhuriyetin ateşli savunucusu olarak yerini almıştır (Skinner, 2014:60). Benzer bir şekilde Latino Latini de kent *komün*lerine ilişkin iyi yönetimi aramıştır. "*Hazine Kitapları*" isimli serisinin son kitabı olan "*şehirlerin Yönetimi*"nde, iyi konuşma ve iyi yönetme arasında önemli bağıntılar kurmuş ve iyi yönetmenin iyi konuşmaktan geçtiğini, şehir yönetimi için retoriğin olmazsa olmaz olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Latino Latini üç tür yönetim olduğunu belirtmiştir: Kralların, aristokratların ve halkın yönetimi. Halkın yönetiminin bu türler arasında en iyisi olduğunu savunmuştur. Latini'ye göre Krallar ve diğer prensler, kent halkının çıkarlarını korumaktansa kendi çıkarlarını koruyan yöneticileri oluşturmaktadır. Yarımadanın *komün* halkı, kendi *podestasını* ve yöneticilerini seçerse iyi yönetime ulaşılmış olur fikirlerinin yaygınlaştırılmasına katkı sunmuştur (Skinner, 2014:59). Ayrıca Latino Latini *Prenslerin Aynası* adlı eserinde yöneticilerin sahip olması gereken erdemleri sıralamıştır. Prenslerin Aynası adlı eserinin ilham kaynağını Aristoteles'in *Nikomakhosa Etik*' i oluşturmuştur. Latino Latini *Nikomakhosa Etik* kitabının tercümesini yapmıştır. Latini, *Prenslerin Aynası*'na bir hükümdar merhametli, adil ve ihtiyatlı olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca hükümdarın varlığını sürdürebilmesinin ön koşulunu korkulan değil sevilen bir idareci olunmasından geçtiğini iddia etmiş, Cicero'dan alıntı yaparak korkuyla elde tutulan senyörlüğün de uzun sürmeyeceğini vurgulamıştır (Skinner, 2014:65-66).

İtalyan kent *komünü* geleneğinde bir diğer önemli figür olan Coluccio Salutati, Floransa'nın bütün kent *komün*leri arasında ün kazanmasına destek olmuştur. Hümanist

kültürel hegemonya Salutati tarafından oluşturulmuş, yarımada genelindeki klasik kültür meraklılarına çekici gelen bir ortak girişim olarak kendi fikirlerini eğitimli sınıfların kültürel kodu olarak kabul ettirmiştir. Salutati Cicero'nun *Ad Familiares* çevirisini yapmış ve kitaplığına 800'ü aşkın kitap sığdırma başarısını elde etmiştir. Petrarcha'nın aksine, inzivaya çekilerek Tanrı sevgisi ve manevi olanı öncelemek yerine evli ve geçindirmesi gereken bir ailesi olduğundan Salutati, noter olarak hayatına devam etmiştir ve sürekli olarak emlak işleri ve hükümet işiyle uğraşan profesyonel bir noter olarak hayatını sürdürmüştür. 1390 -1420 yılları arasında noter Coluccio Salutati'nin Floransa'da baş hâkim (bakan, *chancellor*) olmasıyla birlikte hümanist çalışmalar ve politik eylemlilik kaynaşmıştır (Burns & Goldie, 1991:12). Aslında, Cumhuriyet'in baş görevlisi, *konsül*, olma başarısı Salutati'nin hümanizmin çok değer verdiği retorik eğitiminin faydasını görmesi sayesinde gerçekleşmiş ve bu sayede *komün*'ün diplomatik işlerinde görev almıştır. Salutati, siyasette aktif bir rol oynamıştır. Özellikle, saldırgan Milano Dükü'ne karşı yürütülen diplomatik yazışmalarda yer almıştır. Bir Tiran karşısında siyasi özgürlükleri savunarak Floransa *komün*'ün çıkarlarını etkili bir şekilde savunmuştur. Bu yazışmalar, onun bir yandan retorikteki başarısını göstergesi niteliğinde olmuş öte yandan, Floransa kent *komün*'ünün özgürlük davasına güçlü bir destek sağlamıştır (Burns & Goldie, 1991:13).

Salutati; Poggio Bracciolini ve Leonardo Bruni gibi genç araştırmacılar desteklenmiş, klasik metinler çoğaltılmaya başlamıştır. Salutati, Milan propagandalarına ve Gian Galezzo Visconti'nin agresif politikalarına karşı cumhuriyet savunusu yapmış, Floransa'yı Antik Roma'nın mirasçısı olarak nitelendirmiştir. Daha sonra öğrencisi olan Bruni de *konsül* olarak aktif politikada yer almış, cumhuriyetçiliğe olan inancı ve kent *komün*lerine dair üretilen bütün değerlerin yeniden irdelenmesine sebep olmuştur. Bruni aktif vatandaş kavramını geliştirmiştir. Bruni' ye göre örnek aktif vatandaş Dante gibi olmalıdır. Dante'nin ana dili kullanarak eserler vermesini her dilin kendine ait mükemmellikleri ve kendi sesi olduğunu savunusunun geçerliliğine inanmış ve İtalyan ve Latin şiirinin sonsuz ünü olduğuna inanmıştır. Olayları açıklamada tutarlı ve orijinal olan ve geleneksel açıklamaları reddeden güçlü bir tarih teorisi geliştirmiştir. Bruni, tarih yazımında Tukididis'ten etkilenmiş ve antik Roma'nın cumhuriyet olmasını tercih

edip Atina'nın cumhuriyetçi yapısını yüceltmıştır. Bruni siyasette ve edebiyatta yeteneğin ancak erdemi ödüllendiren bir toplumda büyük başarılar üretebileceğine inanmış, bu sebepten ona göre Roma imparatorluk hâline geldiğinde bunu yapmayı bırakmıştı ve böylece hümanizm Roma'nın mirasçısı ve cumhuriyetçi özgürlüğün ve hukukun savunucusu olarak görülmüştür. Roma'nın düşüşünü İtalyan şehir devletlerinin yükselişinin ön koşulu olarak kutlamıştır (Burns & Goldie, 1991:12).

Yukarıda seçilen örnekler irdelendiğinde hümanistlerin yoğunluğunun Floransa kent *komününde* toplulaştığı görülmüştür. Ayrıca hümanizmin *komün* karakterinin özgürlükçü, cumhuriyetçi, vatandaşlık bilincini içeren, literatürde sivil erdemler olarak adlandırılmaktadır, ilerlemeci bir ideoloji olarak şekillendirildiği görülmekte ve “sivil hümanizm” olarak adlandırılmaktadır (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:280). Floransalı hümanistlerin sivil temaya verdikleri büyük değeri vurgulamak son derece önemlidir ve sivil temanın sosyal , siyasi kökeninin doğasını vurgulamak da aynı derecede hayati önem taşımaktadır. Bu tema, gerçekte literatürde yer alan hümanist bakış açısının büyük bir bölümünü etkilemiştir. Hümanizmdeki sivil erdem teması, yalnızca akademik bir konu olmak yerine kent *komünlerinin* pratik yaşamında da etkin rol alan yöneticiler arasında popüler olmuştur. Sivil hümanizmde yer alan erdemler, *komünün* siyasi sınıfında ahlaki pusula görevi görmüştür. Hümanistlerce geliştirilen bu pusula toplumda vatandaş-hatip idealini somutlaştırmıştır. Cicero'nun "*insanın asıl görevi eylemde bulunmak ve topluma hizmet etmektir*" felsefesi, Floransalı hümanistlerce kabul görmüştür. Floransa'da Giangaleazzo Visconti'den gelen tehdit, Roma geçmişinin zaferlerine olan yenilenen ilgiyi daha da çok artırmıştır. Bu tarihsel bağlam, Floransalı hümanistlerin entelektüel ve ahlaki çabalarını şekillendirmede yalnızca bir arka plan değil, aynı zamanda aktif bir unsur olmuştur (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:282). Yukarıda bahsi geçen hümanistlerin birçoğunda yer alan cumhuriyet, *komün*, savunusu özellikle Giangaleazzo Visconti tehdidiyle birlikte perçinlenmiştir. Bu bağlam, hümanistlerin çalışmalarını ve yazılarını derinden etkilemiş,

onlara antik Roma'nın erdemlerini ve siyasi ideallerini yeniden canlandırma konusunda ilham vermiştir.

Floransalı hümanistlerin eserlerinde ve düşüncelerinde, belirgin bir tarihsel idealizmle çağdaş ihtiyaçlar ve zorluklar arasında bir karışım olduğu açıktır. Ancak bu sivil hümanist anlayış literatürde sadece metinler üzerinden okunduğundan farklı çıkarımların oluşturulmasına neden olmuştur. Örneğin, Burns ve Goldie'ye göre Floransa hümanistleri seküler siyasal düşüncenin ve “modern” cumhuriyetçi ideolojinin kurucuları olmuştur. Hümanistler dönemin düşünce yapısını değiştirmişlerdir (Burns ve Goldie, 1991:17). Yapılan “modern” olma atfı tarihsel bağlamsız düşünüldüğünde makul görünmektedir. Ancak bu konseptleştirme hem hümanistlerin bulunduğu sosyal sınıflarla bağlantılandırılarak hem de tarihsel bağlam çerçevesinde irdelenmelidir. Bu iki bağlantı kurulduğunda daha farklı çıkarımlar yapılacaktır. Tezde *komün* hümanistlerinin sınıfsallıkları özellikle Floransa kent *komününde* irdelenmektedir. Çünkü yarımadanın kuzeyinde bulunan Floransa kenti hümanistleri için yapılan yorumlarda hümanistlerin genellikle cumhuriyet savunusu yapan “modern” ideolojinin oluşturucuları olarak sunulması durumu söz konusu olmuştur. Ancak hümanist örnekler içerisinde farklı yapıda olanlar da bulunmaktadır.

Floransalı başka bir hümanist olan Dante, Lüksemburglu Henry imparatorluk adına Floransa'yı işgal ettiğinde cumhuriyetçi özgürlüğün savunusunu yapmak yerine 1309 ve 1313 yılları arasında Monarşi eserini yazmıştır. Eserinde bütünü parçadan üstün olduğunu dolayısıyla İmparatorun cumhuriyetçi yönetimden daha iyi yöneteceğini iddia etmiştir. İmparatorun adaletin üstünlüğünü azami hâle getireceğini ve imparatorun Tanrı'nın insan doğasına bahşettiği en büyük hediye olan özgürlüğü en üst düzeye çıkaracağını iddia etmiştir. Ayrıca Dante'ye göre öbür dünyadaki mutluluk kilise rehberliğinde kazanılıyorsa dünyadaki mutluluğun da imparatorluğun rehberliğinde kazanılacağını inancı mevcut olmuştur (Skinner, 2014:37). Dante'nin imparator yanlısı tutumu diğer Floransalı hümanistlerden ayrılmıştır. Bu ayrışmanın en önemli nedenlerini Dante'nin mensup olduğu ailenin Floransa'nın aristokrat ailelerinden olması

ve Floransa'nın *komün* hâlini aldığı dönemde ailesinin Floransa'dan sürgün edilmesi oluşturmaktadır (Neajmy, 2006:12). Monarşi adlı eserinden de anlaşılacağı üzere birinci kısımda bahsedilen imparatorluk-papa çatışmasında imparatorluğun yanında yer almıştır.

Nauert Floransa'da önde gelen hümanistlerin ya varlıklı yönetici seçkin ailelerin bir üyesi olarak doğduklarını ya da kent yönetiminde yer alan varlıklı yurttaşlara hizmet etmeleri sayesinde hatırı sayılır bir saygınlık ve servet edindiklerini iddia etmiştir. Özellikle, Visconti tehdidiyle 15. yüzyılın başlarında, Floransalı hümanistlerin kamu hizmetine dair savunacakları fazla alanın bulunduğunu iddia etmiştir. Hümanistler 14. yüzyılın son iki on yılının öncesine kadar, toplumda görünür olmasalar da son iki on yılda toplumda sivrilmiştir Bağımsızlığın yitirilmesiyle karşı karşıya kalan yönetici seçkin hümanistler, *komün* yapısının savunusu için seferber olmuş ve siyasal krizi kendi cumhuriyetçi özgürlükleriyle Milano dükünün tiranlığı arasındaki mücadele olarak yorumlamışlardır (Nauert, 2011:37-42).

Nauert'in destekleyen Martines de Floransalı hümanistlerim yoğun bir şekilde politik ortamlarda büyüdüğünü ve kent yönetiminde politik olarak etkin ailelerde yetiştiklerini ya da en azından kamu işleriyle derinden ilgilenen kişilerle sıkça bir araya geldiklerini iddia etmiştir (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:280). Örneğin Collocio Salutati için 20. yüzyılın başlarında iki İtalyan bilim insanı, Demetrio Marzi ve Francesco Novati araştırma yapmış, Salutati'nin Floransa Cumhuriyeti'nin baş sekreterlik görevini yürüttüğü dönemdeki (1375-1406) mali ve sınıfsal durumunu netleştirmeye çalışmıştır. Marzi, Salutati'nin gelirinin toplumun en üst %4 seviyesinde olduğunu iddia etmiştir. Novati ise Salutati'nin vergi rakamlarını irdeleyerek Salutati'nin toplumun en üst %2'si arasında yer aldığını tespit etmiş, Salutati'ni Floransa'nın en köklü ailelerinden birisi olan Donatti ailesinden geldiğini aktarmıştır (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:103). Salutati örneği Nauert'in hümanistlerin sınıfsal konumlarıyla ilgili iddiasını destekler bir niteliktedir. Çünkü Salutati ancak *komün* var olduğu müddetçe *komün*'ün baş sekreterliği görevini sürdürülebilecektir. Başka bir ifadeyle, *komün*'ün çıkarları ile

Salutati'nin sınıfının ve gelirinin korunması aynı kaderi paylaşmakta, dolayısıyla *komün*ün çıkarlarıyla Salutati'nin çıkarları örtüşmektedir.

Hümanistler ve *komün*ün çıkarları birbirleriyle o kadar ilişkilidir ki hümanistler *komün*ün stabilitesini bozucu gelişmelerin varlığına karşı da keskin bir tutum geliştirmiştir. Birinci kısımda Floransa örneği irdelenirken kentte siyahlar ve beyazlar hizibi olarak ikiye ayrışmanın yer aldığı belirtilmişti. Floransalı hümanistler bu ayrışmanın varlığından son derece rahatsız olmuş ve rahatsızlıklarını eserlerinde de dile getirmiştir. Hümanistler, hizipleşme ve tiranlık arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu iddia etmiştir. Bu ayrışma ve uyuşmazlık sorunun kent *komün*lerine yönelik en büyük tehdit olarak görmüş ve hatta *captiani del popolonun* varlığının dahi kentin huzurunu bozucu bir unsur olarak atfetmiştir (Skinner, 2014:77). Latini ve diğer hümanistler şehir hiziplerinin kentlerinin şanına leke sürdüğünü öne sürmüştür. Kentlerin birliği son derece önemsenmiştir. Dino Compagni kentlerin özgürlüğünün kaynağını başka bir seviyeye taşıyarak kentlerin özgürlüğünü yurttaşlar arası sevgi ve kent sevgisiyle ilişkilendirmiştir. Dino Compagni “*yurttaşlarımızı sevgili kardeşleriniz gibi sevin ve kent için sevginizi ve esenliklerinizi canlı tutun*” ifadeleriyle sevgiyi kent için en temel mesele hâline getirmiştir. Dino Compagni kent özgürlüğü için Floransa’da yer alan siyah ve beyaz hiziplerine dair bir seçim yapmak zorunda kaldığında ise beyazların daha çok cumhuriyet savunusu yapması sebebiyle seçimini beyazlar yönünde yapmıştır (Skinner, 2014:64). Hümanistlerin cumhuriyet yanlısı tutumu her zaman yurttaşların çıkarıyla cumhuriyetin çıkarlarının örtüştürülmesinden geçmektedir. Cumhuriyetin ve *komün*ün korunması ahlaki değerleri öncelemekten ziyade siyasal çözümleyici olmaktan geçmektedir (Skinner, 2014:80).

Cumhuriyet ve *komün*ün korunması büyük ölçüde yurttaşlık ideolojisinin geliştirilmesiyle sağlanacağı inancıyla sağlanmıştır. Yurttaşlık oluşturma ve yurttaşlığa ilişkin söylemler hümanistlerce sıkça geliştirilmiştir. Örneğin Bruni başlarda çağdaşı olduğu insanı ve zamanını klasik çağlardan daha aşağı bir konumda konumlandırırsa da sonradan fikri değişmiş ve Floransa'nın yurttaşlık erdemlerini cumhuriyet bağlamında

her fırsatta övmüştür (Skinner, 2014:79). Böylece Floransa’da hümanistler sivil hümanizmi şekillendirerek insanları yönetme büyük hedefinde normal insanların sadakat ve bağlılıklarını kazanmışlardır. Bu da siyasal ve sosyal elitlerin dikkatini çekmiştir. 1420’lerden itibaren hümanizm, önde gelen vatandaşların isteklerini belirginleştiren ve sıradan insanların ve müttefiklerin sadakatini uyandıran bir yurttaşlık ideolojisi oluşturabileceğini göstermiştir (Burns & Goldie, 1991:13). Poggio siyasal ve sosyal elitlerin isteklerini belirginleştiren örneklerden birisini oluşturmuştur. Poggio, hırs üzerine bir diyalog hazırlamış, diyalogda konuşmacı ticaret seçkinleri arasında normal ve gerekli olan bir açgözlülüğün günah değil yaşamsal bir yurttaşlık erdemi olma olasılığını araştırmıştır. Çünkü Poggio’ya göre para, cumhuriyeti ayakta tutan bir dizi sinir gibi hayati bir öneme sahiptir ve ticaret seçkinleri yerine açgözlüler buna sahip olduklarında *komün*ün temelini sarsılacağını düşünmüştür (Burns & Goldie, 1991:12-15).

Floransalı hümanistlerin cumhuriyetçi tutumları dikkate değerdir. Ancak, Floransalı hümanistlerin sivil erdemlere atfettiği değer ve Floransalı hümanistler için kentin özgürlüğünün, cumhuriyetin, ne anlam ifade ettiği de bir o kadar önemli bir unsurudur. Nihayetinde hümanistler; kendi deneyimleri, dünya görüşleri ve toplumsal konumları çerçevesinde olayları değerlendirmeye meyilli olmuştur. Hümanistlerce, klasik edebiyattan alınan birçok ilham da bu minvalde gelişmiştir. Hümanistlerin *komün*ün çıkarlarıyla eşgüdümlü çıkarlara sahip olduğu ve bu çıkarların hümanistlerin sınıfsal yapılarından temellendiği ifade edilmişti. Bu çerçevede değerlendirildiğinde geliştirilen sivil hümanist anlayışın “modern” olmaktan ziyade çıkar ortaklıklarının korunması çıkarımının yapılması mümkün görünmektedir. Öte yandan literatürde yer alan sivil hümanistlerin ilerlemeci karakteri tarihsel temeller üzerinden düşünüldüğünde farklı bir yapının oluşturulabileceği ihtimalini doğurmaktadır.

Sivil hümanizmin ilerlemeci karakteri Floransa’da sınıfsal olarak seçkin ve yahut *komün* yönetiminde görev almayan köylü ve işçi sınıfı için yeniden düşünülebilir niteliktedir.

Birinci bölümde bahsedildiği üzere, *komün*ün atipik feodal yapısı içerisinde yer alan kır-kent ilişkisi çerçevesinde düşünüldüğünde köylülerin *komün* yönetiminde karar alıcı pozisyonda yer almaları mümkün görünmemektedir. Benzer bir şekilde kent *komün*lerinde bulunan vasıfsız işçiler de çiftçi sınıfı gibi *komün* yönetiminde yer alamamıştır. Çünkü kent *komün*lerindeki vasıfsız işçiler kentlerde yaşamış olsalar da lonca görünümüne erişememiş ve politik olarak söz sahibi olamamıştır.

Floransa *komün*ünün Visconti'nin hükümlürlüğünde ve yahut herhangi bir diktatör rejime boyun eğmesi durumu düşünüldüğünde, alt sınıfların politik ve ekonomik yaşamının önemli ölçüde değişikliğe uğramayacağını ifade etmek mümkün görünmektedir. (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:119). Ancak diktatörlük, Floransalı yönetici sınıfının tüm yapısı ve işlevi üzerinde büyük değişikliklere yol açacak ve hem doğrudan hem de dolaylı olarak hümanistlerin konumunu etkileyecektir. Esasında hümanistler bir nevi kent *komün*lerinin yapısını diktatörlük tehdidine karşı korumak zorunda kalmıştır. Fakat Bruni'nin döneminde Visconti hanedanı ya da din adamlarıyla iş birliği hâlinde olan hümanistlerin varlığı da söz konusudur. Guarino'nun oğluna verdiği öğütte bu durum açıkça görülebilmektedir: “*Hükümdar ne söylerse memnuniyetle onayla ve böylece kendilerini ve akrabalarını refaha kavuştur*” öğüdü de vardır (Burns & Goldie, 1991:16).

Yukarıdaki bilgilerden hareket edildiğinde aslında hümanizm bir nevi araçsallaştığını görmek mümkündür. Çünkü hümanistler, hem despot yöneticilerin şehirlere karşı olan bir savaşını savunabilecek hem de bu savaşa karşı durarak *komün*leri yok edebilecek yapıda gelişmiştir. Zannımca bu işlevsel yapı sayesinde döneminde birçok öğretinin varlığına rağmen seçkin kesimin ilgisini en çok çeken hümanist okullar olmuştur. Bu durum hümanizmin zaferi olarak adlandırılmıştır.

2.2. İTALYAN KENT DEVLETİ/KOMÜNÜ GELENEĞİNDE SİVİL HÜMANİZMİN SİYASALLIĞI

Literatürde hümanizm siyasal bakımdan incelendiğinde sıkça karşılaşılan ve tartışılan hümanizm biçimi sivil hümanizm olmuştur. Sivil hümanizm kent devletleri arasında daha çok Floransa ile ilişkilendirilmiştir.

Sivil hümanizm kavramını literatürde sıkça yer almış ve genellikle iki zıt bakımdan yorumlanmıştır. İlk yorum, sivil hümanizmin kendisini kültürel yenilenme hareketi olarak sunmasını kabul etmiş ve sivil hümanistlerin ilgilendiği sosyal, politik ve entelektüel sorunlar için sundukları yenilikçi çözümleri vurgulamıştır. Bu yorum, sivil hümanizmin özgürleştirici, hatta ilerici boyutlarını ön plana çıkarmıştır. Sivil hümanizmin ilk tip yorumu, insana dair olumlu bir imaj çizilmiş, geleceğe yönelik bir bakış açısı ve eşitlik ile özgürlük inancı gibi modern merkezi değerlerin kökenini sivil hümanizmde aramıştır. İkinci yorum ise, hümanistlerin kendilerine yönelik imajlarına ve retoriklerine şüpheyle yaklaşmıştır. Sivil hümanistlerin cumhuriyetçiliğini, Floransa oligarşisinin ideolojisi olarak görmüş, mevcut politik düzenin yeniden üretim aracı olarak değerlendirmiştir (Yoran, 2007:337).

Hümanizmi ilerici atfeden ilk yorum, Seigel'e (1968) ve birçok araştırmacıya göre Hans Baron tarafından gerçekleştirilmiştir. Siegel Baron'un hümanist hareket anlayışının açıkça ayrı ve farklı iki aşamada geliştirdiğini iddia etmiştir. İlk aşamada hümanizm çoğunlukla akademik ve edebi nitelikte gelişmiştir; ikinci aşamada ise "sivil" bir nitelik kazanmıştır. Petrarch ve onun ilk takipçilerinin edebiyatla iç içe olması hümanistlerin latince çeviriler yapması ve kendilerini çalışma ve yazı hayatına adanması hümanist geleneğin ilk aşamasını oluşturmuştur. Bu nedenle, 14. yüzyıl hümanistleri, orta çağın manastır idealini stoacı öğretilerle birleştirerek, gerçek bilginin toplumdan ve kamusal görevlerden uzak durması gerektiğine inanmıştır. Dolayısıyla tüm yeniliğine rağmen, hümanizm 1400 öncesi hâlâ orta çağa bağlı kalmıştır. İkinci aşamada ise hümanistler

"zihnen vatandaş" olduklarında, hümanizmin orta çağın manastır hayatından ve geri çekilmesinden tamamen kurtuluşu mümkün olmuş ve bu sadece Floransa'da gerçekleştirilebilmiştir. Siegel, Baron'un Floransa'nın özgün karakterinin, şehrin cumhuriyetçi kurumlarından kaynaklandığını iddia ettiğini ve bu kurumların Floransalı vatandaşlar arasında dinamik bir sivil katılım ve bağlılık ruhu teşvik ettiğini iddia ettiğini aktarmıştır. Siegel 15. yüzyıl başlarında, Floransa'daki hümanizmin sivil katılım ve bağlılık ruhuyla birleştiğini ve "...bir hümanistin yaşam tarzının ve çalışmalarının nesnelere, bir vatandaş olarak görevleriyle uyumlu olması gerektiği..." inancını doğurduğu inancının Baron'un düşüncelerinde yer aldığını aktarmıştır. Ayrıca vatandaşın eylem dünyasında yaşamının deneyiminin, hümanistlerin daha önceki "düşünceye" olan bağlılıklarını çözdüğü Baron tarafından savunulmuştur (Siegel, 1968:10). Benzer bir şekilde Ferguson'da (1958) Orta çağdan Rönesansa geçiş, aslında iki farklı aşamada gerçekleştiğini iddia etmiştir hümanizm 'in de bu dönemlerde dönüştüğünü aktarmıştır. Ona göre bu aşamalardan ikincisi, İtalya'daki kültürel yaşamın tüm eğilimini, antik çağın saf geleneklerine geri dönerek ve insan ile dünya üzerine yeni ve gerçekçi bir gözlemlerle değiştirmiştir; bu ikinci aşama ise yaklaşık olarak 1400 yılında başlamıştır (Ferguson, 1958:21).

Visconti tehdidi nedeniyle tetiklenen krizin, Floransalı hümanistleri ve vatandaşları, zorbalığa karşı sivil özgürlüğü savunmak üzere bir araya getirdiği fikrini sunmuştur. Floransa'nın özgürlük mirasını savunduğu fırtınalı yıllarda, şehrin entelektüel yaşamının yeni bir yön aldığını belirtilmiştir. Ferguson ayrıca hümanizmin alim insanlar yetiştirmek değil, iyi vatandaşlar üretmek amacıyla ilham veren bir eğitim anlayışının ortaya çıktığını ve bu eğitimin insanları günlük yaşamın faaliyetlerine ve toplumun kamu işlerine katılmaya teşvik ettiğini iddia etmiştir (Ferguson, 1958:22). Hatta vatandaşların fikirlerinin hümanist düşünceyle birleştiğini saptamıştır. Ferguson'a göre bu biçimlenmenin temel sebebinin Aristoteles ve Cicero'nun eserlerinde, bireyin kişiliğinin, ancak "*polis*" ve "*Respublica*"nın hayatına katılım yoluyla—hem entelektüel hem de ahlaki olarak—olgunluğa erişebileceği klasik inanç bulunabileceğini iddia etmiş

ve böylece 14. yüzyıl hümanizminin, artık bir sivil hümanizme dönüşmesini Ciceoro ve Aristoteles'in düşüncelerine dönüştüğünü savunmuştur (Ferguson, 1958:23). Ferguson'un fikirlerinde yer alan kamusal yaşama katılım "modern" anlamda aktif vatandaş katılımını içerip içermediği belirsizdir fakat onun için sivil hümanizmin kamusal katılımı içerdiği açıktır.

Yukarıda aktarılan ikinci yorumu taraftarları ise bu niteliklere cevap olarak sivil hümanizmde yer alan cumhuriyetçilik anlayışının Floransa oligarşisi yönetimine hizmet ettiği ve söylemlerin buna göre şekillendirdiklerini savunmuştur (Yoran, 2007:338). Neajmy sivil hümanizm anlayışının bu ilerici yaklaşımına karşı durmuş ve sivil hümanizm kavramına dair irdelemeler yapan Baron'u sıkça eleştirmiştir. Neajmy'e göre ilerici olduğu iddia edilen sivil hümanizm, çoğunlukla Floransa'da kentinden, Bruni'nin fikirlerinden ve 1402 yılında var olan Giangalezzo Visconti tehdidinden temellendirilmiştir (Neajmy, 2004:202). Fakat onun için problematik olan Visconti tehdidinin sadece hümanist eserlerden yapılan çıkarımlardan kaynaklandırılmıştır. Dolayısıyla Floransa'da gerçekleşen bu olaylara aynı dönemde hümanist olmayanlarca üretilmiş kaynaklardan bakarak sivil hümanizmin modern olarak atfedilen değerlerini yeniden sorgulamıştır. Floransa'nın seçkin bir müzakerecisi olan Buonaccorso Pitti, Palmieri ve Dati bu örnekleri temsil etmiştir. Aslında hümanist olmayanlar tarafından da Visconti'nin büyük bir tehdit olduğu kabul edilmiştir. Pitti, Mart 1402'de imparatora fon sağlamayı durdurma kararının Floransa'ya olan etkilerini, *"Milano Dükü'nün Bologna'ya ele geçirmesinden bu kadar kısa bir süre sonra ölümü yakalamamış olsaydı, özgürlüğümüze mal olacaktı. Eğer bizi yenseydi, kısa sürede İtalya'nın hâkimi olacaktı. Zaten Pisa'nın, Siena'nın, Perugia'nın, Chiusi'nin ve onların tüm müstahkem kasabalarının efendisi olduğu için bizi fethetmenin eşiğindedeydi."* Pitti'ye göre tehlike ciddi olsa da Floransa'nın hayatta kalmasıyla ilgili açıklamasında hiçbir zafer havası bulunmamıştır. *"Böylece onun ölümü bizi kurtardı ve günümüze kadar güç kazanmamızı sağladı, görüldüğü gibi, daha çok şans eseri. Bizi yönetenlerin erdemi ya da bilgeliği ya da Tanrı'nın lütfü değildir"*. Pitti'ye göre asıl tehlike Floransalılar arasındaki bölünmelerde yatıyordu:

“Bana öyle geliyor ki aşırı gururdan şişmişiz ve o kadar büyük bir kargaşaya düşmüşüz ki, içinde bulunduğumuz bu kargaşada imparator ya da başka bir güçlü lord bize saldırarak olursa dağılırız. Çünkü yönetici grubumuzun liderleri hâlâ bir uyumsuzluk içerisindedir, kendi hizipsel çıkarları ve özel kavgaları uğruna ortak çıkarları ve komünümüzün onurunu ihmal ediyorlar ve yönetici gruba kabul edilmekle hatalılar.....Tanrı liderlerimizin kazanmasını sağlamadığı sürece, bu rejimin [stato] devrilmesinden önce çok az zaman geçeceğini düşünüyorum... Hizip taraftarı yöneticiler kendi aralarında samimi bir barış yapın, ortak çıkarlar için bir araya gelin ve şimdi olduğu gibi kendi ayrı çıkarları için adaleti engellemeyi bırakın.”

Giovanni Morelli de benzer şekilde 1402'deki askeri durumun ciddiyetini vurgulamıştır. Floransa'nın Casalecchio'daki yenilgisi ve Bologna'nın Visconti birlikleri tarafından işgal edildiği haberi Floransa'ya ulaştığında şöyle yazdı: *“Umudu kaybetmiş gibiydik, çünkü elimizde hiçbir şey yoktu. Ordunun kalması hâlinde, Floransa'da yiyecek stokları iki ay bile dayanamazdı ve tahıl hasadı hâlâ harman yerlerinde yığılı durumdaydı.”* Pistoia'da hizipsel bölünmelerin patlak vermesine ve Mugello'daki feodal beylerin ve Arezzo, Prato ve Volterra'daki "Ghibelline sürgünlerinin" ayaklanmalarına dikkat çeken Morelli, şu sonuca vardı: *“Eğer dük bize saldırmış olsaydı, yapabileceği gibi, kesinlikle saldırabilirdi.” bizi hasattan ve contadonun tamamından mahrum bıraktılar ve sanırım şehir yakında onun olacaktı.”* (Neajmy, 2004:203).

Bruni ise bu durumu özgürlük kardeşlik ve yurttaşlığın birlikteliğini öne çıkararak aktarmıştır. Floransa'nın hatta yarımada Floransa'yı destekleyenlerin tek bir vücut gibi hareket ettiğine dayandırarak açıklamıştır.

“O zamanlar Floransalılarla ittifak hâlinde olan Bologna, Milano boyunduruğuna teslim oldu. Bu savaşta Floransa güçlerinin tamamı yok edildi ve General Bernardone yakalandı. Böylece Floransa'da panik yaşandı ve tüm ordunun kaybedilmesiyle hiçbir direniş ihtimali kalmamış gibi görünüyordu. Giangaleazzo, gücüne, güç ve kaynaklarını eklemiştir.

Floransalılar böyle bir güçten korkmaya başladılar. İmparatorluğuna önce Verona, ardından Padua, büyük ve güçlü şehirler eklendiğinde şüpheleri çok geçmeden arttı. Böylece şüpheleri büyüyen Floransalılar durumu düzeltmek ve kendilerini güçlendirmek için hazırlanmaya koyuldular. Giangaleazzo da dikkatli önlemler aldı ve Floransalıların şehirlerinde kalmasını yasakladı. Toskana'nın her yerinde, Floransa halkının gücünden korkan ya da onlardan nefret eden herkes artık umutla Giangaleazzo'ya dönüyordu. Ona başvurular ve Toskana'ya gelmesini istediler. Bu yalvaranlar arasında öne çıkanlar, Montepulciano kasabasını ele geçirmeleri nedeniyle Floransalılara özellikle düşman olan Siena halkıydı. Siena, görünüşte acı çekerek, açıkça radikal bir değişimden yana olmaya başladı. Kendilerini tamamen Milano'nun gücüyle birleştirerek, büyük bir Milanolu süvari kuvvetini şehirlerine kabul ettiler. İtalya'daki savaşların kiralık yabancı şövalyeler tarafından yürütülmesi olağandır Fakat Floransa'nın kendi insanımız silah mesleğini benimsedi. Ama ben çocukken, halkımız şövalye zaferine olan geleneksel saygınlığını yeniden kazandı ve büyük İtalyan bölüklerinde savaşmaya başladı. Yavaş yavaş sayıları arttı ve yetenekleri ve cesaretleri o kadar dikkate değer hâle geldi ki artık kimse yabancı şövalyeleri işe almak istemiyordu ve savaşa gidenler zafere ulaşmak için tüm güvenlerini İtalyan şövalyelerine bağladı. Bu sırada dikkate değer bir halk hareketi meydana geldi. 23 kişilik bir grup beyaz cübbe giydi ve inanılmaz derecede ateşli bir bağlılıkla kefareti ödedikten sonra, beyazlar giyinmiş uzun sıralar hâlinde insanlar barış ve merhamet için yüksek sesle dua ederek komşu şehirlere doğru yola çıktılar. Olağanüstü ve inanılmaz bir olaydı. Bir hac neredeyse on gün sürerdi. Yiyecekleri çoğunlukla ekmek ve suydü. Şehirlerde başka türlü giyinen kimse görülüyordu. Diğer şehirler, hatta daha önce düşman olan şehirler bile, onların serbestçe içeri girmesine izin verdi. Şu anda hiç kimse başkalarını dolandırmaya ya da yabancıları taciz etmeye çalışmadı. Düşmanlarda söylenmemiş bir gaddarlık gözlemlendi. İnsanların birbirlerinin şehirlerine girip çıktığı bu hareket yaklaşık iki ay sürdü. Her yerde harika bir konukseverlik ve nazik bir karşılama vardı. Bu hareketin nerede başladığı belirsizdir. Bazıları bunun kesinlikle Alpler'den Lombardiya'ya indiğini ve olağanüstü bir kolaylıkla insanları etkilediğini söyledi. İlk olarak Luccalıları Floransa'ya akın etti. Onları görmek öyle bir heyecan uyandırdı ki, daha önce anlatılanlarla alay edenler bile yurttaşları arasında kıyafetlerini ilk değiştirenler oldular ve sanki ilahi bir ilhamla hacı topluluğuna katıldılar. Beyazlara bürünmüş hacıların trenleri nereye giderse gitsin, oraların sakinleri onların örneğini takip ediyordu. Böylece Lombardiya'dan Toskana'ya, Toskana'dan Umbria'ya, Umbria'dan Lazio, Marche, Abruzzo ve diğer halklara hareket yayıldı. İtalya'nın en uç sınırlarına kadar ulaştı ve kimse bundan etkilenmedi.” (Hankins, 2007: 232-239).

Alıntı kesitten de anlaşılacağı üzere Bruni Floransalılar tabirini sıkça kullanmış ve Floransa'nın destekçilerinin de oldukça fazla olduğunu yazmıştır. Fakat Bruni Floransa'nın kendi içerisindeki politik bölünmelerini es geçmiş gibi görünmektedir. Çünkü Floransa'da vatandaşlık sadece merkezde yer alan sınıfa özgü bir kavramsallaştırılmadır. Belki de sivil hümanizmi kentin özgürlüğünün yurttaşlık bilinciyle savunanlar bu Floransalılar genel tanımından etkilenmiştir. Pitti ve Morelli de bu duruma dikkat çekmiştir. Onlar neredeyse Giangaleazzo'nun ordularının tehdidi kadar, savaşa eşlik eden (ve bazen buna karşı protestolara yol açan) iç bölünme tehlikesini de vurgulamıştır. Belki de bu nedenle ikisi de Visconti savaşlarını İtalya'nın özgürlüğü için ideolojik bir haçlı seferine dönüştürmediğini vurgulamıştır (Neajmy, 2004:203). Fakat Bruni'nin yukarıdaki anlatımında bu durumun tam tersi olduğu görülmektedir.

Bruni gibi Dati'nin de Floransa'nın bir birlik hâlinde hareket ettiğine dair eserleri bulunduğu iddia edilmiştir. Ancak Dati'nin ara sıra Floransa halkı arasındaki sınıfsallığa değindiği görülmüştür. Toplumun kendi aralarındaki kültürel uçurumuna değinmiştir örneğin, bir kâhinin Giangaleazzo'nun 1402'de öleceğine dair kehanetinin etkisini aktarırken şu yorumu yapmıştır: "*Önde gelen vatandaşlar [maggiori cittadini] buna çok az güvense de bu tür şeylere kulak veren popolo, bu konuda biraz teselli buldu.*" Ancak onun savaşla ilgili anlatımında bu ayrımcı tutumunun birden kaybolduğu görülmüştür bütün toplum Floransalılar olarak adlandırılmıştır.;

"...tiranın doyumsuz iştahının farkına varan "Floransalılar", "kanatlarını tüm dünyaya yayan ve her köşeden haber ve bilgi alan" "Floransalılardır.İtalya'nın özgürlüğünün yalnızca ellerinde olduğu" ve ruhu, mağlup edilmeye veya başkalarına tabi olmaya o kadar yabancı ve karşı olan ki, asla şüphe duymadılar ve her zaman birçok eylem planı olduğuna inandılar, yolu ve çaresi asla eksik olmayan, cesur ve emin bir yürek gibi komün 'ün ölemeyeceği ve dükün devleti de onunla birlikte ölecek tek ölümlü adam olduğu yönündeki güven duygusunu kendi ellerine veriyormuş gibi görünen umutta her zaman teselli buldular."

Dati, savaşın çıkışını yalnızca Giangaleazzo'nun "İtalya'nın efendisi ve kralı" olma hırsı açısından açıklamıştır; bu hırs “*ona daha fazla ilerlemesine asla izin vermeyen çit hâline gelen Floransalılar*” tarafından engellenmiştir (Neajmy, 2004:204).

Öte yandan Bruni'nin Floransalılara yurttaşlık erdemi çerçevesinde atfettiği bazı nitelikler bulunmaktadır. Bunlar; sadakat, hürmet, kişisel değerlilik, belirli bir sınıfta doğmuş olanların liderliğine razı olmak yurttaşlık erdeminin göstergesi olmuştur (Neajmy, 2004:206). Fakat bu erdemlerin özgürlükçü bir yanı görülmemiştir. Çünkü eğer sivil hümanizm özgürlüğü işaret ediyorsa bunlar ancak otoriteye itaat unsuru olarak adlandırılabilir. Bu yüzden sivil hümanizminin bahsedilen “modern” özgürlük anlayışını içerdiği söylenmez ve ona ilerici bir tutumun atfedilmesi güçtür. Bruni kentte görev kazanma ve kendini kent içerisinde yükseltme umudunu besleyebilmek için “yukarısı herkes için aynı” söylemiyle geliştirmiştir (Neajmy, 2004:207). Ancak, Bruni ifadelerinde bir yanılsamayı işaret etmiştir. Çünkü ne Floransa’da ne de yarımadanın geri kalanında yukarısı herkes için aynı olmamıştır. Toplum son derece tahakkümcü bir yapıda gelişmiştir. Floransa’da ciompi isyanı bu durumun en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Kentlerin büyük loncaların konsüllerince yönetildiği bir yapıda boyama işçilerinin lonca kurma hakkına dahi sahip olmaması ve işçilerinin üretim ve dağıtım süreçlerinden dışlandığı görülmüştür.

Öte yandan Bruni'nin cumhuriyetçiliğin ve aktif yaşamın üstünlüğünü savunması onun Floransa siyasi söylemine yaptığı katkılardan yalnızca biridir (ve belki de en orijinali değildir). Aynı zamanda (popolodaki) iyi vatandaşların (seçkinler içindeki) “daha iyilerine” saygı duyduğu yeni bir oligarşik cumhuriyetçiliği de meşrulaştırmıştır (Neajmy, 2004:210).

Bruni Floransa toplumunda nerede yer almaktadır sorusu sorulduğunda onun düşünceleri ile tarihsel bağlamı yakınlaştırılmış olacaktır. Bir hümanist olan Leonardo Bruni, toplumda aynı zamanda avukat, toprak sahibi ve devlet adamı olarak yer almıştır.

Leonardo Bruni, hayatının son yirmi yılı veya daha fazlasında Floransa'nın en zengin vatandaşlarından biri olmuştur. Aretli bir tahıl tüccarının, *bladajolus*, oğlu olarak doğan Arezzo yerlisi, 1390'ların başlarında hukuk okumak üzere Floransa'ya gelmiştir. Neden Floransa'yı seçtiği tam olarak belli değildir; çünkü Studio Florentine noterlik bilimi alanında olağanüstü olmasına rağmen, Bologna hâlâ Avrupa'nın en büyük hukuk çalışmaları merkeziydi. Ancak, Leonardo'nun gençliğinin mali açıdan zor geçtiği bilinmektedir -annesi ve babası sırasıyla 1386 ve 1388'de vefat etmişlerdir- bu yüzden Arezzo'dan sadece kırk mil uzaklıkta olan Floransa'da ona yardımcı olmaya istekli akrabaları veya arkadaşları olabilir; örneğin oda ve yemek masası sağlayarak. Bu maliyetler nispeten pahalı olduğundan, bu tür bir yardım önemsiz olmazdı. Maliyetler hakkında bir fikir vermek için, hizmetçilere yıllık 9,00 ila 12,0 florin arasında ödeme yapıldığını, evinden uzakta bir üniversiteye kayıtlı genç bir adamın yıllık harcamalarının ise ortalama 20,0 florin civarında olduğunu belirtmek yeterli olabilir. Ne zaman ne de koşullar Leonardo'nun aleyhine işlemiştir. 15. yüzyılın ilk yıllarında büyük bir servet biriktirmiştir; ancak serveti çağdaşlarının dikkatinden kaçmamıştır. Vergi sisteminin oldukça nahoş bir şekilde vatandaşların birbirini izlemesini sağlama eğiliminde olduğu Floransa'da bu, olağanüstü bir durum değildir. Ancak ne yazık ki servetinin kaynaklarına ilişkin günümüze kadar gelen tüm açıklamalarda sinir bozucu bir belirsizlik vardır (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:119). Yakın arkadaşı Poggio, servetinin bir kısmının hukuk uygulamalarından gelmiş olduğunu öne sürmüştür, ancak Leonardo'nun Papa XXIII. John tarafından çokça ödüllendirildiğini ve "onun sayesinde büyük miktarda para kazanmış olduğunu" vurgulamıştır. Daha genç bir tanıdık ve hümanist arkadaşı olan Giannozzo Manetti ise, Leonardo'nun zenginliğini "mücadelelerine, uyanıklığına ve inanılmaz belagatine" bağlamıştır. Manetti muhtemelen buna, lütufları pekâlâ edebi eserlerinin popüleritesine bağlı olabilecek patronların hediyelerini de dahil etmiştir. Bu kaynaklara, Leonardo'nun papalık papazlığındaki sekreterlik görevi sırasında en az bir prens için siyasi gözlemci (yani bir tür "casus") sıfatıyla topladığı ücretler de eklenebilir. Ancak konuyu daha fazla incelemeden elinde başka araçlar varsa, şimdi onun servetinin boyutuna bakılmıştır; bunun ana hatları -muhtemelen çok mütevazı bir şekilde- 1427 felaketinin envanterinde açıkça ortaya konmuştur. Bu rapora göre, Leonardo'nun Aretine *contado*'da beş ve Floransa yakınlarında iki çiftliği bulunmaktaymış. Bunlar, on biri hümanist için yalnızca

yarı zamanlı olarak çalışan yirmi üç köylü tarafından işletilmektedir. Ayrıca, dört aile konutunun mülkiyetine de sahipmiş: Arezzo ve Fiesole yakınlarında iki kır evi ve Floransa ile Arezzo'da iki aile sarayı. Geriye kalan varlıkları, yani şimdiye kadar ki en büyük kısmı genel olarak iki kategoriye ayrılmıştır: Bir yanda ticari ve mali sermaye, diğer yanda devlet tahvilleri. Nominal değerleriyle ele alındığında, menkul kıymetler 3835 florin değerindeymiş ve yıllık yüzde 5 ile 8 arasında faiz getirmekteymiş. Bu menkul kıymetlerin gerçek değerine ilişkin ihtiyatlı bir tahmin, onları nominal değerinin yaklaşık yüzde 43'ü olarak almış ve yaklaşık 1650 florinlik bir gerçek değer bırakmıştır. Leonardo'nun on bir folyo sayfası uzunluğundaki büyüleyici raporu, yatırımlarını ve nakit mevduatlarını taşıyan çeşitli işletmeleri ve bankaları listeleyen bir sütun içermiştir. On üç hesaba dağıtılan bu paraların toplamı 7445 florine ulaşmıştır. Bruni'nin yatırım olarak sağlamlıkları, Floransa'nın en zengin ve en güçlü adamlarından bazılarının şirketlerine verilmiş olması gerçeğiyle kanıtlanmıştır. İsimlerden ve meblağlardan birkaçı şunlardır: Vanni di Niccolo di Ser Vanni ile 1309 florin (iki ayrı hesapta), Cosimo ve Lorenzo de' Medici ile 1000 florin, Lorenzo di Messer Palla di Nofri Strozzi ile 1000 florin, Niccola ve Cambio di Messer Vieri de' Medici ile 1000 florin (iki ayrı hesap), Gabbriello di Messer Bartolommeo Panciatici ile 500 florin, Tommaso di Giacomino Tebalducci ile 500 florin, Bernardo Portinari ile 400 florin ve Francesco di Francesco della Luna ile 400 florin. Kiralara, tarımsal ürünlere ve müteakip elden çıkarmalara bakıldığında, 1427'de topraklarının değeri yaklaşık 2700 florin olarak saptanmıştır. Bu meblağa kasaba ve kır evlerinin değeri dahil edilmemiştir. Çünkü bunlar yalnızca Bruni ailesi tarafından kullanılmış ve herhangi bir gelir getirmemiş. Buna göre, Leonardo'nun vergilendirilebilir sermayesi dört kalem oluşmuştur; çiftlikler, menkul kıymetler ve ticari ve bankacılık yatırımları. 1427'de bu eşyaların net değeri yaklaşık 11.800 florin olarak saptanmıştır. Kendi mahallesi S. Croce düzeyinde, vergi listelerinde on beşinci, şehrin tamamında ise yetmiş ikinci sırada yer almıştır. 1427'de vergi beyannamesi veren Floransalıların sayısı yaklaşık 10.000'dir; dolayısıyla hümanist, Floransa'daki vergi mükellefleri arasında kolaylıkla yüzde birlik sırada konumlanmıştır (Kallendorf, King ve Rabil Jr, 2011:120).

SONUÇ

Yarımadanın orta çağdaki evrimi, Avrupa'nın diğer kısımlarından belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Birinci bölümde belirtildiği üzere, yarımadanın kuzeyindeki ticaretin etkisi oldukça güçlü hissedilmiştir. Ticaret, üretim süreçlerinin temel belirleyicisi olarak yer aldığı iddia edilse de üretim biçimini değiştirici etki yaratmamıştır. Öte yandan İtalya'nın atipik feodal karakterinin niteliği onun parçalı yapısında gizlenmiştir. Yarımadanın kuzeyinde açığa çıkan lonca örgütlerinin birleşiminden oluşan *komün* yapılanmaları feodal atipikliğin başlıca unsurunu oluşturmuştur. Klasik feodal ilişkilerde yargı tekelinin lordda toplanmış bir yapıda gelişmiştir ancak *komün* yapılanmasında bu yargı tekeli *komün*'ün ellerinde tutulmuştur. Başka bir ifadeyle, klasik feodal ilişkilerde ekonomi dışı güç unsuru lordların hakimiyet alanlarında bulunmuş ve parsellenmiş iktidar biçiminde gelişmiştir. *Komün* ise tıpkı feodal lordlar gibi ekonomi dışı güç tekeli elinde bulundurma niteliğini kendi kırsalına yayılması esnasında göstermiştir. Ayrıca *komün* yapılanması içerisinde bulunan loncalar bu gücün uygulayıcısı olmuştur. Dolayısıyla yarımadanın kuzeyinde açığa çıkan feodal ilişkiler kır ve kent ilişkilerinde belirginleşmiş ve Avrupa'nın geri kalanından farklılaşmıştır.

Siyasi arenada ise yarımada topraklarında iktidar mücadelesi İmparatorluk ve Papalık rejimleri arasında paylaşılamaz bir nitelikte gelişmiştir. Yarımada kentleri hem kentlerin bütüncül örgütlenmeleri bakımından hem de kentin içsel dinamikleri açısından papalık ve imparatorluk yanlıları olarak farklı zamansallıklarda bu evrenselci güçlerin yanında yer almış ya da karşı durmuştur. Öte yandan *komün*ler bu çatışmacı arenadaki evrenselci güç unsurlarının görece zayıfladığı bir zamanda açığa çıkmıştır. Her ne kadar kent içerisinde yer alan hizipler kent içerisinde bir çatışma yaşadığında bu evrenselci unsurları yardıma çağırılmış olsa da *komün* kendi kısmi bağımsızlığını korumaya

çalışmıştır. *Komünlerin* açığa çıkıp gelişmesiyle hümanizmin gelişimi paralellik izlemiştir.

Orta çağda hümanizmin iki farklı dönemi olduğu savunulmuştur. Bu savunuya göre hümanizm başlarda antikiteye olan ilgiyi ifade ederken yarımada'nın gelişimiyle birlikte politik bir zeminde farklılaşarak sivil hümanizm biçimini aldığı iddia edilmiştir. Aslında bu yorum kısmen ispatlanabilir niteliktedir çünkü ilk hümanist örneklere bakıldığında hümanistlerin siyasi arenada görev almadığı görülmektedir. Ancak bu durum yarımada'nın kuzeyinde yer alan Floransa örneklerinde sapmalar göstermiştir.

Hümanizm kendi içsel aşamalarından bağımsız düşünüldüğünde ortaya çıkan resim her hâlükârda *komün* yapılarının yükselişinde hümanizmin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Çünkü hümanizm birkaç boyuttan *komün* yapılarını destekleyen bir araçsallığı işaret etmektedir.

Öncelikle hümanizme Antikiteye olan ilgiyi ifade etmesi bakımından yaklaşıldığında Roma cumhuriyetleri övgüsünün hümanistlerce sıkça yapıldığı görülmektedir. Hatta hümanistlerce Roma'nın en iyi döneminin imparatorluk biçimini aldığı dönem değil de cumhuriyet biçimini aldığı dönem olduğu savunulmuştur. Öte yandan hümanist profillerin genellikle hukuk eğitimi aldığı ve hümanist eğitim içerisinde hukuk müfredatının bulunduğu bilinmektedir. Yarımada'da *komünlerin* durumu *de jure* bir politik varlık olarak biçimlenmiştir ve hukuk boyutunda sürekli tartışılmıştır. Hümanistler *komün*'ün evrenselci güçler arasında politik varlık göstermesine hukuksal savunu yapma bakımından yardımcı olmuştur.

Öte yandan yarımada'nın kuzey bölgesinde gerçekleşen ticaret hacmi, orta çağ boyunca müthiş bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu dönemde ticari sözleşmeler genellikle Latince

hazırlanmış ve noterler tarafından resmî kayıtlara geçirilmiştir. Hümanist eğitimin müfredatında Latince öğrenimine ve çeviri çalışmalarına önem verildiği, hümanistlerin verdiği eğitimlerle noter yetiştirdikleri bilinmektedir. Ticaretin artan etkisiyle noterlik gibi pratik gereksinimler, hümanizmin daha geniş çevrelerce benimsenmesini sağlamıştır. Bu süreç, varlıklı tüccar sınıfının bir başka ifadeyle ticaret loncaları yöneticilerinin ihtiyaçlarına binaen belirli bir toplumsal sınıfın erkek çocuklarının hümanist eğitimle desteklenmesine ve böylece hümanizmin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Hümanizm anlayışının “sivil hümanizm” biçiminde algılanması ise hümanizme bambaşka bir boyut kazandırmıştır. “Sivil hümanizm”, literatürde kentte yaşayan herkese vatandaş olma bilincini getirmesi ve böylece kentin her vatandaşının özgürlük mücadelesinde kentin yanında yer almasının sağlayıcısı olarak konumlandırılmıştır. Hatta bu sivil hümanizm anlayışı modernitenin ayak sesleri olarak yorumlanmış ve kamusal alanda aktif vatandaş katılımı gibi modern vatandaş bilincinin yerleştirilmesinin ön aşaması olarak düşünülmüştür. Fakat bu vatandaş ve özgürlük anlayışının tarihselliği irdelendiğinde kentte bulunan her bireyin vatandaş statüsünde olmadığı görülmüş, yaratılan vatandaşlık bilincinin ise söylemsel bir yapıda zihinsel bir kurgu olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, sivil hümanizm içindeki yurttaşlık ve özgürlük anlayışı, Orta çağ ticari kent devletlerinde *komün*lerde yer alan lonca sayısının artışı ve *komün*lerin loncalar eliyle yönetildiği düşünüldüğünde bireysel özgürlükten ziyade, toplumsal ve kurumsal bir özgürlük anlayışını işaret ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca hümanistlerin profilleri incelendiğinde yarımada yer alan varlıklı sınıfa mensup oldukları görülmüş ve çoğunun *komün*lerin etkin ticaret loncalarına kayıtlı olduğu, bu loncalarda üst düzey yöneticiler olarak görev aldığı saptanmıştır.

Hümanist eğitimin kapsamı, doğa bilimleri eğitimini içermeyip kesinlikten uzak bir nitelikte geliştirilmiştir. Doğa bilimlerindeki kesinliklerden ayrı olarak şekillenen Hümanist öğretisi, retorik dilin esnekliğini ve uyarılama kapasitesini oluşturmuştur. Retoriğin esnekliği, dönemin politik güç mücadeleleri içinde yer alan kilise otoritesi ve

popolani, capitanleri ve imparatorlar gibi figürlerin hümanizmi kendi hedefleri doğrultusunda kullanmalarına olanak vermiştir. Bu kullanım, hümanizmin yalnızca bilgi ve düşünce alanında değil, aynı zamanda siyasi ve ideolojik bir araç olarak da işlev görebileceğini göstermiştir.

Sonuç olarak hümanizm yarımadanın kent *komün*lerinde *komün*ün meşruiyetini sağlamak üzere şekillenmiş bir politik düşünce olarak yer almıştır. Ayrıca hümanistlerin mensup olduğu toplumsal sınıflar gözetildiğinde *komün*ün varlığının devamı hümanistlerin toplumsal sınıfını koruyabileceği anlamına geldiğinden hümanizm ve *komün* bağı sıkı sıkıya kurulmuştur. Dolayısıyla orta çağ kent *komün*lerinde hümanizm hem siyasal hem de sınıfsal bir düşünce biçimi olarak yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Abulafia, D. (Ed.). (2004). *Italy in the Central Middle Ages: 1000-1300*. Oxford University Press.
- Akbulut, Ö. Ö. (2011). "Siyaset Biliminin Siyaseti", *Amme İdaresi Dergisi*, C.44, S.4, Aralık, s. 1-32.
- Anderson, P. (1974). *Lineages of the Absolutist State*. London: NLB
- Arrighi, G. (2010). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times (2. baskı)*. Verso..
- Aston, T. H., & Philpin, C. H. E. (Eds.). (2002). *The Brenner debate: Agrarian class structure and economic development in pre-industrial Europe*. Cambridge University Press.
- Aymard, M. (1982). From feudalism to capitalism in Italy: The case that doesn't fit. Review *.Fernand Braudel Center* 6(2), 131-208.
- Backman, C. R. (2003). *The Worlds of Medieval Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Baron, H. (2013). *Humanistic and Political Literature in Florence and Venice at the Beginning of the Quattrocento*. Harvard University Press.
- Baron, H. (2022). *Crisis of the Early Italian Renaissance: Revised Edition*. Princeton University Press.
- Beazley, C. R. (1903). Mediaeval trade and trade routes. *The Geographical Teacher*, 114-121.
- Blackham, H. J. (1968). *Humanism*. Bungay, Suffolk: Penguin Books.

- Boutier, J., Sintomer, Y., & Raillard, S. L. (2014). The Republic of Florence (from the twelfth to the sixteenth centuries). *Revue française de science politique*, 64(6), 1055-1081.
- Brenner, R. P. (2001). The Low Countries in the Transition to Capitalism. *Journal of Agrarian Change*, 1(2), 169-241.
- Burckhardt, J. (1878). The discovery of the world and of man. in *The civilization of the Renaissance in Italy* (S. G. C. Middlemore, Çev.) (pp. 171-228). Cambridge University Press.
- Burns, J. H., & Goldie, M. (Eds.). (1991). *The Cambridge history of political thought (1450-1700)*. University of Cambridge Press.
- Colebrook, C. (2011). The context of humanism. *New Literary History*, 42(4), 701-718.
- Comninel, G. C. (2019). *Alienation and emancipation in the work of Karl Marx*. New York: Palgrave Macmillan
- Copson, A. (2015). *What is Humanism?*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Cowdrey, H. E. J. (1970). *The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century*. Past & Present, 46, 42–67.
- Dameron, G. W. (2013). *Florence and its Church in the Age of Dante*. University of Pennsylvania Press.
- Davies, T. (2008). *Humanism (2nd ed.)*. Routledge.
- Duggan, C. (2020). *İtalya'nın Kısa Tarihi* (Çev:T. Erkmen.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Eco, U. (Ed.). (2015). *Ortaçağ: Şatolar, tüccarlar, şairler* (L. Tonguç Basmacı, Çev.). Alfa Yayınları.
- Ferguson, W. K. (1958). The Interpretation of Italian Humanism: The Contribution of Hans Baron. *Journal of the History of Ideas*, 19(1), 14–25.

- Goldthwaite, R. A. (2009). *The economy of renaissance Florence*. John Hopkins University Press
- Goodman, A., & MacKay, A. (Eds.). (1990). *The Impact of Humanism on Western Europe*. London: Longman.
- Greif, A. (1992). Institutions and international trade: Lessons from the commercial revolution. *The American Economic Review*, 82(2), 128-133.
- Hankins, J. (Ed.) (2000). *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections (Vol. 57)*. Cambridge University Press.
- Hankins, J. (Ed.). (2007). *Leonardo Bruni: History of the Florentine People (Vol. 1)*. Harvard University Press
- Hay, D., & Law, J. (1990). *Italy in the age of the Renaissance: 1380-1530 (Vol. 3)*. Longman.
- İZ Yayıncılık Düşünce Dizisi. (2002). *Hümanizmin Özü* (A. Aydoğan, Çev.). İz Yayıncılık.
- Jones, P. (1997). *The Italian city-states from commune to signoria*. Oxford University Press.
- Jurdjevic, M. (1999). Civic Humanism and the Rise of the Medici. *Renaissance Quarterly*, 52(4), 994-1020.
- Kallendorf, C. King, M. L ve Rabil Jr,A. (Ed.)(2011). , *Renaissance Society of America Reprint Texts 17*. University of Toronto Press Toronto Buffalo London in association with the Renaissance Society of America içinde Martines, L. *The Social World of the Florentine Humanists, 1390-1460*.
- Koçak, B. (2024). *Kant's Universalism in Historical Context: Repoliticising the Foundations of a Seminal Political Philosophy (Doktora tezi, The University of Waikato)*

- Kraye, J. (2004). *The Cambridge Companion to Renaissance Humanism*. New York: Cambridge University Press.
- Kristeller, P. O. (1978). Humanism. *Minerva*, 16(4), 586-595.
- Martines, L. (1968). Political conflict in the Italian city states. *Government and Opposition*, 3(1), 69-91.
- Najemy, J. M. (2004). *A history of Florence, 1200-1575*. Blackwell Publishing
- Nauert, C. G. (2011). *Avrupa'da Hümanizma ve Rönesans Kültürü* (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Yaylacık Matbaacılık.
- Pirenne, H. (2009). *Orta Çağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Çev. Uygur Kocabaşoğlu). İstanbul: İletişim.
- Pirenne, H. (2014). *Medieval Cities Their Origins and the Revival of Trade* (F. Halsey, Çev.). United States of America: Princeton University Press.
- Post, C. (2015). Commerce, Culture and Capitalism. *Historical Materialism*, 23(1), 191-200.
- Rosenberg, J. (1994). *The empire of civil society: a critique of the realist theory of international relations*. Verso.
- Siegel, J. E. (1968). Rhetoric and philosophy in Renaissance Humanism: The union of eloquence and wisdom, Petrarch to Valla. *Doctoral dissertation*, Princeton University Press).
- Skinner, Q. (2014). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri* (Cilt 1) (E. Y. Buğlalılar, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Stella, A. (2023). The Libri Feudorum (the 'Books of Fiefs'): An Annotated English Translation of the Vulgata recension with Latin Text (Vol. 38). BRILL.
- Waley, D., & Dean, T. (2010). *The Italian City-Republics (Fourth Edition b.)*. Great Britain: Routledge.

- Walsh, G. G. (1942). *Medieval Humanism*. Macmillan.
- Witt, R. G. (2001). *In Footsteps of The Ancients The Origins of Humanism From Lavato to Bruni*. Leiden-Boston-Köln: Brill.
- Wood, E. M. (2002). The Question of Market Dependence. *Journal of Agrarian Change*, 2(1), 50-87.
- Wood, E. M. (2003). *Kapitalizmin kökeni: Geniş bir bakış* (A. C. Aşkın Çev.). Epos Yayınları.
- Wood, E. M. (2016). *Özgürlük ve Mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi* (O Köymen. Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wood, E. M. (2017). *Yurttaşlardan Lordlara: Eskiçağlardan Orta Çağlara Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi* (Köymen O. Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Wood, E. M., & Wood, N. (1997). *A trumpet of sedition: political theory and the rise of capitalism, 1509-1688*. Newyork. University Press
- Wood, N. (1984). *John Locke and agrarian capitalism*. University of California Press.
- Yoran, H. (2007). Florentine Civic Humanism and the Emergence of Modern Ideology. *History and Theory*, 46(3), 326-344.
- Yoran, H. (2010). *Between Utopia and Dystopia Erasmus, Thomas More and the Humanist Republic of Letters*. Plymouth: Lexington Books.
- Zagorin, P. (2003). On Humanism Past & Present. *Daedalus*, 132(4), 87–92.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 04/08/2024

Tez Başlığı: İtalyan Atipik Feodalitesi Bağlamında Kent/Komün Geleneği Ve Hümanizm İlişkisi

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin, 29/05/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %2'dir.

Uygulanan filtrelemeler*:

1. Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2. Kaynakça hariç
3. Alıntılar hariç
4. Alıntılar dâhil
5. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Rabia Nur Meşe Koyunsever

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Rabia Nur Meşe Koyunsever
	Öğrenci No	N20135212
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır. Işınlar mahallesi, eşref bittlis cad no:8 yineime

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Date: 04/06./2024

Thesis Title: The Relationship between the City/Commune Tradition and Humanism in the Context of Italian Atypical Feudalism

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 29/05/2024 for the total of 118 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is %2

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Rabia Nur Meşe Koyunsever

Student Information	Name-Surname	Rabia Nur Meşe Koyunsever
	Student Number	N20135212
	Department	Political Science and Public Administration
	Programme	Political Science

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 04/08/2024	
Tez Başlığı: İtalyan Atipik Feodalitesi Bağlamında Kent/Komün Geleneği Ve Hümanizm İlişkisi	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Rabia Nur Meşe Koyunsever	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Rabia Nur Meşe Koyunsever
	Öğrenci No	N20135212
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Date: 04/06./2024

Thesis Title: The Relationship between the City/Commune Tradition and Humanism in the Context of Italian Atypical Feudalism

My thesis work with the title given above:

- Does not perform experimentation on people or animals.
- Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
- Does not involve any interference of the body's integrity.
- Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
- Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Rabia Nur Meşe Koyunsever

Student Information	Name-Surname	Rabia Nur Meşe Koyunsever
	Student Number	N20135212
	Department	Political Science and Public Administration
	Programme	Political Science

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED